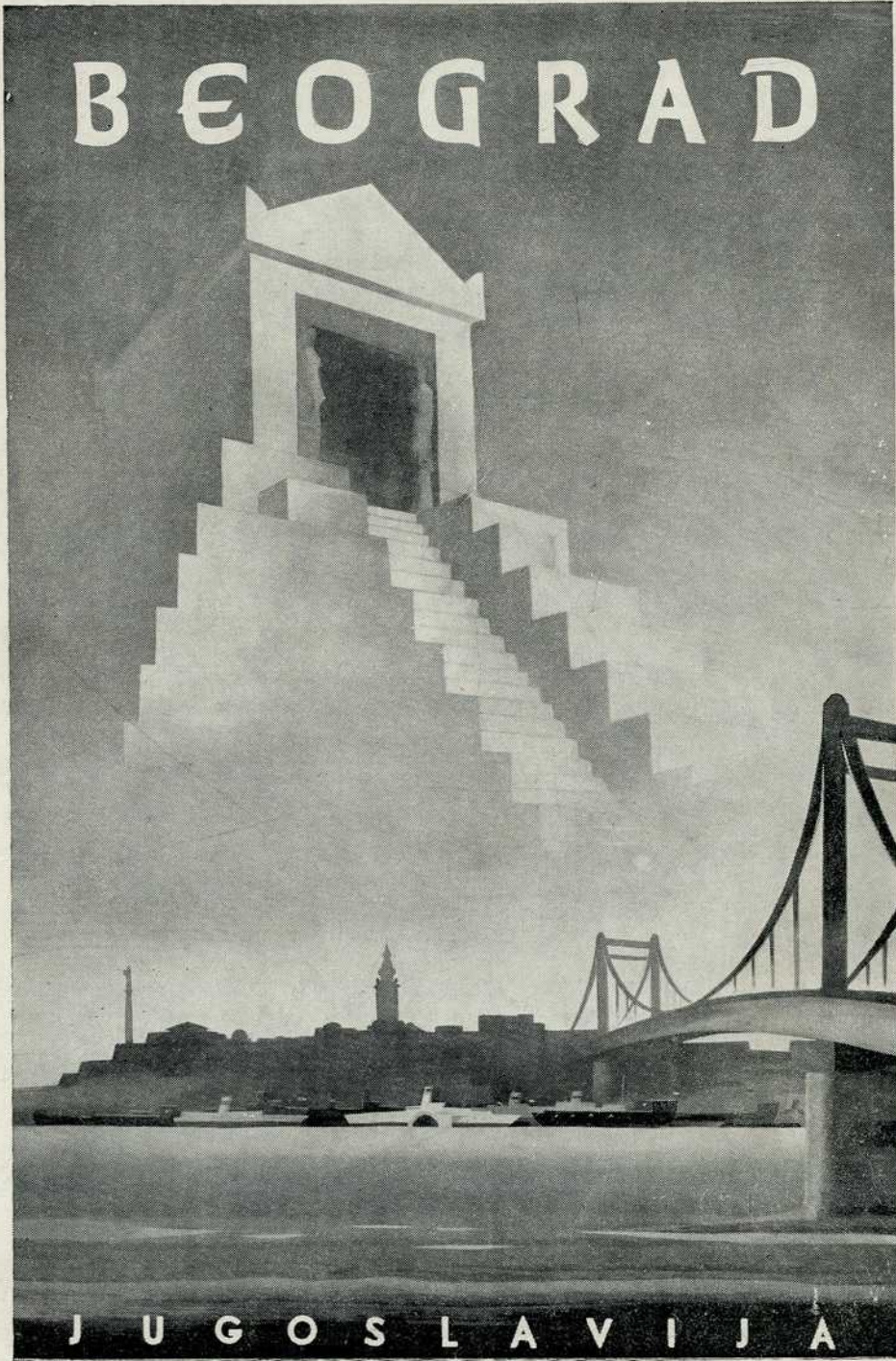

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЈУНИ

Бр. 6

1940

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

<p>Број 6 Година LVIII</p>	<p>Редакциони одбор Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, БУДИМИР ШВАБИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, ПАВЛЕ КАРА-РАДОВАНОВИЋ, НИКОЛА ПРЕМОВИЋ И КОНСТАНТИН САВАТИЈЕВИЋ Уредник ЂУРО БАЊАЦ</p>	<p>Јуни 1940 године</p>
--------------------------------	--	-----------------------------

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Г. Јеврем Томић, нови претседник Београдске општине	515
Српска Народна скупштина у Београду у јуну 1690 — Д-р Јован Радонић . . .	517
Београд негдашњи центар великог рибарства (шести чланак) — Мих. Петровић, проф. Универз. у пенз.	522
Акција Београдске општине на унапређењу туризма — Ђуро Бањац	533
Питање повећања количине воде у београдском водоводу — Инж. Ђорђе Грицкат .	540
Нови радови на београдском водоводу — Инж. Ђорђе Грицкат	543
Питање Одбора за урбанистичко уређење Београда — Арх. Драгомир М. Поповић	548
Ветеринарски надзор над производњом и продајом животних намирница ани- малног порекла — Д-р Иво Ликар	550
Личност Велимира Михаила Теодоровића и његова задужбина „Велимиријанум“ — Љубомир Ж. Јевтић, секретар Државног савета	552
Солун и Атина (садашњост и прошлост, музеји и библиотеке) (II) — Д-р Ма- рија Илић-Агапов	558

Портрети београдских уметника:

Вајар Драгомир Арамбашић — Звонимир Кулунџић	566
--	-----

Књижевне белешке:

Душан Николајевић: „Вечна копрена“, „Преко мртвих“	580
--	-----

Друштвена хроника:

Слава Београда — Спасовдан	581
Слава Команде жандармерије у Београду	589
Слава Дома стараца и старица	591
Конгрес Југословенских новинара у Београду	592
Мађарски министар трговине г. д-р Варга и претседник Будимпештанске оп- штине г. Карафијат посетили су Београд	593

Прослава Видовдана	597
Учители из Шајкашке поздрављају претседника Београдске општине г. Ј. Томића	599
Ваљевци поздрављају претседника Београдске општине г. Јеврема Томића . . .	599
<i>Комунална хроника:</i>	
Увођење у дужност новог претседника Београдске општине г. Јеврема Томића	601
Вечера градских већника у част г. г. Томића и Ђуричића	603
Нови водоводни резервоари на Миријевском путу и на Дедињу	606
<i>Социјална хроника:</i>	
Нови станови за престоничку сиротињу	611
Модерна болница Београдске трговачке омладине у Београду	613
<i>Привредна хроника:</i>	
Изложба бугарског и југословенског задругарства у Београду	615
Наш павиљон на Миланском сајму у 1940 години — инж. агр. Сава Николић . . .	616
<i>Правна хроника:</i>	
Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	617
<i>Некролог:</i>	
† Исидор Николић — Д. Ранковић	619

Слика на корицама: **Репрезентативни туристичко-пропагандистички плакат Београда, одабран на конкурс** (I награда, рад „Седме силе“).

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара, Поједини број 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. **Огласи на корицама 500/0 скупљи.**
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.
 Уредиштво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — Телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-15 часова. — Ручкописи се не враћају.

Г. Јеврем Томић нови претседник Београдске општине

20 јуна 1940 извршена је смена на положају претседника Београдске општине. На место г. Војина Ђуричића, постављен је за претседника Општине, указом Краљевских Намесни-

угледно место. Први пут је биран за обласног посланика 1927 године као демократски кандидат за град Београд. У Народну скупштину први пут је ушао после петوماјских избора 1935, када

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић

ка, г. Јеврем Томић, адвокат, дотадашњи Министар за физичко васпитање народа. Примопредаја дужности извршена је у среду 26 јуна на свечаној седници Градског већа (о томе доносимо општиран извештај у комуналној хроници).

Нови претседник Београдске општине г. Јеврем Томић рођен је 1894 године у Ваљеву. Средњу школу и правни факултет свршио је у Београду. Своју каријеру почео је као адвокат у Београду, а истовремено ступио је у политички живот. Припадао је Демократској странци покојног Љубе Давидовића, у којој је заузимао

је изабран за народног посланика у срезу Јаша Томић у Дунавској бановини.

По оснивању Југословенске радикалне заједнице, г. Јеврем Томић постао је члан вођства Јрз и први потпретседник Народне скупштине, затим претседник скупштинског одбора за молбе и жалбе и потпретседник клуба посланика Југословенске радикалне заједнице. На том положају г. Томић је провео више од две године. Поново је изабран за народног посланика у срезу тителском 11 децембра 1938 године.

Г. Јеврем Томић учествовао је као добровољац у балканском и светском рату. После рата више пута је биран у ужу управу Савеза добровољаца. Био је и потпретседник управе и члан Међусавезничке федерације ратника (Фидака).

За заслуге у рату и миру г. Јеврем Томић одликован је већим бројем одликовања наших и страних.

Први пут је постао Министар добивши ресор трговине и индустрије у првој влади г. Драгише Цветковића 5 фебруара 1939 године. У влади народног споразума г. Јеврем Томић заузео је ресор Министра за физичко васпитање народа.

На челу овог ресора г. Томић је нарочиту пажњу посвећивао организовању соколства, добровољних пожарних јединица, и уопште подизању свих спортских грана. Дата је могућност свим спортским организацијама за слободно и несметано развијање, а нарочито се настојало да се подигне дух соколства на потребну висину. Особиту пажњу г. Томић је обратио организовању ваншколског обавезног телесног васпитања омладине, за које је време око шест стотина хиљада омладинаца прошло кроз течајеве за телесно васпитање. У последње време уведено је у свим средњим и стручним школама обавезно телесно васпитање ученика у виду војне претспреме.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило у посети код претседника Београдске општине г. Јеврема Томића (у кабинету претседника општине)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Чланци и студије

Српска Народна скупштина у Београду у јуну 1690

18 јуна о. г. навршује се управо 250 година како је, овде у Београду, одржана Народна скупштина српских главара. Као и данас, и онда се, наравно у мањој мери, Европа потресала из основа борбом између два царства: Турског и Римског царства немачке нације с Хабзбурзима на челу. У тој борби учествовао је видно и наш српски народ, ваља да бранику националне слободе.

Наш је народ био први међу народима Турског царства који се већ крајем XVI века дигао у одбрану слободе и опстанка свога. После тога, током XVII века, низали су се устанци за устанком, врло често у вези с Римском куријом и западним силама које су желеле да с помоћу балканских устаника потисну турску силу из Европе, па да оне завладају ближим истоком.

Дуготрајно ратовање између Римског царства немачке нације и Турске у последњој четврти XVII века било је од великога утицаја на судбу нашега народа. За време те дуге борбе од шеснаест година наш је народ уложио сву снагу да поправи своје бедно стање под Турцима. Предвођен Српском црквом, наш је народ ушао у неравну борбу с Отоманском империјом, раме уз раме с ћесаревцима.

Интересантно је да је наш народ, кад год се дизао против Турака, излазио стално с јасно замишљеним и израђеним пројектом о својој самосталној или полусамосталној држави. Као што је за време читавога средњег века код европских народа увек снажна и животворна била идеја Римске империје, тако је и у душама многобројних поколења нашега народа, за време робовања под Турцима, идеја о старој српској слави и величини била силан покретач за народне покрете и устанке.

Подигавши устанак у Банату 1594, Срби у преговорима с ердељским кнезом Жигмундом Баторијем јасно показују намеру да обнове стару српску деспотовину. Када је, пак, избио аустриско-турски рат 1683, у Срба се истичу људи с јасно израђеним планом о стварању једне велике Илирске краљевине од Караванки па све до Црнога Мора. У Срба је

носилац ове идеје био гроф Ђорђе Бранковић, а у Хрвата његов савременик и лични знанац Павао Ритер-Витезовић. Само има разлике у њихову замишљању и схватању нове илирске државе. Бранковић ову нову државу замишља мање више самосталном, а Витезовић машта о уједињењу Јужних Словена само у оквиру хабзбуршке монархије.

У тим бурним данима, када су извесни политички кругови у Европи, па чак и српски патријарх, веровали да ће се Турци моћи потиснути из Европе и када је борба између Француске и Римског царства немачке нације достигла свој врхунац, наш Београд преживљавао је тешке дане.

Непосредно пред дуги турско-аустриски рат Београд је био једно од најистакнутијих места у југоисточној Европи. На високом каменитом кљуну, на саставу Саве и Дунава, уздизала се јака београдска тврђава, опасана вишеструким зидовима, како се то лепо види на савременој слици у делу „L' origine del Danubio“ из год. 1685. Испод тврђаве, и са дунавске и савске стране, простирала се велика варош, оријенталнога типа, опасана, као и тврђава, зидовима и шанчевима. Силне џамије, око 80 на броју, доста велике и простране куће, поред много малих, с прозорима окренутим у двориште, али и према Сави и Дунаву, огромни ханови и караван-сераји с нагомиланом разном персиском и арапском робом из Египта, Шама, Триполиса, Бајрута и Смирне, одређене већином за тржишта западне Европе — ето тако је изгледао Београд у последњој четврти XVII века. Такав су Београд гледали западна властела и витезови који су, у јуну 1665, провели неколико дана у Београду у пратњи фелдмаршала грофа Валтера Леслија, посланика ћесара Леополда I султану Мехмеду IV после склопљенога мира у Вашвару.

Мир између Турске и Римског царства није дуго трајао. Чести погранични сукоби довели су, најзад, до отвореног рата. Силна турска војска притиснула беше 1683 Беч, престоницу Римског царства немачке нације. Цар Леополд I с двором и високом властелом утече главом без обзира у Моравску. С

помоћу Пољака Аустрија и хабзбуршка династија беху спасене.

Одбијени од Беча а разривени изнутра, Турци, корак по корак, уступају испред хришћанске војске. Будим, скоро сто и педесет година у турским рукама, беше 1686 освојен, а убрзо за тим читава Славонија с централним деловима Угарске беху очишћене од Турака. А када је, у септембру 1688, и Београд био освојен, изгледаше у истини да је турска сила подрмана у основи. Београд, који је несрећним случајем 1686 до половине изгорео, нашао се сада у рукама хришћанскога владоца. У Риму и Бечу одржана беху свечана благодарена приликом пада Београда, а брзи весници разнесеши широм целе Европе радостан глас да је славна тврђава на сливу Саве и Дунава пала у хришћанске руке.

Пад Београда пробудио је велике наде скоро у свима редовима нашега народа. У јесен 1689 писао је патријарх Арсеније III Црнојевић царском резиденту Корadiniју у Дубровнику: „А војска је свиетлога ћесара божиом помоћу сву турску земљу узела до Софије, све редом градове и вароши, и нигде се Турчин не гласи на ону страну до самога Дренопоља.” Срби су се, вођени српском црквом, почели дизати на оружје, особито они у Херцеговини и Црној Гори. Изасланик аустриског генералисима, маркграфа Лудвига Баденскога, капетан Петар Соколовић, имао је да диже Србе на устанак у споразуму с патријархом Арсенијем III, око кога су се тада отимали ћесаревци и Млечићи, чији су се интереси већ тада укрштали на западној половини Балканскога Полуострва. И што је ћесарска војска током 1689 тако дубоко продрла у срце Балканскога полуострва, не мала је заслуга српских устаника; признаје то и сам цар Леополд I у свом прогласу од 6 априла 1690.

Међутим, када је у разривеној Турској дошао на управу као велики везир Мустафа Ђуприлић, млађи син заслужнога ранијега великог везира Мехмеда Ђуприлића, који је добру школу прошао за време управе старијега брата Ахмеда, опет великога везира, ствари у Турској окренуше на боље. Добрим финансијским реформама и корисним мерама на пољу администрације и војног уређења, у Турској су ствари кренуле далеко на боље. Борбени дух и одлучност осетили су се осетно у редовима турске војске. Та, до јуче презрена, турска војска потуче на почетку јануара 1690 ћесарску војску код Качаника, те ова напусти Призрен и Приштину, па се повуче према Нишу. Патријарх Арсеније III, како је речено, пристао је са српским народом уз ћесарску војску. Аустријског генерала Енеју Пиколоминија дочекао је он са свештенством и народом у Призрену, пун радости што је за српски народ дошао давно жељени час ослобођења. Патријарх је пре тога, бојећи се Турака, који су га као сужња хтели отпремити

у Цариград, утекао ноћу кришом из Пећи у Никшић, а одатле на Цетиње, одакле је ступио у везу и са млетачким генералним провидуром, Александром Молином, па се после опет вратио у Пећ, те у Призрену поздравивши генерала Пиколоминија. Али када се царска војска стаде нагло повлачити испред Турака а ови, хитајући за њом, немилице почели класти и пустошити, патријарх с добрим делом српскога народа, највише из Скопља, Трпче, Вучитрна и Приштине, крену такођер на север негде на почетку 1690. „И тако све побеже ка Белиграду, пише савремени оповски игуман Ђирил, и сам патријарх вамале убеже ва Белиград, а мнози иноци и ексарси изгибоше близу патријарха... и мнози хришћани изгибоше и ва плен заведени бише. И тое зими паки оста србски престол пуст.”

Нагло повлачење царске војске према северу запрепастило је политичке кругове у Бечу. На место очекиваног протеривања Турака у Малу Азију, Турци су се, ево, убрзаним маршевима кретали према Београду, да одатле, можда, опет провале у крајеве с десне стране Саве и Дунава, одакле су недавно били потиснути. Цар Леополд I и његови саветници, збуњени и изненађени, полагали су сада све наде на балканске Србе, с помоћу којих, мислили су, да ће моћи, бар за неко време, зауставити навалу Турака према северу. Признајући велике заслуге Срба у досадашњем рату с Турцима, цар Леополд I, у прогласу од 6 априла 1690, позива Србе да истрају у борби с Турцима, да своја огњишта не напуштају, него нека у борби истрају док његова помоћ не стигне. Цар је, даље, у прогласу Србима обећавао велике повластице и слободан избор војводе на територији коју је од Турака требало освојити поново.

Ствари су се, међутим, развијале тако зло и Турци су толико били напредовали да је царски проглас од 6 априла 1690 затекао патријарха с народом у Београду. Оно што је било знатније, угледније и богатије и што је могло брже измицати испред Турака, кренуло је с патријархом према северу, док се већи део сиромаша испред Турака склонило у горе и планине. Тако се, дакле, равно пре 250 година, овде у Београду, поводом прогласа цара Леополда I одржала српска народна скупштина. Поред патријарха, владика, игумана, калуђера и свештеника, учествовали су на скупштини истакнутији и угледнији људи, затим претставници трговине и заната, и то не само са Балкана, него и Срби из Срема и јужних крајева данашње Војводине. Сви они осећали су се као једна целина све до скоро под Турцима, чије се царство, тако рећи све до јуче, простирало до иза Будима.

Како су Турци стално напредовали према северу, те је и Београд брзо могао прећи поново у турске руке, као што се и десило, требало је поводом царског прогласа донети

www.istorija.rs
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

наведене одлуке. Јасно је било да се Турци ни-
 су смели дочекати, па је стога требало, бар
 привремено, повлачити се даље на север. Али
 пре него што би Срби кренули даље на север,
 требало је претходно утврдити тачке на осно-
 ву којих ће се регулисати односи српског на-
 рода према цару Леополду I, за чију се ствар
 Срби толико били заложили у борби с Турци-
 ма. Цар је у поменутом прогласу Србима, по-
 ред повластица, обећавао још и слободан из-
 бор војводе на Балкану. Међутим, за Србе ко-
 ји су измицали са Балкана, избор војводе био
 је без значаја. Срби су, повлачећи се и узми-
 чући испред Турака према северу, долазили
 у туђу, иноверну средину. Због тога је, у
 првом реду, требало осигурати веру и цркве-
 ну аутономију. Требало је осигурати у свој
 обимности патријархову јурисдикцију, који је
 у Турском царству био не само духовни не-
 го донекле и световни старешина.

Руковођени тим идејама, патријарх, епи-
 скопи и свештенство с главарима састали су
 се у Београду да ту утврде захтеве које ће
 поставити цару Леополду I. Не знамо колико
 је трајала ова народна скупштина у Београду,
 али су се у Бечкој тајној архиви сачували
 закључци ове Београдске народне скупштине.

У првој тачци скупштинских одлука, које
 су епископу предане као упутство, тражи се
 „да наше свете цркве восточне грчаскаго за-
 кона слободне бити у нашем закону и у ве-
 ри, како смо и до селе били, по нашем ста-
 рому календару, а другога рода и закона и
 језика у нас се нитко не мешати било тко
 би био.

Наше србско племе *самовластно бити*, ар-
 хиепископа начинати от нашега рода и језика
 србскога грчаскаго закона, кога избере ваш
 духовни и средски сабор, а другога рода
 и језика и закона нам архиепископ никако не
 биват.

Наш архиепископ самовластно бити сво-
 јим црквама, митрополите и епископе поста-
 вљати и игумене по манастири и попове свед-
 ске по вароши и по селе и самовластијем сво-
 јим, где потреба буде цркве начинати и јед-
 ним словом како је и до селе било уставом и
 обичајем нашим држали се и слободни били,
 како су слободу црквама нашим и црковним ре-
 довником били и дали наши светопочивши
 краљи...

Наш архиепископ, епископи, манастири,
 калуђери и сведски попови и црквене куће,
 духовенски људи от свашта слободни бити:
 от кварта и от побирања сваки и десетка
 не дават. У црковне људе сведска господа ни-
 како се не мешат. Освем светлаго цара да не
 имат нитко слободу аристовати ни ухватити.
 Ако би који што виноват био, да му может
 архиепископ и епископи црковним судом су-
 дит који су под наш закон и наше вере ду-
 ховници људи наши редовници.

Под архиепископију србску и под епи-

скопије и под манастире и под сведске црк-
 ве села и метоси, земље и баштине, које су
 били под цркве дали наши светопочивши кра-
 љи, сад просимо у светлога цара да нам таки
 дарује и утврди да можемо држат и владат
 и оне наше свете цркве, које су нам узели
 били погани Турци. Паки сад изволенијем
 божјим от Турак узете, да се и те даду нам,
 наших светих краљева задужбине да ми њи-
 ма можемо владати и држати.

Наш архиепископ или епископ, кад потре-
 ба буде, поћи по земље и по манастири и по
 вароша и селе, своје цркве и своје редовни-
 ке и христијане надгледати и учити, за то
 да га нитко не имат бантоват от сведске го-
 споде.”

Ово упутство, са захтевима Београдске
 скупштине, предано епископу Исаији Ђакови-
 ћу, који је ишао у Беч, потписао је патријарх
 Арсеније III Црнојевић, а веровно писмо, да-
 но епископу Исаији, поред патријарха, потпи-
 сали су Симеон Љубибратић, митрополит бе-
 оградски, Теофан, епископ руднички, Спири-
 дон, владика белоцрквански, Исаија, епископ
 јенопољски, Герасим, епископ зворнички и иг-
 умани манастира Крушедола, Ремете, Хопо-
 ва, Сопћана, Бешенова, Студенице, Шишатов-
 ца. Од световних људи властелин и капетан
 старовлашки Јован кнез Рашковић, Ива Ми-
 лутиновић „белиградски рихтор”, Радосав Пи-
 јанић, капетан рачански, Максим Аминовић,
 капетан гргуревачки, Косан Рунић, капетан
 Баноштра, Хаџи Комнен Георгијевић, кришки
 капетан, Хаџи Милош Штрбић, капетан карло-
 вачки, Тодор Марјановић, капетан купински,
 Рац Мишко, капетан крупањски, Никола Хра-
 леновић, биров иришки, Ђурка Хрват, капе-
 тан черевићки, и Аврам Антонијевић, капетан
 крагујевачки.

Долазак у Беч епископа Исаије, родом
 Сремца и доброга познаваоца прилика у Хабз-
 буршкој монархији, није био пријатан ни ца-
 ру ни његовим саветницима. Уместо очеки-
 ване вести да се, због прогласа од 6 априла,
 српски народ дигао на оружје против Турака,
 гледао је цар сада пред собом изасланика
 тога народа који се у страху од Турака, спре-
 мао да пређе Саву и Дунав, и иде на север
 у правцу Будима. Али, када је зло већ до-
 шло, требало је нове дошљаке искористити
 што више. У последњим ратовима Угарска је
 била готово сасвим опустела. Нови дошљаци
 давали су радну снагу, али, што је било гла-
 вно, они су, у исто време, могли бранити успе-
 шно јужне границе монархије од Турака. Цар
 Леополд I намењивао је Србима ону исту уло-
 гу коју су имали њихови претци, у XV и XVI
 веку, када су искључиво они бранили јужне
 границе Угарске, јер су се Мађари, у страху
 од Турака, повукли били на север. Стога је
 цар Леополд I, примивши веровно писмо од е-
 пископа Исаије и саслушавши жеље српскога
 клира и народних старешина, већ у првој а-

удијенцији, обећао епископу Исаји да ће прихватити те жеље.

Док је епископ Исаја преговарао у Бечу и, најзад, после великих напора и мучних преговора испословао чувену привилегију од 21 августа 1690, Турци су све више потискивали Ђесареvence даље на север. И патријарх, и свештенство, и главари нису смели сачекати Турке у Београду и његовој околини. Морало се с народом прелазити на ону страну Саве и Дунава, у крајеве тако рећи јуче очишћене од Турака. „Попусти бог грех ради наших немилостивому роду агаренскому озлобити нас, пише патријарх Арсеније 17 новембра 1690 цару Леополду I, и не имасмо места ни покоја нигде, него приходмо до Будима и Коморана”, где је патријарху епископ Исаја предао царску привилегију од 21 августа 1690.

Крајеви кроз које је пролазио српски народ, повлачећи се према Будиму, спадали су у пространи Будимски вилајет, чији су неки санџаци насељени били, још пре ове велике сеобе, српским елементом, јер су се Мађари, у страху од Турака, раније већ били повукли на север.

Повлачећи се према Будиму и Коморану, нови дошљаци улазили су у крајеве, у којима се живело скоро истим начином живота као и на Балкану. Једино су крајеви данашње Војводине били, мање више, опустели услед аустриско-турског рата, који је трајао већ неколико година. Како је земља била скоро сва необрађена, страшна глад претила је новим дошљацима, који су се привремено населили у земуницама или у зградама плетарама. Али нови дошљаци, социјално већ тада диференцирани, почињу енергичну борбу с угарско-хрватским племством и жупанијама, који никако нису хтели признати привилегијалан положај српскога народа. У жупанијама Ђурској, Коморанској, Стонобеоградској и Веспримској тражено је од Срба да дају ратни прирез и десетак с кулуком властели. Срби су се, наравно, опирали, позивајући се на привилегију цара Леополда I. Како су се Срби врло брзо истакли и као трговци и занатлије, жупаниске власти ометали су их на сваком кораку у њихову пословању.

Срби су, повукавши се на север, почели да терају своје старе занате и да се занимају трговином. Од заната сретамо се тада у Срба с ковачима, коларима, ћурчијама, терзијама, дунђерима, чизмарима, табацима и кунџијама. Срби су, прешавши у Угарску, пренели собом и своја еснафска уређења, која им је потврђивао патријарх, исто као и у Цариграду васељенски патријарх. Интересантно је писмо патријарха Арсенија III од 15 јула 1697, којим потврђује уређење табачкога еснафа. Између осталог, каже патријарх у писму: „како приходе до нашег смјеренија поштени мајстори руфета табачкога и желаније своје подробно сказаше, како јеште у мирно

време от старине имали су на обичај мајсторско урежденије. Паки по разрушенију и по поколебанију земљи отечевства нашег, како су све своје добро оставили, тако и они свој мајсторски обичај угасе. Јелмаже ниже аште и в чужеј земљи по нешто куће саградише, обаче свој обичај и мајсторско урежденије пожељевше, видеvше и от иних руфетов како предел мајсторски имају.” Срби занатлије, за најкраће време, показали су толику окретност и умешност да су брзо потиснули домаће са њиховог сопственог тржишта.

И трговци, исто тако, освојише брзо пијаце, водећи нарочито трговину с Турцима, особито као трговци с храном и животним намирницама. Економно снажни и јаки, а под утицајем културније средине, Срби већ првих година по доласку, почињу дизати цркве, помишљају на подизање школа и штампарије. Осећајући се вазда као једна целина, Срби као такви свагда иступају према странцима. Када су војни кругови у Бечу током 1693 помишљали да разбију ту целину тако што би Србе разместили по разним пуковима, Срби енергично реагирају. На збору у Баји, на почетку 1694, који су сазвали патријарх Арсеније III и подвојвода Јован Манастирлија, тражили су Срби од цара, осећајући да верска аутономија није довољна да заштити народност, засебну територију т. з. Малу Влашку, т. ј. крај између Саве и Драве. Мала Влашка, под Турцима у XVI и XVII веку доста густо насељена Србима, тражила се по свој прилици стога, што су се оданде најбоље могле одржавати живе везе с балканским Србима под Турцима. Тако се Срби, као једна органска целина, обраћају цару, осећајући сасвим јасно да су они као целина начинили уговор с царем Леополдом I. Захтеву Срба противили су се у првом реду војни кругови у Бечу, али Србе ипак нису смели отворено одбити. Српска помоћ потребна је била у рату с Турцима који је непрестано вођен, иако доста млако. Малу Влашку Срби нису добили, да се не би онде српски елемент и сувише нагомилао, али је Србима обећан крај између Дунава и Тисе.

Срби су, дакле, већ на првим корацима долазили у сукоб с царским властима, али особито с угарско-хрватским властима, које никако не хтедоше признати Србима њихов привилегијалан положај. При томе је и црква, особито кардинал Леополд Колонић у Бечу, развила веома живу акцију да приведе Србе унијом у крило римокатоличке цркве. Владика јегарски, Јеврем Бањанин, прешао је био на унију, те је патријарх Арсеније III, заједно са српским свештенством, развио необично жив рад да то спречи. Али, патријарх је у том свом раду наилазио на велике тешкоће. Који пут, у часовима малаксалости, патријарх је очајан, скоро резигниран. „Ради наших грехова, пише патријарх московском бољарину

Головину, један део православних хришћана
www.ubсклопио се од злобе Агарена у угарске кра-
јева. По том ђаво, непријатељ доброга, посе-
ја своју злобу по Угарској, те отуда ниче
трње неправде и изби међусобна борба с ће-
сарем. После тога стиже нас љута зима, а
многи правоверни, како свештеници, тако и
световњаци, старци, младићи и деца гоњени
беху угарским мачем. И бежећи дан и ноћ
са својим осиротелим народом од места до
места, бацан тамо амо као лађа на пучини
великога океана, очекујем када ће да гране
сунце и покаже се дан, да узмакне тамна ноћ
и хладна беда наше несреће. Али, ми нема-
мо саветника који би нас ослободио од жало-
сти. Наша туга удвостручи се, и ја рекох са
сузама: Докле ћеш нас, Господе, заборавља-
ти до краја, докле ће се непријатељ одржа-
вати против твога достојања? Устани Госпо-
де! Зашто своје лице одвраћаш од нас?! И
опет ускрсни Господе, помози нам имена тво-
га ради!"

Карловачким миром, 26 јануара 1699, у-
тврђене беху дефинитивно дотле променљи-
ве, несигурне и међународно непризнате гра-
нице између Турске и Хабзбуршке монархије,
Читав Ердељ и Угарска, без Темишварског

Баната, највећи део Хрватске, Славоније и
Срема, припали су Хабзбурзима, те су, после
шеснаестогодишњег ратовања, Сава, Дунав,
Тиса и Мориш остали као утврђена граница
између Турске и цара Леополда I. Римско
царство немачке нације није могло да Турке
потисне из Европе. Балкан је и даље остао
у турским рукама. За Србе је сада јасно би-
ло да се више неће вратити на своја стара
балканска огњишта.

Оставши у Угарској и раширивши се од
Саве и Дунава до иза Будима и Коморана,
Срби ће, примајући жудно и с разумевањем
благодети западне културе, да преузму, као
најкултурнији, за неко време, водећу улогу
у српском народу. А када је плануо Карађор-
ђев устанак на освиту XIX века, војвођански
Срби су и речју, и делом, и знањем помогли
велико дело стварања Југословенског Пије-
монта, Србије. Ових дана, када се навршује
250 година од Београдске народне скупшти-
не, право је да се сетимо тога дана, када
је један део нашега народа одлучио да крене
на север и да на тај начин у историји на-
шега народа изврши важну мисију, коју му је
судба наменила.

Д-р Јован Радонић

Н. Бешевић : Угао Поенкареове и Пашићеве улице зими
(Са XII пролећне изложбе југословенских уметника у павиљону »Цвијете Зузорић«)

Београд негдашњи центар великог рибарства

ШЕСТИ ЧЛАНАК

Призори и сцене из негдашњих дунавских риболова

Ма да се у Београду стичу две велике риболвне реке, Сава и Дунав, и ма да у Сави риболов није мање издашан но у дунавском риболовном подручју Београда, центар београдског рибарства није никад био на савској, већ од вајкада на дунавској страни вароши, на у раније време чувеној Дунавској Јалији. На београдској савској обали, где је од увек био развијен бродарски саобраћај, где је полазна тачка путничких и теретних бродова, шлепова који Савом или Дунавом стижу у Београд или се одатле крећу у три правца, у Саву, Горњи и Доњи Дунав, и где су државне и приватне зграде допирале до саме стрме обале и спречавале да поред живог путничког и трговинског промета ту буде места још и за рибарски промет, није се морао развијати рибарски живот нити опстати рибарски центар који захтева извесан „животни простор“ и ствара се тамо где нађе за то потребне погодбе. Те су се погодбе од увек биле стекле на Дунавској Јалији и она је још од негдашњег турског рибарства била такав центар за Београд и његово риболовно подручје.

На савској страни Београда, од места где се сад утоварује угаљ за бродове, па до данашње велике зграде Београдске Задруге, биле су саме циганске и рибарске колебе, а наспрам

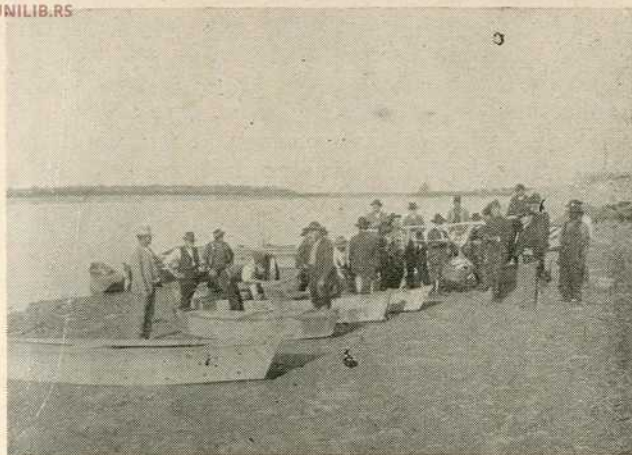
данашње улице Крсмановића, на простору који се звао „Лиман“, било је више кафаница у које су долазили само лађари и аласи, српски и турски. Тек су доцније на тој страни уленгерене три тикваре рибарских трговаца Петка Трајановића, Ђор-Пере и Антонија Попа, али ту није никад било ни трага од оног рибарског живота какав је врио на дунавској страни Београда.

Кога и данас посао, радозналост или случај нанесу у саму зору на дунавски кеј, ма кога дана то било, видеће на њему призоре и сцене које ће му бити необичне и чудне ако не разуме у чему је ствар. Аласи који су тога јутра, или у вече у очи тога дана ту стигли са својом рибом, пошто су своје мреже распротрли ради сушења на „тиричке“, (неколико јаких ракљастих мотака побијених поред саме обале у земљу, са неколико преко тих ракља водоравно постављених дугачких мотака „штица“) извлаче своје барке са рибом на обалу или у чамац, приказују рибу купцима, рибарским трговцима, па онда настаје вика и дрека од лицитаната, која се чује и далеко од кеја, на крај Дорћола. А према томе како је данас, може се имати слика о ономе што је било некад кад је на кеј стизало истог јутра по неколико алова, лапгаша, мноштво влакароша, струкароша, бубњароша и кецароша са својим баркама пуним рибе и кад се читав један свет, који је непосредно или посредно живео од риболова, ту окупљао да види који је рибар шта донео, пошто је продао рибу, да ли има за толико да му рибар може исплатити дуговање за хлеб, за удице, за раније потрошено пиће, за дати му зајам, за дуговану какву оштету и т. д. Кроз ту гужву, вику и паклену дреку назирали су се финансиски погранични стражари који су се некад звали „колџије“ („кол“ значи турски патрола), доцније и општински „трошаринци“, први да осматре да ли ту има и каквог кријумчарења робе, други да наплаћују трошарину на рибу продату трговцима. Чим би који од трговца купио партију рибе, момци би ову, пошто буде измерена, изручили у његову тиквару или велику барку; ако се продало „ђутуре“, то би се учинило без мерења, „да се не гњави риба.“ Свет од аласа, трговаца и њихових момака разилазио се по свршеној лицитацији, аласи у кафанице или у своје станове, а трговци на пијац где су њихови момци на таљигама већ пренели

Сл. 1. Прератно рибарско пристаништа на дунавској Јалији

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
АБ
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Сл. 2. Лицитурање и мерење рибе на Јалији

купљену рибу, одређену да се тај дан искрчми.

На који сат после свршене рибље лицитације, ако је вода подесна за рад великог алова, морао се на песковитом мету „Јалија”, више дунавског кеја, испод куле Небојше, запазити велики растов рибарски чамац са дугачким дунавским аловом и четири рибара, како је заузео позицију на „торкебу”, месту одакле ће се алов почети разбацивати преко Дунава. На „аузнему”, месту где ће се алов привући крају и извлачити на обалу, начињен је „лантук”, заклон од укусо у земљу побийених мотака и рогозних асура, испод кога су смештене ства-

Сл. 3. Крупни шарани из залеђене барке на Јалији

ри изнесене из чамца: рибарски извештали и поцепани капути, котао „гвоздењак” за аласку чорбу и „драјфус” за држање котла над ватром, „кобер”, кожна кеса са прибором за крпљење алова, џак са хлебом, бардак или флаша са ракијом и др. Кад је све то изнесено из чамца, рибарски мајстор чији је алов, или његов заступник „мештер”, даје знак да почне рад. И рад је отпочињао на начин описан у ранијем чланку.¹⁾ Лови се „штрениг”, т.ј. без одмора до мрклог мрака, кад ће се аловски рибари на брзу руку прихватити „мајком шњапом” (ракијом), покусати чорбу коју им је на обали, поред „лантука”, пред вече скувала која од њихових жена или сам њихов мајстор, па ће се опет продужити рад аловом

Сл. 4. Крупан сом из залеђене тикваре на Јалији

до 2–3 сата после пола ноћи, кад ће се са аловом у чамцу и баркама са уловљеном рибом требати кренути за дунавски кеј на лицитацију рибе, а мет на коме се ловило уступити другоме алову чији буде ред. Али, за време лова, преко целог дана, око „лантука” био је прави вазар. Ситна бела риба није се метала у барку, а пошто ју је при свакоме извлачењу алова било у великим количинама, продавала се на обали буд-зашто свакоме ко је хтео купити. Кафеџије дорћолских кафаница, ашчије многобројних београдских прчварница, сиротиња из свију београдских крајева, разабравши да на Јалији ради велики алов, долазили су на мет са својим котарицама и зембилима и куповали ту белу рибу. Куповали су је готово за бадава, било за новац, било за ракију које за уморне аласе при онако тешком раду никад није било доста. Риба није мерена, већ је купцима давана или исполцем којим се из чамца избацује аловом увучена вода, или шакама, онако од ока.

Али у ранија времена било је и сезона у којима је алов на Јалији хватао толико рибе, да се није знало шта да се са њоме ради, јер је ондашњи Београд није могао потрошити. Онда

¹⁾ в. четврти чланак.

WWW.UNILIB.RS

Сл. 5. Велики алов полази на рад

Сл. 7. Лаптараш води алов низ воду

су на крајњем Дорђолу, испод данашњих кафана „Спуж” и „Седам Чунова”, у близини негдашње Панчићеве Ботаничке Баште, биле подигнуте „калаџинице”, зграде за чишћење („калање”) и солење рибе. Аласке жене и у тај мах незапослени рибарски момци, или стари изнемогли рибари, у њима су „калали” рибу, т. ј. расплатили је на две полутке, усолјавали је па је, или слагали у дрвену бурад у којима су слојеве рибе посипали крупном сољу, или је распростирали на конопце и сушили је на сунцу, па је исушену паковали у дењкове. „Калаџије” су ту имале пуне руке посла, јер је непрестано пристизала риба са околних аловских метова. Солио се шаран, сом, штука, смуђ, мрена и крупнија бела риба; ситнија се, кад ју је било у великом изобиљу, поклањала или бацала у воду.

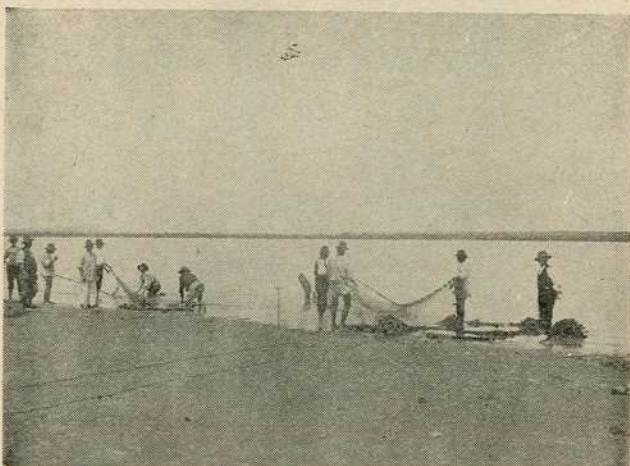
Једна од риболовних година остала је у нарочитој и неизгладивој успомени код старих аласа из друге половине прошлог века, а добро је запамћена по једноме догађају који се десио те године и који је за цео свет био необичан. У јесен 1867 године турски султан Абдул-Азис пропутовао је аустриским паробродом низ Дунав поред Београда, враћајући

се са париске изложбе. То је било први пут од стварања турске империје да султан изађе из своје земље и за то су били потребни дуготрајни преговори и дипломатске процедуре са владама држава кроз које је султан имао проћи. Сви београдски аласи са женама и децом похитали су тада на дунавску Јалију да посматрају то чудо и тај им је догађај остао у живој успомени. Запамтили су и доцнијим рибарским нараштајима препричавали како се Књаз Михаило, у место да свечано дочека султана код Београда и лично га поздравити, био намерно уклонио у то време из своје престонице. Запамтили су и мноштво појединости и о њима причали целог свог живота, али једно им је остало дубоко зарезано у њиховој алаској памети: та рибља година била је богата, богатија него икад после тога, а као што су им причали њихови претходници, стари аласи из времена Карађорђа и прве владе Кнеза Милоша, такво рибље богатство нико није запамтио. Разлог томе богатству био је овај:

Изузетно велика вода учинила је да је сва риба, и ситна и крупна, која је дотле била затворена у непрегледним ритовима, мо-

Сл. 6. Избацивање великог алова

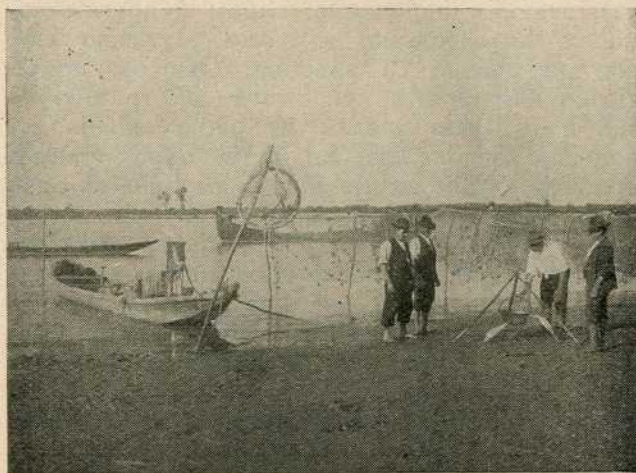

Сл. 8. Привлачење опкољене рибе обали

гла, расплођена и исхрањена без сметње и на време изаћи из ритова у Саву и Дунав и напунити их дотле невиђеним рибљим богатством. Осим тога, из доњо-дунавских „лапова“, бескрајних ритова у Румунији и Бугарској, риба је такође могла несметано изаћи у Дунав, јер на онако великој води није било могућно постављати и одржавати, као обичних година, заграде од трске које би јој спречавале излазак из лапова. Та је риба, дохвативши се Дунава, а препуна паразита који су се на њу нахватали у рити и досађивали јој, потегла свом снагом да плива уз брзу дунавску воду да би се чистила и допрла у горње воде. Како су причали стари београдски аласи из тога доба, рибе је у београдским водама у тај мах било толико, да је сваки, па и најпримитивнији рибарски алат, чим је бачен у воду, извлачен са ухваћеном рибом; влакороши су, чим је ћуле влак куцнуло у дно, морали одмах „чупати“ мрежу из воде, јер је алас на прсту осетио да је риба ударила њушком у прећу; струкароши нису чекали ни пола сата од како су забацили струк, већ су одмах веслали ка струкарској тикви и вадиле из воде струк накићен рибом. Алови су привлачили обали по стотине ока рибе наједанпут, па је та риба одмах колима вучена у „калаџинице“ на чишћење и солење. Риба се продавала у бесцење, јер је сваки пецарош или сертмарош могао са обале ухватити рибе колико је хтео. А може се себи створити слика о томе какав је покор (или како кажу аласи „мршу“) морао тога лета починити алов на мету „Јалија“, најиздашњијем тадашњем дунавском мету у београдском риболовном подручју.

Други један дунавски мет, чије је дно од увек било блатњаво, а који је некад давао у изобилју крупну белу рибу и сомче, био је мет „Пумпа“, нешто испод данашње београдске електричне централе. Ту није у време рада било онолико света као на мету „Јалија“, јер је од варошке стране због мочари мет био много теже приступан. На тај мет су обично у време лова долазиле аласке породице као на неки „теферич“; жене су чистиле рибу, кувале у гвоздењаку чорбу и пекле на ражњевима деверике, протфише и сабљаре, а аласи који су аловом радили „штренг“, прилазили су „лантуку“ с времена на време и „мезетисали“ пијући ракију.

Испод „Пумпе“, у близини Карабурме, радили су онда познати аловски метови „Карлица“ и „Роспија“. На мету „Карлица“ алов се почињао избацити наспрам ондашњег баштованског долапа, на 200 метара испод штофаре г. Владе Илића. Привлачио се крају и извлачио на обалу на 100 метара изнад ондашњег врбачића поред саме обале. Мет је био доста кратак и плитак; дно му је било каменито, пуно рупа и мангура. Могао се ловити само тако ако се, пошто се избаце прва

Сл. 9. Сушење алова по завршеном лову

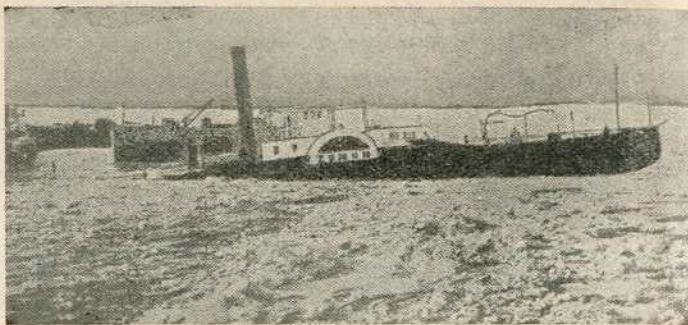
два аловска комада, аловска кеса и комад до ове, остатак алова избацити „шрек на воду“, косо низводно. — На мету „Роспија“ избацавање алова почињало је од треће дебеле врбе, рачунајући одозго, од Карабурме; требало је избацити прва три аловска комада, па окренути и овде „шрек на воду“, јер је на дну мета било јако блато у које је алов зарезивао. Та два мета, „Карлица“ и „Роспија“ били су омиљени метови рибара „мадроваца“, који су ту са својим кратким аловом „салећаком“ могли лако радити и хватати лепу рибу.

Дунавски мет на коме је у време лова, а нарочито у време „плове“, био читав вашар од сељака и сељанки, био је мет „Црквиште“, наспрам Вишњичке цркве. Дно је било шљунковито и каменито; велики алов је запињао за крупно камење и момци су га морали за време рада чамцем предизати да би га скинули са стене на дну воде, али то није сметало да алов опколи и привуче обали масу ситнијег и крупног шарана, поред масе беле рибе и понеког сомчета и кечиге. На томе је мету алов рибарског мајстора Живка Брке, којим је радио мештер Иван Шокац, једном зграбио сома од педесет и неколико килограма. Кад је алов ту радио, сакупљени сељаци су радознано посматрали прескакање шарана преко горњакe и нагађали да ли ће у алову, код толиког искакања рибе из њега, у мрежи шта остати. Међутим, ипак, кад је при извлачењу алова наишла аловска кеса, ова се још на води показивала као пуна рибе која се у њој праћакала, а на површини воде могли су се видети црвени шарански репови како одижу прећу и таласају воду. Кад би из кесе риба била изручена у „вохпер“, а из овога у барку, ситна бела риба се одвајала на страну и била је одређена за трампу са сељацима. Сељаци су, седећи на обали, држали у рукама флаше и бардаке са ракијом; сељанке су на рукама држале котарице са јајима, „врнцима“ (црвеним патлицани-

ма), зеленим паприкама, сиром и другим до-
маћим производима, и сваки је чекао свој
ред да пазари са аласима. Ови су, погле-
давши најпре шта купац нуди за трампу, од
ока и издашно давали му рибу; ако је ку-
пац био задовољан, он ју је одмах узимао
и носио кући; ако је најмањим знаком одао
своје незадовољство, алас би му уз псовку
казао да „иде преко пута” и да за њега не-
ма рибе. Кад се после пола ноћи рибарски
чамац са аловом кренуо за Београд, вукући
у великој барци уловљену рибу на лицитаци-
ју, чамац је био пун пиљарске робе доби-
јене у трампи за белу рибу; момци су то у
Београду делили између себе на равне тало-
ве и носили својим кућама, или продали па
попили.

Каткад је велики дунавски алов, кад му
није ред да лови на пространим метовима са
српске стране, ишао на мађарску страну „да
краде мет”. Такав је један мађарски аловски
мет био на ади „Крњачи” (која се зове још
и „Хуја” или Вишњичка Ада). Ту се ишло
ноћу, а мађарски финанси су на аду пре-
лазили само онда ноћу, кад им је било пот-
казано да ће ту бити кријумчарења. Мет би
се обловио за један сат, па би се одатле
ишло на други који мет на мађарској стра-
ни, или би се ловили метови „Карлица” и
„Роспија” на српској страни. Али су на сви-
ма тим ноћним метовима београдски аласи
што раде аловом често бивали „покрадени”
од аласа „мадроваца”, који би кришом, без
ларме и врло брзо такав мет обловили сво-
јим лаким мадровачким аловом, пре великог
алова, па су онда, скривени са својим чамцем
у врбаку или иза неког ћошка, „сеирили” ка-
ко ће проћи београдски алов кад дође да по-
сле њих лови на истоме месту где су они „већ
скупили кајмак” и пригушено се смејали кад
су београдски рибарски момци стали псова-
ти видећи како им је подваљено. Сви су ти
негдашњи дунавски аловски метови сад исква-
рени и на њима се више неће виђати велики
београдски алов.

Сасвим другојаче сцене и призори су се
виђали кад се ловило лапташом, од Београда
па низ Дунав до Винче или Ритопека. Ду-
навски лапташ би обично изашао са своја
два чамца до ћошка града, до места где Са-
ва утиче у Дунав, сваки чамац за себе; ту
би изашли на сред воде, чамци би пристали
поребарке један уз други, сваки би од њих
примио једну половину мреже, па би се по
том управили у супротним правцима, удаљу-
јући се један од другог, један у правцу срп-
ске, други у правцу мађарске обале. За то
време би мештер и лаптарош избацивали сва-
ки из свог чамца своју половину мреже, док
лапташ не буде сав избачен и раширен из-
међу чамаца. Кад буду избачена и оба штапца,
па се осети да они ударају у дно, момци би
умереном снагом завеслали право низ воду,

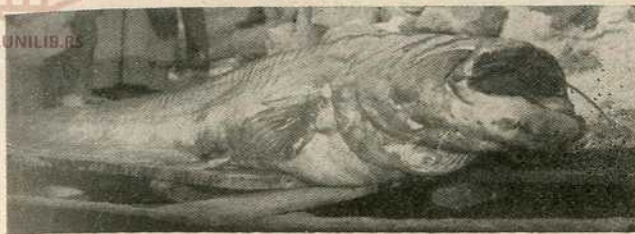
Сл. 10. Реморкер „Земун” пробијен ледом тоне у
Дунав

па би се терала „рина за рином”, онако како
је описано у ранијем чланку¹⁾. Прво би се
обрадила „Галијашка”, водени простор поред
Ратног Острва, прѣко од београдског града,
и куле Небојше; тај је простор често да-
вао крупног сома од 80—100 килограма, ра-
није и крупну јесетру или сима. Једна добра
лапташка рина била је некад наспрам дана-
шњег купатила „Монплеизир”; на њој се да-
нас не може радити, јер је на томе месту
16-ог марта 1929 године лед потопио велики
аустриски парни реморкер „Земун”, који да-
нас и за вечна времена ту лежи засипан пе-
ском и муљем, и правећи на површини воде
бук по коме се и данас познаје да је брод
ту сахрањен. Писац је са својим рибарским
момцима, био очевидац бродарске трагедије,
гледајући са обале Дунава страхан призор
кад је најпре задњи крај, а затим и цео
брод отишао у дунавске дубине; посада му
је срећом била пре тога сва спасена. Че-
тири одважна рибара, који су били успели да
се чамцем кроз лед пробију до места не-
среће, нису имали кога спасавати.

Одатле се радило поред београдских ду-
навских тиквара, затим преко мета „Пумпа”,
па онда, све идући низ воду, поред Кара-
бурме, затим вишњичком „малом водом” до
доњег краја аде Крњаче. Наспрам тога краја
аде, „вексла Крњаче”, постојала је једна про-
страна дунавска рупа, која је често давала
крупног сома. Писац је, са својим лапташом
на њој у току свога рибарског рада похва-
тао неколико сомова од 30 до 80 килограма.
Рупа је сад засута и не даје ништа.

Затим се ишло мало наниже на рину
„Вишњички Праг”, која је често дала го-
милу крупних шарана, мрена, кечига и по
кога крупног сома. Ту је некада, пре четре-
сет и неколико година, лапташ београдског
рибарског мајстора Јакова ухватио сома од
140 килограма, у колико се памти највећег
од оних што су деценијама хватани у београд-
ском риболовном подручју. Лапташ писца ових
редова ту је у једноме лову зграбио око 80

1) в. четврти чланак.

Сл. 11. Сом од 140 килограма уловљен лапташем у Дунаву

килограма кечига и два сома од по педесет и неколико килограма.

После тога се лапташем продужило радити поред Вишњицких воденица, Црквишта и Беле Стене, па се улазило у „Малу Воду“, дунавски рукавац између српске обале и прве Панчевачке аде; у њој се терао „Попов Лиман“, „Великоселска Брежина“, „Средња Стража“ итд. „Мала Вода“ је увек давала по кога лепог смуђа, кечигу, манића, покашто и по које крупније сомче. На простору од аде Крњаче до Поповог Лимана аласи што раде лапташем готово увек су сретали или стизали свима њима добро познате вишњицке аласе влакароше Лазу, Стеву, Миту, и Маџу. Ови су, кад је томе било време, радили на својим имањима у Вишњици као и остали сељани, али су све своје слободно време проводили на Дунаву ловећи влаком, по њих двоје ортачки. Били су добро извежбани влакароши и често су хватали по кога крупнијег сома, кечигу или шарана. Били су и весели људи, шаљивци, па су аласи што су радили лапташем врло радо на води или уз обалу застајали да се поразговоре и нашале са њима.

У „Малој Води“ је раније, пре светског рата, увек било по 2–3 воденице које су мледе за оближња села и које су ишчезле после рата кад су прорадили по тим селима парни и моторни млинови. Више „Средње Страже“ била је поред саме обале, уз стрму брежину, воденица чији је воденичар Степа, брат пицшевог вишегодишњег мештера Шандора Кење увек радо примао на преноћиште аласе; његово гостопримство остало је за писца као једна од пријатних успомена из његовог дугогодишњег рибарског живота.

На Тоспаши и испод ње је за време летњих дана био читав логор струкароша; многобројне тикве на површини воде означавале су места где су били забачени аласки струкови. Струкароши, обично по њих двоје у чуну, или омањем струкарском чамцу, или би „рихтали“ струк, оштрили турпијом удице на њему, или претресали дрвени сандук са мамцима, или су где у хладу, испод „лантука“ или веће врбе, спавали и одмарали се од посла који је за њих настајао још од првог зрачка зоре, или су у малом струкарском гвоздењаку кували за себе рибљу чорбу. Зи-

ми су се на истоме месту могле са воде заштити добро саграђене колебе београдских влакароша, који су се ту насељавали за дуже време, па влаком, обично „редаром“, ловили по целој дунавској околини тражећи кечигу или крупнијег сома. Ту су се, у томе влакарошком насељу, одигравале и веселе сцене и правиле каткад и чудне аласке шале које су занимале цео београдски аласки свет, али приче о њима нису ишле даље ван тога круга. Ту је влакарош Адам Симић, од увек познат као шаљивац и аласки подвалаџија, заварававши за један тренутак пажњу другог једног влакароша из суседне колебе, стрпао му у паприкаш, који је овај пред колебом кувао у своје котлићу, пуну шаку ситно насеченог ђона од старих опанака; паприкаш је ипак био у сласт поједен, само су се ашчија и његов колебарски друг мало ишчуђавали како је месо било тако тврдо; кад га нису могли сажватати, они су га гутали и није им ништа било. Тако исто није ништа било ни аласу кога је због сличних приредаба заболоо стомак; неко му је од другова рекао да то долази отуда што су му се „замрсила црева“, па да би требао да гута драмлије, ловачке сачме зечарке које би му својом тежином и проласком кроз црева ова размрсила; кад су му те ноћи болови престали, он је био убеђен да је то од тога финог лека и увек га је од тада у сличним приликама употребљавао и свакоме препоручивао. Шале и подвале су понекад бивале и претеране и лако су могле стати живота и оне који су их правили, и оне којима су биле намењене. Оне су чињене и са пушчаним метцима, или са динамитом који су ондашњи аласи влакароши зими носили у чуну, у своје сандучету за прибор; исти влакарош Адам Симић носио је неко време главу обавијену платненом крпом због такве једне шале, што га, уосталом, није ни мало спречило да и од тада прави такве шале кад год му се за то указала прилика.

Струкароши су, са своје стране, доприносили забавама и дистракцијама својих другова. Крмари бродова што су пловили Дунавом, обично су били пажљиви према аласима, избегавајући да брод у проласку удари у струкарску тикву, чиме би нестало ознаке места на коме је забачен струк и алас би имао приметан посао да струк тражи по дну Дунава „клоцером“, справицом састављеном од дрвених кука привезаним уз тежак камен који се чамцем вуче по дну, управно на правац струка. Али је било и крмара „угурсуза“ који су, ради забаве своје и бродских матроза, често и капетана брода, управљали брод управо на тикву, ову би точкови брода разбили, а они на броду су уживали посматрајући како се аласи са обале љуте и дреком протестују против таквог поступка. Таквом су броду, кад се знало да ће проћи по-

ред струкова узводно, и то ноћу, приређиване овакве шале: чим се у даљини покаже бродска светиљка на катарци, алас на своме чуњу изађе насред воде, онде где брод треба да наиђе (а нарочито ако је водени пролаз због околних пешчаних прудова тесан), па у чамцу запали пре тога спрењен и добро жицом стегнут сноп сламе, шаше и ситног грања, присут са нешто мало гаса, и спусти га из чуна да тако запаљен плови низ воду. Крмар брода, спазивши ватру која му прилази на путу којим треба да прође, није знао како да се снађе; узбунио је и капетана и сву посаду, крманио час на лево, час на десно, бојећи се да не удари у запаљен предмет за који није знао шта је, а наслућивао је да је то каква запаљена дереглија са које треба спасавати људство, па би у таквој недоумици учинио да брод наседне на пруд. Аласи би из неког прикрајка на обали, или на ади, пошто су погасили своје ватре, „сеирили” гледајући ту узбуну на броду коме су се хтели осветити. Дешавало се и то да аласи на такав брод који им намерно и без икакве потребе причињава штету, пришивши му ноћу кад он пролази поред њихових струкова, оспу бацати се камењем и поразбијају на њему прозоре. Тада нису као данас постојали бродски рефлектори, па се на јакој помрчини није могло распознати одакле пада камење, а док би се брод зауставио и матрози са њега спустили у воду чамац који ће разгледати околину, аласи би на своме лаком и спретном чуњу били далеко од тога места. После таквих освета престајале су и невоље које су несавесни крмари приређивали аласима.

Занимљиво је било, седећи ноћу поред аласке ватре поред које жубори Дунав, слушају приче и доживљаје струкароша и влакатоша, каткад невероватне, али већином истините, јер они једни другима тешко могу у причању подваљивати, пошто сви знају исте ствари. Таква је на пр. била једна прича о староме сеоском аласу из Великог Села, кога је удавио крупан сом. У Великом Селу, које није далеко од десне обале Дунава, од вајкада је била по која дружина сељана који су, кад су им то допуштала њихови обични тежачки радови, ловили рибу трбоком, рибарском справом описаном у ранијем чланку¹⁾. То је долазило отуда, што се кроз водени хатар тога села дружа дугачка дунавска ада, једна од Панчевачких ада које су све припадале Аустро-Угарској. Она обала аде што је окренута нашој страни била је пуна потопљених клада, пањева, испреплетаних дебелих жила од врба топола и грмова, поред обале која се постепено и стално осипа и руши у воду, па се око њих скупљала и ситна и крупна риба било у склоништа, било да ту

тражи храну. За лов рибе на таквим местима нарочито је подесан трбок и од њега су Великосељани имали лепу зараду. Међу тим сељанима био је и један стари „трбочар” који се још из младости, поред рада са трбоком, био извежбао да, гњурајући под површину воде око таквих рибљих склоништа, хвата рибу рукама. При таквом послу он је о себи носио обешену пространу торбу у коју је још под водом метао ухваћену рибу, а око леве руке је имао везан танак, али јак једек који је на своме слободном крају имао јаку гвоздену куку у облику удице; оштри шиљак те куке он би хитро забо у трбух или бок опипане под водом рибе ако је ова била крупна и брзо затим изашао на површину воде, а одатле на обалу са које би извукао рибу на суво. Старца сам познавао и два-три пут сам га видео где чучи са својом торбом, куком и једеком на обали чекајући да прође патрола мађарских финанси па да почне на свој начин ловити. Али кад сам са својим момцима једне ноћи ловио лапташем у „Малој Води”, и приставши са лапташким чамцима уз обалу, пришао једној алаској ватри, аласи струкароши се нам испричали чудну причу. Стари алас је на неколико дана пре тога, загњуравши поред велике клада, напипао крупног сома, забо му испод предњих пераја гвоздену куку, испливао на површину воде и потегао пливати ка блиској обали. Али пре но што се дохватио обале, јаки крупан сом га, онако везан за старчеву руку, повуче на воду, а за тим и под воду и старац се удави. По причању истих аласа, после три дана ухваћен је наспрам Ковина на површини воде стар човек који је имао везан једек за леву руку; кад су једек извучили из воде, извукли су већ малаксалог сома. Сом са продали, а од онога што су за њега добили утрошили су нешто на старчеву сахрану, а остало на даћу коју су му приредили за покој душе, а већ се зна какве су аласке даће. Шта је од тога било истина, нисам проверавао, али је прича о догађају кружила свом дунавском обалом до Дубравице.

При ноћним седељкама поред аласке ватре, или у дунавским воденицама, могле су се чути и сетне приче о томе како је све у аласком свету било боље у ранија времена. Стари аласи причали би млађима о сретном времену њихове младости, кад се још радило са једноставним чуновима издубљеним у стаблу великога грма, који су врло често вукли по кога уз њих привезаног крупног сома, јесетру или сима, а у њима се праћакала маса као дукат жутих шарана, сомчади, кечига и мрена. Вредно је, бар ради успомене, поменути да је последњи такав чун радио у Колубари, између Обреновачког моста и ушћа Колубаре; писац ових редова откупио га је 1905-те године од старог колубарског аласа чика-Мате

1) в. четврти чланак.

за 200 гроша; стари алас је лио горке сузе кад се растајао са својим чуном са којим је радио преко четрдесет година и сам га својом руком издубио у великом растовом грму, каквих је у оно време било у изобиљу у густим и пространим колубарским шумама. Чун је био изложен на Лондонској изложби 1907-ме године са целокупним рибарским алатом који се у то време употребљавао у нашим риболовним водама; од свих изложених предмета тај је чун највише привлачио пажњу посетилаца изложбе и највише се света код њега задржавало. Кад је чун враћен са изложбе у Београд, писац га је предао Музеју Српске Земље где је до прошле године лежао у дворишту музеја; писцу је непознато где се он налази у овај мах.

Поред мноштва других прича о некадашњим за аласе сретним временима, могло се чути и о томе како су се они некад водили о великим празницима. Пазар се у то време није делио, као данас, после свакога „раза“, већ се чувао у сандуку и делио се обично пред који од већих празника. Како су се за продату рибу узимале готово само „бакаруше“, новац од 5 и 10 пара, то је често бивало накупљено толико бакаруша да је аласима било тешко избројати их, па се онда пазар делио „капом и шаком“. Давала се шака бакаруша једноме аласу ортаку, друга другом и тако редом; ортак би свој новац однео у шубари право у кафану, пошто му је жена од тога узела колико је могла отети. Цигани свирачи су већ ту чекали, па је весеље одмах отпочињало и трајало док је трајао и последњи марјаш. Нарочито су били бесни Панчевачки и Земунски аласи који су, имајући добар рибарски алат и добра дунавска и ритска ловишта, много зарађивали. Празником су се облачили у доста скупа црна одела, са крупним округлим сребрним дугметима на прслуку и капу, са добрим чизмама и великим црним шеширом који је био окићен крљуштима крупног шарана, каткад и кљуновима крупних кечига и паструга. Најрадије су се веселили са касапским момцима и тада је, у таквом друштву, обично и природно долазило до гужве и туче. А треба знати да нико није жалио новац мање од аласа; сваки је од њих и сваког тренутка „коцкајући се са Богом“ имао наду да ће му још истог дана, или сутрадан, пасти какав крупан сом, јесетра, моруна или гомила шарана, па му накнадити све што је тога дана разбацао, а са опште укорењеним убеђењем да „алас циција и џебрак не хвата рибу“.

После такве, у аласким причањима проведене ноћи, лапташки чамци би се зором отисли од обале, лапташ би био разбачен по мирном Дунаву, па би се продужило ловити час српском, час мађарском страном. Прошао би се „Вексл Госпаше“ (доњи крај велике аде), Бајбок, Ивкова Рупа (од које више нема ни

трага), па би се кроз јутарњу измаглицу сагледао горњи крај Винчанске Аде. Та шумовита ада, од које данас нема ни најмањег трага, била је у своје време јака станица за кријумчарење са наше на мађарску страну и поприште борби наших кријумчара са строгим и грубим мађарским финансима. У прибрежном селу Винчи познавао сам имућног домаћина, у чијој сам кући више пута и ноћио, а који је имао добре зараде од кријумчарења сирћетне есенције са мађарске на нашу обалу, преко Винчанске Аде. Уопште, на дунавском простору од села Борче наспрам београдске Јалије, па до Винче и Ритопека, било је сељака кријумчара који су у томе послу били добро извежбани и о њему се готово стално бавили. Борчани су у томе били толико искусни, да је понеки од њих, за време „сувог режима“ одлазио чак у Америку да тамошњим бутлегерима, кријумчарима алкохолних пића, просветли ум о томе како се то ради; ти су људи псовали све на свету кад је престанком сувог режима посао престао бити приносан, па су се морали вратити својим кућама у Борчу.

Риболов око Винчанске Аде био је у своје време издашан и на гласу, тако да су у ту риболовну област долазили и београдски и смедеревски аласи струкароши, влакароши и они што раде лапташем. Нарочито су била на гласу места за струкарење у околини Винче, а смедеревски струкароши тога времена су се наводили као пример аласке вредноће и умености. Београдски лапташи су се ту задржавали по два-три дана, ловећи од Хапа-Тоспаше, поред Винчанске Аде до ушћа Болечице у Дунав. Ту се лапташем хватала крупна кечига, понека обична или чичкава јесетра, сим или паструга, а и крупан сом није био реткост.

За аласе, који су се, по свршетку светског рата вратили у Београд, са Винчанском Адом коју су они, полазећи у рат, оставили онакву каква је била од памтивека, десило се право чудо. Те велике и шумовите аде, раја за аласе и дунавске кријумчаре, потпуно је за време рата нестало са свом њеном густом шумом, прастарим тополама, грмовима и непролазним шибљацима. Дунавска матица је за то време не само подлокала и однела целу аду, тако да од ње данас нема ни трага, већ се на месту где је она била створила пространа дунавска дубина преко које иду путнички и теретни бродови и шлепови.

Ловећи лапташем даље низ Дунав и прошавши Винчу, наилазило се на дубину испод ушћа Болечице; на дубоком каменитом дну хватала се поглавито кечига. Велике камените дубине наспрам Ритопека постоје и данас, али оне ни издалека не дају ону рибу коју су некад давале; ту се данас с времена на време ухвати на пампурски струк понека крупнија кечига, али и то је реткост. Ниже Боле-

чице, а више Ритопека, наспрам једног китњастог шумарка, постоји на обали место које аласи називају „Карин Гроб”. Ту је писац једне ноћи, ловећи лапташем, преноћио са својим момцима и мештером Шандором Кењом; међу момцима је био и млади алас Карло, кога су другови звали Кара. Хтевши да се на томе месту окупа, Кара се свукао и скочио из чамца главачке у Дунав, ударио теменом о оштар камен на дну воде, од тога се онесвестио и ту се удавио. Момци су га одмах из воде извадили, али је било доцкан. Кара је на томе месту на обали сахрањен; име које место од тада носи долази од тога догађаја.

Од Винче па на ниже низ Дунав већ су се стизали или сретали и смедеревски лапташи. Писац се ту више пута затицао са старим смедеревским рибарским мајстором Стевом Стојчићем који је у тој води готово свакодневно ловио лапташем. Његов је рејон рада био простор од Винче, па поред Ритопека, Плавинаца, Гроцке, Орешца, Смедерева, Годомина до ушћа Мораве; на томе простору он је из дугогодишњег рибарског искуства познавао сваки педаљ речног дна. Више пута је писац са мајстором Стевом преноћио на месту које од вајкада, па и данас, носи незгодан назив „Два Бабина Г..а”, како је обележено и на ђенералштабним картама, а има облик два округласта ћувика између којих и по највећим припекама има промаје, па нема комараца, и с тога аласи су радо ту ноћивали. И ту је онда, поред разбуктале ватре, било аласких причања од интереса само за оне који су разумевали ствар. Претресано је стручно аласко питање о положају огромне подводне класе испод Бајбока, на којој је мајстор Лука Лупур оставио половину свога лапташа, или проблем где је на Хапу-Тоспаше најзгодније постављати удице самице за крупног сома; о сому грдосији кога су Винчански сељани посматрали са обале како се излива, колобата и премеће по дунавским буковима наспрам Винчанске механе и који чак прождире и сеоске гуске кад оне, пливајући по Дунаву, наиђу на те букове; о проблему како треба протеривати лапташ на простору незгодног назива „између коскаре и г...аре” више Карабурме, због подводних цеви од разних пумпа којих има на томе воденом простору и које су цепале пређу и т.д.

Код мајстор-Стеве Стојчића је радио као рибарски момак стари рибар Јошка, који је пре више деценија служио као матроз на ондашњем једином државном броду „Делиград”, па је волео у друштву које га разуме причати о својим доживљајима у тој служби. Брод је набављен шездесетих година прошлога века за потребе Министарства Војног; доцније је припао Министарству Народне Привреде, затим га је од државе откупило Српско Бродарско Друштво, па је за време рата 1914

године потопљен од Аустријанаца. За време док је припадао Министарству, њиме је командовао стари капетан-Марко, страсан риболовац аматер, а који је, по самој природи своје службе, био у најподеснијим приликама да се у честој доколици коју је имао, може занимати тим послом. Брод „Делиград” је у то време најчешће био употребљаван за превоз дрва за војску, па се, због утовара дрва, често недељама бавио на једноме истом месту, најчешће у близини Голупца, Брњице и Добре. То није било везано ни за какве рокове и капетан-Марко, који је над собом имао само начелника Министарства, био је у томе апсолутни господар, одређујући по својој вољи кретање брода и његова задржавања на појединим местима. Та задржавања капетан је искоришћавао за риболов. За матрозе на броду примао је само рибаре од заната, набавио је сав потребан рибарски алат, па су му матрози стално ловили рибу. Најрадије су радили великим струком и грундкорном, кашто и пирићем. Капетан је рибом хранио све своје особље, а оно што му је преостало поклањао је свакоме ко је водом наишао, или ју је осушену раздавао својим пријатељима кад би брод стигао у Београд. За њега је то, као и за особље брода, био идеалан живот, и они који су га са њиме проводили имали су се само хвалити. Стари рибар и негдашњи матроз на „Делиграду” причао би по два-три сата о риболовима капетан-Марка и о ситним, али за рибара занимљивим догађајима који су се у таквим приликама дешавали.

Кад се пре рата ловило по Дунаву, сретали су се свакога часа јаки парни бродови аустријског или мађарског паробродског друштва, који су вукли по 6—10 натоварених шлепова за Горњи Дунав. Врло често се сретао негдашњи дунавски реморкер „Вилхелм”, својина рударског предузећа у Дренкови, који се издалека познавао по дебелом жутом месинганом обручу на половини високог димњака из кога је увек куљао густ црн дим, а пара је шиштала на све вентиле на казанима, што је показивало да се на броду не штеди угљем. Шлепови су увек били претоварени дренковачким угљем; брод је, поред свега тога што су му машине радиле пуном снагом, ишао врло лагано уз дунавску матицу и аласи су имали покатак могућност да се чамцима ухвате за последњи шлеп који би их за неколико часова одморне извукао до Београда. Брод је по свршеном рату припао нашој Речној Пловидби и данас он преправљен још плови по Дунаву под именом „Срећко”, премда га аласи радије зову „Несрећко” због његових честих наседања по дунавским пешчаним прудовима.

Дунавски лов лапташем београдски аласи су најчешће завршавали код Винче. Ту би лапташ био сав пребачен на мештеров чамац,

чамци би се раздвојили, притерали обали, па би се дигла као катарка дугачка штица за чији је врх привезан танак јак једек „џам“; кранџарош би из чамца искочио на обалу, везао други крај џама за свој ам („пузн“), па потегао да чамац вуче уз обалу док не дође време да се он смени. Сваки је од момака, па и сам мајстор ако је са њима радио, имао да „вуче своју ују“, простор од 2–4 километра дуж обале; кад је извукао своју ују, сменио би га друг чији буде ред. Од Винче до дунавског кеја у Београду било је седам уја: прва од Винче до Вексла-Тоспаше (до „уста Мале Воде“), друга до Средње Страже, трећа до Поповог Лимана, четврта до Вишњичке Накље (у близини вишњичких воденица), пета до Роспи-Њуприје, шеста до Карабурме и седма, последња, до дунавског кеја. Успут се местимце морало „курталити“: воденица, баштовански долап поред обале или високо дрво на самој обали приморавали су оне што вуку чамце да застану, скупе џам, уђу у чамац па да тек пошто се превесла и обиђе сметња, опет изиђу на обалу и потегну вући до краја ује. Није се никад застајало ради одмора, пошто је сваки чамац вукао само по један момак, други је крманио а трећи се на путу одмарао по 1 и по до 2 сата док опет на њега не дође ред. Барка са уловљеном рибом вукла се превезана поребарке дуж лаптарошевог чамца; ако је ухваћен крупан сом који не може да стане у барку, он је био положен и везан за јегију у чамцу; тада се с времена на време морало стати крају и спустити једеком везаног сома у воду „да се одмори и дође к себи“. Само се тада морало пазити да везан сом не виси о чамцу, већ да легне на дно; иначе се чешће дешавало да он угине тако висећи. После одмора од четврт сата сом би опет био увучен у чамац, па би се продужио пут до идућег одморишта.

Успут се опет наилазио на призоре и сцене сличне онима које су се имале пред очима при низводном путовању и лову. Наилазило се на „лантуке“ многобројних струкароша и на њихове струкарске тикве које су на местима подесним за струкарину прекриле нашу половину Дунава. Из лапташких чамаца додаћивале су се аласке шале струкарошима који су, чућећи у своме чуну или чамцу „рихтали“ струк и набадали мамце на удице; по себи се разуме да и струкароши нису остајали дужни. Горе, узводно, на који километар одстојања, показале су се на површини воде две црне тачке које се у једно време приближују једна другој, па се опет удаље једна од друге, и то тако наизменце. Лапташки момци из својих чамаца на први поглед не само да разликују и на први поглед да ми је то влак или лапташ, већ по извесним, за сваког другог ништавним знацима, распознају и који су то што им тако ловећи долазе у сусрет. И ту се онда опет

добацују шале и задиркивања, при чему се једна и друга страна толико развиче, да се то чује и на који километар даљине. Ако је вода подесна за рад бубњевима, на обали се, на појединим местима, поред аласких „лантука“, види читава шума од бубњева разне величине, разапетих да се суше, док су други бубњеви побијени у води поред обале „шрек низводно“, па им ван површине воде вире само штапови на које су растегнути.

На Тоспаши, око аласких чунова, видела се гомила аласа и сељана. Београдски влакароши Адам Симић и Ферко Балгач „салетили“ су малочас влаком редарем сома од шездесет и неколико килограма; око њиховог чуна са сомом испупљени други аласи процењују му тежину, оцењују да ли га је оштар врх гвоздене куке којом су га морали прихватити да би га могли увући у чун, смртно ранио или ће бити могућно да се сом одвуче жив до Београда на лицитацију. Сељани све то радознано посматрају, дају и они своја мишљења и сваки виче као да су они што га слушају сасвим глуви. Самице, постављене уочи тога дана на Тоспаши нису дале ништа, али влакови су се добро показали. Збору аласа и сељана приближују се још два влакаршка чуна и из једнога од њих стари рибар издиже главу сома да се још пре но што је чун стао уз обалу похвали ловом. Враћа се обали и један струкарошки чамац који је из воде дигао то јутро забачен струк; кад је пристао уз обалу и ту притврђен „штаглама“ побијеним у блатно дно, цео тај свет се нагиње над чамац да види рибу коју је дао струк: десетину кила кечига и драча, четири шарана од по две-три киле, једно сомче од три, једно од шест кила и неколико мреница. Струкароши међу рибу у барку, поткрепе се хлебом и синоћ куваном хладном рибом и одмах почињу „рихтати“ струк за идуће бацање.

На Белој Стени, испод Вишњице, љуља се мноштво струкарских тикава по узбурканој површини воде, а струкароши у чуновима поред обале оштре удице на својим струковима; понеки од њих, преморен радом од ране зоре, спава опружен на песку, бос и гологлав, са загрнутим ногавицама и рукавима. У баркама, привезаним за штагле поред обале, чује се лупање у њима затворене рибе; крупан шаран покушава да, ударајући главом о капак барке, овај разбије и ослободи се затвора. Понека сељанка наиђе са торбом о рамену и нуди аласима „вренте“ (црвене патлицане) или домаћу ракију за мало рибе; пазар је брзо свршен, јер у баркама увек има малаксале рибе коју треба пошто-пото продати док се није укварила. Ту су се опет могли наћи и вишњички аласи влакароши Лаза и Мита, или Стева и Маџа, који терају влак или седе на обали са београдским друговима и причају им како им је „сомина“ пре неки дан про-

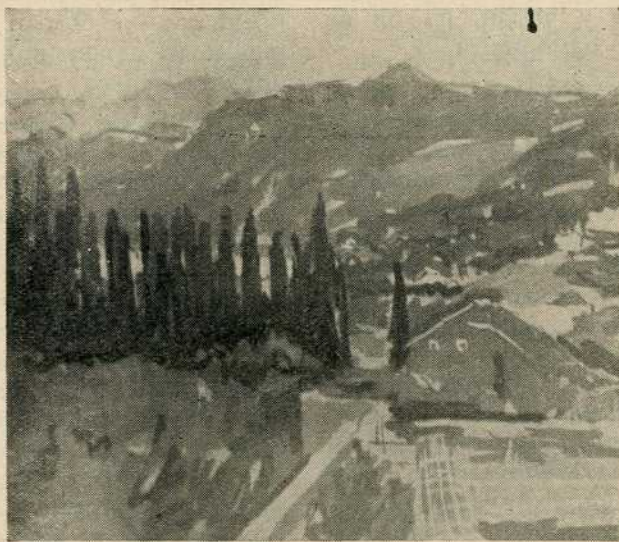
валила пређу на Вишњичком Прагу, или како ју је распарао оштар камен на дну воде спрам Црквишта.

На Црквишту нема никога, јер није време за велики алов. Ту ће можда идуће ноћи наићи мадровци са својим „салећаком“ да облове мет и „салете“ кога смуђарка, вретенара, чортана или белу рибу. Наилази се на вишњичке воденице и на „накљу“, на јакој дунавској води, недалеко од обале. Воденичар одговара на поздрав лапташких момака и позива их да сврате на једну „воденичарску качамачину“ од кукурузног брашна коју је баш мало час скувао. На Роспи-ћуприји стоји мадровачки чамац и чека ноћ, да би обловио метовете на ади Крњачи, и ако нема ни српску ни мађарску рибарску карту. Пролази се и Карабурма, и „Коскара“, и „Пумпа“; то је последња уја која се завршава код београдског дунавског кеја.

Чамци стају уз обалу кеја, барка се привезује за чамац или за коју тиквару, лапташ се распростре на „тиричке“ да се суши, па се износе ствари из чамаца. Рибарски трговци који се ту буду нашли распитују се за квалитет и количину донесене рибе. Они ће сутра зором бити ту и лицитирати рибу, било по килограму, било „ћутуре“. Распитују се и за „радош“, простију рибу која се не мери, већ коју трговац купац добија „фрај“ уз купљену бољу рибу (шарана, смуђа, сома, манића и кечигу). Рибарски трговци рачунају на тај радош, па кад виде какав је и колико га има, за толико повишују цену боље рибе при надметању. Није редак случај да радоша буде много више но

рибе за мерење; то је узрок неверици коју показују Београђани на рибљој пијаци кад им трговац каже да је он рибу купио по цени две пута већој од оне по којој је крчми, а што ипак може бити сасвим тачно. Све му то исплаћује „радош“ за који он узме добре паре, па му боља риба, она што је купио на килограм, дође по кили много јевтинија од онога што је он платио аласима, и одиста има рачуна да је продаје јевтиније но што је он сам платио. А при том још треба узети у обзир и мерење негдашњих трговаца на њиховим коритима на рибљој пијаци. Кад би вадио рибу из корита да је измери и преда муштерији, он би је вадио тако да јој се отворена уста напуне водом, па да риба буде за толико тежа. Поједини од трговаца, као н. пр. Коста Пропела, били су се толико извештили при оперисању са рибарским кантаром чији хоризонтални крак балансира, да су, макар да је кантар тачан, нарочитим покретом прстију, које је тешко запазити, могли крак одржати водоравно, па ма да на тасу недостаје и по која стотина грама. То је могло бити и бивало је некада кад није било контроле каква је данас и казни које се плаћају кад се тако шта ухвати. За то ће, као и из многих других разлога, по који од данашњих старијих рибарских трговаца који то знају, са сетом поменути за навек неповратна добра стара времена и узданути за њима.

Мих. Петровић
проф. Универз. у пензији

Михајло Петров : Пејзаж
(Са XII пролећне изложбе југословенских уметника
у павиљону »Цвијете Зузорић«)

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Акција Београдске општине на унапређењу туризма

Туристичка акција општина базира се на Уредби за унапређење туризма, коју је донео Министарски савет, и на Правилнику о проглашењу туристичких места, који је прописао Министар трговине и индустрије. Министарство трговине и индустрије даје смернице и руководи радом на унапређењу туризма у целој земљи. Оно то врши непосредно, или преко бановина и општина, над којима води надзор у овом погледу.

ЗАДАЦИ И ОРГАНИЗАЦИЈА ТУРИСТИЧКЕ СЛУЖБЕ

Општински туристички органи имају један шири и један ужи делокруг рада.

Шири делокруг рада састоји се у целокупном уређењу града према захтевима модерног урбанизма. Тако уређен и изграђен град, који осигурава удобан и културан живот, привлачи странце.

Градске општине су ово радиле, према својим финансијским могућностима и према свом знању, и пре прописа о унапређењу туризма. Али је потребно *цео тај урбанистички развој града дојунити и више прилагодити захтевима туризма.*

Особито треба водити рачуна о томе да град, и у појединостима и у целокупној својој физиономији, добије *што више национално обележје*, да се истакне оно што је специфично наше. Ми не можемо задивити странце модерним зградама и установама интернационалног карактера, јер немамо за то новача; али им можемо показати доста оригиналног народног, што не могу видети на другом месту.

Приликом израде новог генералног плана треба водити рачуна и о естетским и туристичким захтевима.

Нарочито треба *регулисати обале Дунава и Саве.*

Београд је саграђен на ушћу двеју великих река, баш због стратегијског и привредног значаја тога ушћа. Он се кроз целу своју историју развијао на висоравни изнад тог ушћа и на падинама према дунавској обали, а после 1830 развио се и на савским падинама. *Треба вратити Београд на обале Саве и Дунава.* Треба ове обале снабдети модерним кејовима, асанирати мочваре, пребацити Београд и на друге обале Саве и Дунава. Треба изградити модерна ку-

патила на рекама, од Аде Циганлије створити спортско острво, наћи zgodну намену Ратном и другим острвима. Тада ће Београд заблистати у свој својој лепоти. Лађе, једрилице и чамци расуће се по Дунаву и Сави. Ове ће реке постати и локалне саобраћајне линије, везиваће обалске крајеве од Вишњице до Макиша и олакшавати трамвајски и аутобуски саобраћај.

При извођењу овог плана треба узети за узор велике градове на пловним рекама.

Значајно је за једно туристичко место да има и неку минералну воду. Зато би требало *испитати минералне изворе у Вишњици*, и, ако резултати испитивања буду повољни, *претворити Вишњицу у модерно купатило и летовалиште.*

Затим обратити особиту пажњу: *подизању зграда за смештај и исхрану туриста* (хотела, пансиона, ресторана), не само по вароши, него и по великим парковима, шумама и излетиштима у околини Београда (у Топчидеру, Кошутњаку, Липовици, код Астрономске опсерваторије на Великом Врачару, на Авали); *подизању репрезентативне туристичке дома*, где би се сместиле све канцеларије штампе и туризма, Културног отсека, Библиотеке и градског музеја; *пошумљавању Београда и околине; увођењу zgodних саобраћајних средстава за туристе*, не само по Београду него и по околини; *изградњи велике спортске стадиона*; итд. итд.

Установе и лица која раде на унапређењу туризма треба да имају утицаја, бар својим саветима, и на све основне градске уређаје. У Београду досад тога није могло бити већ и зато што је систематски рад на унапређењу туризма почео пре две три године.

Ужи делокруг туристичког рада, који непосредније спада у надлежност туристичких установа и надлештава, *обухвата*, у главном, *брићу о присиљеним туристима и туристичку пројеканду.*

Стварање повољних услова за боравак и разоноду туриста треба да претходи свакој туристичкој пројеканди.

Туристичка пропаганда може да има успеха само онда када се створе најважнији услови за угодан боравак странаца у једном туристичком месту. Најлепше састављени чланци и рекламе и најбоље организовано њихово пласирање у широке туристичке кругове не вреде ништа ако немају реалне основе,

ти, ако не одговарају истини, стварним лепотама и уређењу дотичног туристичког места. Опасно је привући туристе вештом пропагандом па их пустити да се разочарају. Чак ни природне лепоте, ни лековити извори, ни историјске и уметничке знаменитости, нису довољне да од једног места направе пријатно боравиште туриста. Потребно је још да у таквом месту постоје и основни урбанистички уређења: водовод, канализација, чисте калдрисане улице, лепа и удобна хотела, пансион и виле, разноврсна и укусна прехрана, јефтине цене бар најпотребнијих животних намирница итд. Туристи привучени вештом рекламом, ако се разочарају, осећају се увређени и причају целог свог живота, свуда и сваком, како су прошли. А усмена реч, нарочито ако је неповољна, има још увек јаче дејство него писмена.

Није важно само привући странца, него га треба и задовољити и очарати, тако да добије вољу да дође и други пут. Прво му треба осигурати чист удобан стан и укусну исхрану. Јела морају бити разноврсна, за све стомаке и укусе. Наша гурманска јела, масна и папрена, задовољавају само један део туриста. Треба припремити и укусна дијетална јела. Изгледа да је најбољи систем који се практикује у Паризу. Поред тога што француска кухиња задовољава и већи број странаца, постоје у Паризу и ресторани неколико других нација: кинески, српски (који привлачи све Балканце и Мађаре) итд. Такви би ресторани пролазили добро и у Београду, јер би имали за муштерије и домаћу публику, а могли би бити комбиновани и са домаћим специјалитетима.

Тек пошто се туриста добро смести, одмори и најде, он мисли на разоноду.

Најважнија је, дакле, *брига о угоститељству*: хигијена и добра организација по хотелима и ресторанима, васпитање угоститељског особља, обезбеђење јефтине цена преноћишту и исхрани.

После тога долазе *бриге: о туристичком саобраћају; о правилном оријентисању путника; о спортским, фолклористичким и другим национално-културним и уметничким приредбама*, итд.

Туристичка пропаганда, — преко дневних листова и часописа, књига, „Бедекера”, проспеката, фотографија, плаката, филма, радија, — мора бити укусна и занимљива, увек заснована на истинитим подацима. Од пропагандистичких дела не треба никад очекивати непосредну новчану добит, чак ни онда кад имају научну, уметничку или књижевну вредност. Таква се дела дају великим делом бесплатно, а само један део се пушта у продају по ниској цени.

Пласирање пропагандистичких туристичких дела ван територије надлежности дотичних туристичких органа, ако су то издања

у властитој режији, чини специјални проблем. За његово решење потребна је сарадња државних власти и других туристичких бироа.

Финансијска средства за спровођење ужег делокруга туристичког рада чине таксе на боравак странаца, које се, према поменутој Уредби и Правилнику, морају трошити искључиво за унапређење туризма. Приход од тих такса у Београдској општини ангажован је, за две последње буџетске године, у висини од 1,200.000 дин. за унапређење туризма. Та сума једва је достигала за подмирење најнепосреднијих туристичких послова, а већи послови и неки далекосежнији туристички програм није се могао са тим изводити. Тим мање што су из овог туристичког буџета финансирани и извесни послови који имају само индиректне везе са туризмом.

У новом буџету, за 1940/41 годину, та је сума повећана на 1,238.000 дин., али је њено стварно повећање много веће, јер су у туристичком буџету смањене позиције које имају само даље везе са туризмом, а повећане оне које се односе на непосредне туристичке потребе.

ТЕШКОЋЕ ЗБОГ НЕЈАСНИХ И КОНТРАДИКТОРНИХ ЗАКОНСКИХ ОДРЕДАБА

Творци Уредбе о унапређењу туризма, коју је донео Министарски савет, старали су се да буду у сагласности са одредбама Закона о градским општинама. Образовање Сталног градског туристичког одбора прописали су на основу § 95 Закона о градским општинама. Сасвим правилно, прописали су да општине уносе сваке године у свој буџет средства за извршење задатака на унапређењу туризма. „За покриће ових издатака општина ће прописати таксу на боравак странаца, која ће се употребљавати искључиво за унапређење туризма на подручју општине. Овај приход, којим ће се посебно руковати, трошиће се према нацрту годишњег програма рада и предлога за финансирање рада на пољу туризма предложеног од општинског туристичког одбора.”

После оваквих одредаба, мало нејасно изгледа одредба у чл. 4, тачци 3, алинеји 1: „ако веће не прихвати овај предлог (туристичког одбора о финансирању рада), општина ће га за 20 дана упутити бану на одлуку а са својим примедбама.” Ова би се одредба могла тумачити и тако да је општина дужна упутити надзорној власти предлог туристичког одбора о финансирању рада на унапређењу туризма и одвојено од свога буџета. Међутим, на основу § 118 Закона о градским општинама, као и свих других параграфа који говоре о општинским финансијама, општина може буџет на унапређењу туризма уклопити само у свој општи буџет и слати над-

зорним властима свој буџет као целину. Ако веће не би примило предлог туристичког одбора, овај одбор може само ставити своје примедбе на ту одлуку већа и општина је дужна упутити надзорној власти и те примедбе уз буџет који је изгласало веће. Надзорна власт ће даље поступити према § 118 Закона о градским општинама.

Али док се ова одредба Уредбе може још како тако довести у склад са Законом, Правилник о проглашењу туристичких места и начину наплаћивања и расподела такса на боравак посетилаца ових места, који је прописао Министар трговине и индустрије, има и таквих одредаба које не воде рачуна ни о основним принципима општинске самоуправе ни о јасним одредбама Закона о градским општинама.

Правилник се не слаже ни са Уредбом о унапређењу туризма, на основу које је донесен. У извесном правцу он мења Уредбу.

Тако чл. 11 Правилника прописује да ће таксу на боравак посетилаца убирати надлежни туристички одбор. Убирање ових прихода, међутим, Уредба не ставља нигде у надлежност туристичког одбора, него прописује само да ће се овим приходима „посебно руковати.”

Према § 96 Закона о градским општинама, (тачка 3), за убирање градских прихода брине се претседник градске општине, који наређује и издатке по буџету и зајмовима, а сходно одлукама већа. Само убирање прихода спада у администрацију града, коју врше градски службеници. А распоред рада ових службеника утврђује претседник.

Ни градско веће не би могло, на основу чл. 95 закона, пренети убирање прихода на туристички одбор, јер тај посао не спада у надлежност градског већа.

Још је чуднији даљи текст чл. 11 Правилника, који предвиђа сасвим засебан буџет туристичког одбора.

„Ови (туристички одбори) су дужни у погледу употребе такса на боравак посетилаца и осталих својих прихода саставити сваке године свој буџет. Буџетска и рачунска година туристичког одбора почиње 1 јануара а свршава се 31 децембра. Туристички одбор дужан је саставити свој буџет најдаље за три месеца пре почетка буџетске године. Сваки члан туристичког одбора има право ставити на предлог буџета своје примедбе. Одбор расправиће буџет са учињеним примедбама и донети одлуку.

Буџет туристичког одбора са овим примедбама шаље се општој управној власти првог степена, која одобрава буџет. Ова власт дужна је прегледати буџет и уверити се да су у буџет унешена сва потребна средства. Ако нађе да је буџет уредно састављен, она ће га одобрити најдаље у року од месец дана, рачунајући од дана пријема. Ако пак у

буџет није унешено све што треба и како треба, општа управна власт првог степена вратиће буџет туристичком одбору на допуну са својим примедбама.”

Буџетска година туристичког одбора, према овој одредби, поклапа се са календарском годином, а не са буџетском годином државе и општине. И тиме је творац овог Правилника хтео подвући одвојеност буџета туристичког одбора од буџета дотичне општине. Одлуку о буџету, према овоме, треба да доноси туристички одбор, а не градско веће, што се противи не само изричитим одредбама закона, него и јасној одредби чл. 4 тачке 3 алинеје 1 Уредбе.

Члан 117 Закона каже: „Градско веће расправиће буџет са учињеним му примедбама и донети одлуку.”

Чл. 95 Закона, на основу кога се и бира туристички одбор, изричито забрањује преносење на сталне одборе „установљење буџета и одобрење завршних рачуна” (тачка 2).

Творац Правилника није се прецизно ни изразио када је прописао да ће се буџет туристичког одбора слати „општој управној власти првог степена” на одобрење. Та власт може да буде и Градско поглаварство (у пренесеним пословима), а могу да буду и нижи полицијски органи, — срески начелник, Управник града Београда — у самоуправним пословима. Туристички послови спадају пре у самоуправне послове, побројане у § 88 Закона о градским општинама, — оне „који се непосредно тичу интереса градске заједнице”, — него у пренесене, побројане у § 89.

Ни у ком случају „општа управна власт првог степена не може да буде Градско веће („општински парламент”), јер оно није „управна”, него нека врста „законодавне” власти.

Овакве одредбе Правилника отежавале су одмах у почетку привођење у дело прописа о унапређењу туризма. И ово је, поред осталог, деловало да у буџет Београдске општине за 1937/1938 нису унешени кредити за унапређење туризма у износу који су прописивали Уредба и Правилник, иако је Београд, на основу Правилника, проглашен за туристичко место 25 децембра 1936 год. Док се проучавало питање довођења у сагласност Правилника са Законом, општински буџет је био већ израђен. У њега је унешено само 30.000 динара за унапређење туризма, као што је уношено и ранијих година.

Надлежни фактори Београдске општине стали су на гледиште да се има стриктно примењивати закон, а Уредба и Правилник само у толико у колико се не косе са Законом. Сталном градском туристичком одбору дато је само онолико власти колико имају и други стални општински одбори, — да формулише предлоге и мишљења.

Коначне одлуке резервисане су за претседника, односно за градско веће.

Доцније смо дознали да су и остале градске општине, које су проглашене за туристичка места, исто тако поступиле. Оправданост оваквог поступка признали су надлежни органи Министарства трговине и индустрије, не само тиме што нису тражили стриктну примену Правилника и Уредбе, него и тиме што су примили, на туристичкој конференцији одржаној у Београду од 3 до 7 децембра 1937 год., предлог о измени Уредбе и Правилника у духу Закона о градским општинама. Тај предлог још није примљен од надлежних власти, али он се спроводи у дело.

ДОСАДАШЊИ РАД ГРАДСКИХ ТУРИСТИЧКИХ ОРГАНА

Рад на унапређењу туризма, пре 1937 г., ограничавао се само на нешто туристичке пропаганде, у врло уском обиму. За сврхе унапређења туризма предвиђан је незнатан кредит (30.000 дин. годишње).

Стални градски туристички одбор комплетан је тек половином 1937, (прву је седницу одржао 7 јула исте године). Те буџетске године, 1937/38, није могао бити израђен буџет за унапређење туризма према прописима Уредбе, и на расположењу је стајала иста мала сума као и дотада.

Иако је туристичка служба Уредбом и Правилником знатно проширена и Општини наметнути нови послови, Одељак за штампу и туризам није тада нимало реорганизован ни проширен.

Туристичка служба је у прво време била највише у вези са одржавањем приредаба Београдског сајма. Спровођена је у тесној сарадњи са друштвом „Путник” и са управом Сајма.

Тек кад је унесена сума од 1,200.000 дин. за унапређење туризма у буџет од 1938/39, отпочела је интензивнија туристичка акција.

Туристички одбор стално води бригу о хигијени хотела, пансиона, ресторан-кафана и народних кухиња. На његову иницијативу Дирекција за социјално и здравствено старање поштрила је мере против нехигијенских локала. Да би се потстакли власници угоститељских радњи да своје локале што боље организују и хигијенски уреде, уноси се сваке године у буџет за унапређење туризма 20.000 динара за награде власницима најхигијенскијих и најбоље организованих оваквих локала, које се деле конкурсом преко нарочитог жирија. (О овоме је опширније писано у бр. 5 за мај 1940, стр. 497).

Градско поглаварство је, на предлог туристичког одбора, успешно деловало на власнике хотела и ресторан-кафана, преко њиховог удружења, да не повишују цене преноћишта и исхране приликом великих приредаба у Београду.

У Туристичком одбору је више пута претресано питање о максимирању цена за преноћишта и за животне намирнице. Даване су у том правцу сугестије Управи града Београда, у чију надлежност спада коначно решење овог питања.

Одбор има свог претставника у школском фонду гостионичара, и тако утиче и на васпитање угоститељског особља.

Одбор је учествовао у декорисању града приликом великих приредаба, нарочито приликом Сајмова и прослава Краљевог рођендана.

Одржавао је контакт са Дирекцијом трамваја и осветљења у циљу побољшања градског саобраћаја.

Преко градских туристичких бироа и других туристичких установа у земљи и иностранству дели се бесплатно илустровани проспекти Београда, који садржи опширније податке о лепотама и знаменитостима Београда, као и практична упутства за туристе. Раздељено је прво издање штампано у 60.000 примерака. Друго издање је штампано у 150.000 примерака, и од тога је досад раздељено око 100.000 примерака.

Туристички одбор се бринуо и за јавне приредбе. Нарочито је активно учествовао у организовању великог музичког фестивала на Сајмишту 10, 11 и 12 априла 1938.

Од 1 априла 1938 Одељак за штампу и туризам оверава потврде о боравку — повластице за путовање у пола цене — посетиоцима Београда, на основу § 11 железничке тарифе. Том приликом се посетиоцима дају сва потребна упутства, а дели им се бесплатно и проспекти Београда. Кроз канцеларију овог Одељка пролази дневно 180—200 туриста.

Узето је у проучавање питање о организовању групних посета Београду. Због ратних догађаја у свету прекинут је рад на овоме.

Питање обележавања историјских места по Београду било је исто тако предмет проучавања и Туристичког и Културног одбора, али коначна одлука није донешена.

Питање скулпторских украса по Београду дискутовано је више пута. Откупљено је досад једно вајарско дело (Симе Роксандића).

Туристички одбор је, — поред тога што је помагао приредбе Сајма, Аеро-клуба и других установа, — учествовао на туристичким изложбама, које су приређиване на Сајмишту.

Градско поглаварство посвећивало је досад знатну пажњу туристичкој пропаганди. Пласирано је више чланака, краћих написа и огласа и у домаћој и у страниј штампи.

Откад су наступиле ратне прилике у свету, та врста пропаганде је смањена у страним листовима и часописима, јер је туристички саобраћај са иностранством готово онемогућен.

Досад је пласирано преко београдског радија више предавања и краћих обавештења

о Београду и његовим знаменитостима, на нашем и на страним језицима.

Градско пошларство је израдило досад неколико краћих филмова о Београду (Спасовданска литија 1938 год., Прослава Краљевог рођендана 1938 г., филмски снимци интереснијих крајева Београда) и пласирало их преко домаћих биоскопа. Филм о прослави Краљевог рођендана врло је успео и приказиван је у београдским биоскопима на задовољство публике.

Израђен је *Албум Београда*, са одабраним сликама. Укусна уметничка израда и опрема гарантује да ће Албум имати успеха. Албум је рађен у Државној штампарији у Београду. Садржи 32 стране фотографија најзанимљивијих туристичких објеката у Београду, са кратким предговором на српскохрватском и француском језику.

Трошкови за израду 3.000 примерака овог Албума изнели су: Штампаче 33.415 д., хартија 51.480 дин., обично повезивање 9.000 дин., свега 93.895 дин. Према томе цена једног примерка у простом повезу износи 31,30 динара.

Претседник општине дели бесплатно овај Албум угледним гостима Београда, нарочито странцима, у репрезентативне и туристичко-пропагандистичке сврхе. Ови примерци су повезани у финије корице.

Известан број примерака, броширан и у једноставнијем повезу, биће пуштен у продају по цени приступачној и сиромашним туристима.

На предлог Туристичког одбора, одлуком Претседника општине О.Бр. 16572 од 7 јула 1938 год. расписан је конкурс за израду *репрезентативног туристичко-пропагандистичког плаката Београда*, са условом да буде уметнички израђен и да садржи основне карактеристике и симбол Београда. На конкурс је поднешено десет радова.

На основу закључка оцењивачког одбора, — који је био састављен од г.г. Ђуре Бајаловића, градског већника, Милана Кашанина, у правника Музеја Кнеза Павла, Љубе Ивановића, академског сликара, Владимира Першеа, вицедиректора „Путника“, и Симе Пандуровића, шефа Културног отсека Градског поглаварства, — додељена је прва награда од 5.000.— динара „Седмој сили“, издавачком и огласном заводу у Београду, за рад под мотом „Туризам 1938“; друга награда од 3.000.— динара додељена је г.г. Стипи Пекићу и Звонимиру Коцијану за њихове радове под мотом „1906“; и трећа награда у износу од 2.000.— динара, додељена је г. Сабахадину Хоџићу, за његов рад под мотом „У“.

Остали радови нису награђени.

Плакат награђен првом наградом израђен је у пет складних боја. Даје успелу силуету старог Београда, са неколико карактеристичних детаља града (река са лађама, земунски

мост Краља Александра I, торањ Саборне цркве, статуа „Победника“ и неколико потеза значајних београдских зграда), а у позадини доминира целим видиком величанствени споменик Незнаног јунака на Авали, као симбол херојске и мученичке историје Београда и великих жртава поднешених за слободу и независност.

Туристички одбор је стао на гледиште да треба умножити овај плакат награђен првом наградом, и то за Југославију са натписом „Београд Југославија“, ћирилицом, а за иностранство исти натпис латиницом. Остала два плаката стајаће на расположењу Градском поглаварству, да их употреби згодном приликом.

Награђени плакати постали су својина Београдске општине.

Када буде умножен, плакат ће се истаћи по свима већим местима и по свима војилима и у земљи и у иностранству.

На основу одлуке Градског већа II Бр. 2022 од 1 марта 1940, поверено је Балканском институту да спреми и штампа *монографију о Београду* и то: српско издање у 3.000 примерака; француско, немачко и енглеско издање по 2.000 примерака, по цени од динара 60.— по комаду, у укупном износу од динара 540.000.— и „Бедекер“ („Вођ кроз Београд“) у 8.000 примерака у укупној вредности од 200.000.— динара, с тим да се Поглаварство обавезе да откупи све ове примерке.

Монографија има да изађе из штампе до септембра ове године пред овогодишњи јесењи сајам у Београду, енглеско издање има да изађе до новембра ове године, а „Бедекер“ тек пошто се заврши штампање монографије.

Истом одлуком овлашћен је претседник градске општине да може до 50% од укупног броја ових едиција дати на поклон у циљу пропаганде Београда, а за остале примерке да одреди продајну цену.

Приход од продаје ових едиција књижиће се у корист Фонда за унапређење туризма.

Када буде штампана ова монографија Београда, тиме ће се осигурати, поред осталог, и снабдевање страних писаца и новинара, који желе да пишу о Београду, тачним и исцрпнијим подацима. Досад смо морали за такве случајеве прикупљати податке са разних страна и, наравно, непотпуне стављати на расположење писцима и новинарима.

„Вођ кроз Београд“ попуниће осетну празнину у нашој туристичкој литератури. Путници ће имати концизна обавештења о Београду и практична упутства потребна за боравак у престоници и за упознавање њених знаменитости.

Градско веће, на седници својој од 1 марта 1940, примило је два важна правилника за унапређење туризма: *Правилник фонда за унапређење туризма и Правилник фонда за*

споменике, скулпторске украсе и обележавање историјских места Београда.

Тиме је створена солидна основица за финансирање туристичке службе, као и за замашније и систематскије радове на подизању споменика.

Правилници ових фондова, нажалост, ни-су још ступили на снагу, јер Министарство финансија тражи измену једне одредбе у њима.

(О овим фондовима писали смо опширно у бр. 3 за месец март 1940 год., стр. 197).

Стални градски туристички одбор, на заједничкој седници са Културним одбором (3-VI-1940), — на предлог Претседника општине г. В. Ђуричића, који је председавао тој седници —, пристао је да се из кредита за унапређење туризма израде две слике из прошлости Београда историјске и уметничке вредности, монументалних димензија: 1) „Београд деспота Стевана” и 2) „Улазак српске војске у ослобођени Београд 1918 г.” Израда ових слика поверава се познатом историјском сликару г. Паји Јовановићу за укупан износ од 180.000 дин.

Са г. П. Јовановићем већ је створен аранжман у том погледу и Претседник општине је, неколико дана иза ове седнице, потписао одлуку о томе.

Када радови буду завршени, добиће наш градски музеј објекте од велике историјске и уметничке вредности, који ће имати и велики туристички значај и привлачност.

На истој седници донешене су одлуке да се одобре кредити из партије за унапређење туризма за стварање фотолабораторије Градског музеја (32.115.— дин.); за преносење и смештај земунске општинске историјске архиве у Градски музеј (17.000.— дин.) и за паковање важнијих музејских објеката у сандуке за случај ратне опасности (8.000.— дин.)

Ове одлуке инспирисане су схватањем да Градски музеј Београдске општине спада међу установе које, због своје занимљивости и специјалног значаја за историјски развој Београда, привлаче изванредан број туриста и јавних радника.

Одељак за штампу и туризам, који је био у саставу Културног отсека, *идићнут је на ранј Отсека*, са истом надлежношћу коју је и дотада имао, одлуком Градског већа II бр. 2744 од 22 марта 1940, а дотадашњи референт Одељка унапређен је за шефа Отсека на истој седници Градског већа. Ово је диктирано сталним развојем послова штампе и туризма. Сам Претседник општине говорио је на тој седници о важности туризма за Београд и о потреби да се ова служба што више развије. Г. Ђуричић је тада, између осталог, рекао: „Београд је туристичко место. Биро „Путник” почео је да губи свој значај, пошто је број његовог особља знатно смањен. Развоју туризма треба у Београду поклонити већу пажњу. Када у иностранству постоје пот-

секретаријати за туризам, Београд треба да има бар један отсек за туризам, пошто се више не можемо задовољити ситним услугама које нам чини овако умањен и окрњен „Путник.””

НОВЕ ПОТРЕБЕ И ПРОГРАМ БУДУЋЕГ РАДА

За правилан рад и боље успехе службе штампе и туризма било би потребно:

1) *Организовати репрезентативни информативни градски туристички биро у центру града*, са канцеларијама за штампу и туризам.

Најбоље би било да биро има у приземљу једно одељење где би се примали туристи, оверавале потврде о боравку и давала сва обавештења.

То одељење би имало укусно намештен излој са туристичком литературом, уметнички израђеним туристичким плакатима, туристичким мапама и фотографијама.

Уз биро би требало осигурати канцеларије за целокупну службу штампе и туризма од 6—7 соба са магацинима и другим споредним просторијама. Те канцеларије могле би да буду на спрату у истој згради.

Тако организован биро могао би примити и веће послове: организовање већих излета у Београд и околину и из Београда, продају туристичке литературе Београда и других туристичких места итд.

Кредит за овај биро и канцеларије осигуран је буџетом и предузети су кораци да се овај план оствари.

Када се Отсек за штампу и туризам смеисти у боље и веће канцеларије, повећаће се и обим послова и, у одговарајућој сразмери, број чиновника.

Нарочито је потребно *проширити и реорганизовати фотолабораторију овог Отсека*.

Проучава се питање да се при Отсеку створи *и лабораторија за израду филмова*.

2) Туристички одбор је узимао у претрес питање о изради *утоказа, оријентационих табли и планова Београда*, као и једне добре туристичке карте Београда. Та идеја није се могла остварити раније због недостатка кредита. Кредит за ту сврху унешен је у нови буџет за 1940/41 год.

Туристички одбор студира сада то питање у сарадњи са Друштвом „Путник”, које је заинтересовано за исте ствари.

3) *Штампање репрезентативног туристичко-пропагандистичког плаката Београда*, који је одабран на општинском конкурс, налази се на дневном реду. Али због тешких прилика у свету, које су укочиле међународни туризам, штампање овог плаката одложено је за боља времена.

4) *Треба израдити уметнички филм*, у коме би се истакле *лејоте, знаменитости и занимљивости Београда*. Филм мора да буде пр-

вокласно израђен, тако да биоскопи имају користи од његовог приказивања. Мора да буде привлачан, да делује као уметничко дело, а не као обична реклама.

Тај би филм морао да буде тако израђен да би се могли приказивати и кратки исечци из њега, пре главног програма, а и цео филм.

Поред тога требало би филмовати важне актуелне догађаје из Београда и пласирати их у биоскопе као „новости у сликама.”

За израду оваквих филмова требало би ступити у везу и са страним филмским компанијама.

Велики филм Београда морао би се радити дуже времена, чак и неколико година.

5) Треба *појачати туристичку пропаганду* преко домаће и стране штампе.

6) Треба *координирати све акције за унапређење туризма* у Београду и околини, да се не би узалуд трошиле снаге и новац. Државне и самоуправне установе и разна приватна друштва, која непосредно или посредно раде на унапређењу туризма, треба да се међусобно допуњују и помажу.

Градски туристички органи, у том циљу, сарађују са свима оним установама које раде, посредно или непосредно, на унапређењу туризма. Ту у првом реду долази Управа за туризам при Министарству трговине и индустрије, затим Београдска туристичка друштва,

Управа београдског сајма, Удружење хотелијера, гостионичара и кафеција, државне и комуналне саобраћајне установе, итд.

Сам састав београдског Сталног градског туристичког одбора говори довољно о овој сарадњи. Поред градских већника, у овом одбору се налазе претставници: Индустриске, Трговинске и Занатске коморе; Друштва „Путник”; Српског планинског и туристичког друштва; Удружења хотелијера и гостионичара; а, у најновије доба, и Београдског туристичког друштва и Београдског сајма.

По потреби, позивају се на седнице одбора и претставници других друштава и установа. При решавању појединих проблема увек учествују стручњаци из надлежних општинских дирекција и отсека.

Досад је Београдска општина тесно сарађивала у том циљу са Друштвом „Путник”, Управом Београдског сајма и са Удружењем гостионичара и хотелијера, а повремено и са другим установама и надлештвима, нарочито са Управом града Београда.

Те акције разних надлештава, установа и друштава треба још складније повезати и јаче развити.

7) Треба у већој мери *помагати туристичка друштва* чији рад допуњује општинску туристичку акцију.

Буро Баџац

Михајло Вукотић: Пејзаж
(Откупио Музеј Кнеза Павла)

(Са XII пролећне изложбе југословенских уметника у павиљону „Цвијета Зузорић“)

Питање повећања количине воде у београдском водоводу

За проблем снабдевања Београда водом показују интерес у последње време и шири кругови грађана престонице. Разлог овом интересовању пре свега је чињеница да водовод од пре извесног времена често није био у могућности да врши уредно снабдевање Београда водом. Не улазећи у разматрање узрока овој чињеници, јер се они у једном кратком чланку не могу детаљно изложити, зауставићемо се само на питању, одакле би могао Београд добити још потребне количине воде. О овом питању решавано је деценијама, и баш та чињеница што оно и до сада још није добило коначно и одређено решење доказује да је оно скопчано са великим тешкоћама. У чему су те тешкоће, покушаћемо у даљем излагању укратко да објаснимо, али треба нарочито нагласити да се то решење мора наћи што пре, још сада, јер оно даље одлагање не трпи. За Београд се морају наћи нови терени, нови извори, погодни за каптирање довољне количине воде доброг квалитета. Без тога се не може замислити планско изградњавање вароши, а могу се доживети велика и фатална изненађења. И најпримитивнија насеља могу опстати само тамо, где има воде; у толико пре треба поставити на прво место питање воде, кад је реч о граду са потребама савременог културног живота. Количине воде, које су потребне становништву, рапидно расту са прираштајем становништва, са повишењем општег стандарда живота, са побољшањем станбених прилика, са модернизацијом градских уређења, тако да се не може са сигурношћу предвидети колика ће количина воде бити потребна ни после две-три деценије, а камо ли у мало даљој будућности. Разумљиво је с тога да се свака, ма и скромна могућност добијања извесне количине воде у практично достижној и економски рационалној даљини не сме занемарити, а одговарајући каптажни терени осигурати и сачувати за евентуално искоришћавање; наравно под претпоставком да се та вода може познатим применљивим методама прерадити у исправну и употребљиву воду. Нажалост, околина Београда нема на претек таквих терена, те о сваком од њих потребно је водити строго рачуна.

Често се говори о два рекама, на којима лежи Београд, и изражава чуђење, зашто се та сретна околност не искоришћава. Истина је да се речна вода може релативно лако каптирати и то у произвољној количини.

Али треба знати да ова вода има толико негативних особина, да се на њеном искоришћавању не може базирати проблем снабдевања једне модерне вароши. Врло велике промене у температури те воде, која се мења од 0⁰ зими и до 26⁰ лети, чине је мало погодном како за пиће тако и за друге кућевне потребе. У просторијама, у којима се зими мање или уопште не ложи и где су цеви постављене у спољним зидовима, вода се зими смрзава и долази до пуцања цеви и других штета. Лети се опет узалуд просипа вода у очекивању да поцури хладнија; али хладнија вода не може да поцури кад је сва вода топла. Речна вода није ни бистра ни стерилна, те се мора претходно пречишћавати таложењем, филтрисањем и применом разних хемикалија. У самој компликованости процеса тог пречишћавања лежи извесан моменат несигурности, који, и поред најстрожије контроле, ипак не искључује могућност разних незгода па и тежих последица. Уз све то долази и штетан утицај поменутих великих промена температуре воде на стање уличне водоводне мреже, где се услед дилатације цеви често дешава квар на спојевима. Благовремена констатација тих кварова је међутим веома отежана, нарочито тамо где већ постоји модерна калдрма. Има тешкоћа и код пречишћавања речне воде за време замућивања реке, а такође и код ниских температура воде. Каптирање речне воде може се вршити само узводно од варошких насеља, а обале изнад те каптаже морају бити на доста великој даљини осигуране против загађивања, што све такође отежава рад са речном водом.

С обзиром на све ово, речна вода може бити употребљавана само у релативно мањим количинама, поглавито за допуњавање ванредних потреба за време велике потрошње воде.

Много се говори и о томе, како би се у Београд могла довести нека изворска вода, јер се сматра да таква има највише особина добре воде. Али за Београд у том погледу нема повољних прилика. Истраживањима, која су вршена у ближој и даљој околини Београда, нађени су већи извори у близини Ваљева и у сливу Рибнице и Љига. Извори код Ваљева дају воду која није бистра, која се после киша брзо замути и чија температура показује да се вода креће у малим дубинама и кроз веће пукотине и шупљине, те се не филтрише у довољној мери и нема ништа од

оних особина које се очекују од добрих изворских вода.

Извори у сливу Рибнице и Љига знатно су бољи по квалитету воде, али не могу дати количину која би учинила целисходним каптирање и довођење те воде у Београд на даљину од око 125 километара. Ови извори могу дати евентуално око 28.000 до 30.000 м³ воде на дан, али би ова количина износила свега око 12% од укупне потребне количине за Београд.

Искоришћавање ових извора, поред великих трошкова око добре каптаже истих и довођења воде из велике даљине, тражи сем тога и замашна средства за одржавање извесног режима у подручју слива, са кога се ти извори хране. Наиме, потребно је на целом том подручју сачувати шуму, не дозволити да се она сече, а сем тога спречавати и насељавање.

Али, с обзиром на то да се свака могућност добијања добре воде мора узети у разматрање, потребно би било да се и овде спроведу детаљнија испитивања ових извора и да се утврди степен целисходности њиховог искоришћавања.

Подземна вода може се добити у околини Београда у доста великим количинама. Главни терени за искоришћавање те воде су следећи: макишка равница, из које београдски водовод већ 50 година црпе своју воду; равница на левој обали Саве преко пута Макиша и Панчевачки Рит на левој обали Дунава. Подземна вода из ових терена има две веома драгоцене особине: прва — што је њена температура стална и за употребу погодна, а друга — што је она стерилна. Али, да би се очувала њена стерилност, потребно је на целом подручју, на које се простире депресијона површина подземне воде, или, другим речима, са кога се скупља та вода, у великој мери ограничити могућности и начине искоришћавања терена, како се не би вода загађивала или инфицирала. Ова чињеница представља један тежак услов за изградњу каптажних инсталација у непосредној околини престонице, јер је ту земљиште скупо, те се тежи томе да се оно што рентабилније искористи. Са ширењем вароши ови би терени неминовно дошли у границе реона са више или мање интензивним изграђивањем, те би морали бити жртвовани за сврхе које су у опреци са интересима водовода. Да се овакво упорно освајање терена у околини вароши скоро никаквим средствима не да спречити доказ је насеље у макишкој равници, где се оно налази у релативно блиском отстојању од инсталација водовода. Увек ће постојати опасност да се нају разлози да приградски терени буду употребљени у друге сврхе, а не за добивање воде. Јер треба имати на уму да су површине потребне за каптирање под-

земне воде веома знатне и износе по десетину и више квадратних километара.

Подземна вода, која се може добити из горепоменутих терена у околини Београда, има и своје недостатке, који и према тој води налажу извесну резервисаност. Ова вода садржи већу количину гвожђа, од кога се мора претходно ослободити помоћу доста компликованих и скуких уређаја. Сем тога је тврдоћа те воде доста велика, што се опажа на судовима при кувању и што је свакој домаћици код нас добро познато.

Београдски водовод искоришћава и прерађује воду двојаког порекла: подземну из Макиша и речну из Саве, каптирану пет километара више чукарничког предграђа. Мешањем пречишћене воде у великој мери се смањују горепоменуте мане како подземне тако и речне воде, као на пример: велике разлике у температури речне воде ублажују се услед мешања са подземном водом, чија је температура стална; велика пак тврдоћа подземне воде смањује се тим мешањем, пошто је речна вода много мекша.

Овакво узајамно поправљање извесних негативних особина подземне и речне воде може се много боље постићи ако се изабере један погодан начин каптирања воде, који ће омогућити поменуто мешање још у подземљу. Суштина тог начина каптирања воде се састоји у томе што се каптажне инсталације — бунари постављају у близини речне обале, али тако да се вода из њих црпе са веће дубине. Погодним смештањем тих бунара може се добити жељени однос у количини подземне и речне воде, те тако постићи да се промене температуре сведу на мању меру а да тврдоћа буде умеренија. Ако је каптажа правилно извршена, биће ова мешана вода и стерилна. Наравно, да се размештање ових бунара на појединим појасима обале, као и њихово отстојање од корита реке, мора извршити на основу претходних детаљних студија, које захтевају извесна средства и време, али су ипак неизбежне.

На бази оваквог начина добијања воде изградила је свој водовод и престоница Мађарске — Будимпешта — са својих 1,130.000 становника. Тамо се вода добија из многобројних група бунара, постављених дуж саме дунавске обале и на дунавским отоцима. Један део тих бунара налази се у границама данашњег градског насеља, али је већина њих изграђена дуж Дунава узводно од тог насеља. Из група бунара који се налазе на отоцима вода се претаче на обалу кроз проходне тунеле, изграђене у дну дунавског корита у терциарној уми; дужина једног тунела износи 600 мет., другог — 565 мет.; кружни пресек истих има пречник од 2,80 мет.

Вода која се добија из поменутих бунара потпуно је бистра и у бактериолошком погледу исправна. Разлика у температури воде

из бунара и из отвореног корита Дунава достиже 4° до 5° , те су тако крајње границе, у којима се крећу температурне промене воде, сужене за 8° до 10° према истим променама код дунавске воде. Како показују упоређења кривуља кретања температуре воде у кориту реке и у бунарима, максимум и минимум тих кривуља померени су код бунарске воде према дунавској води за око два месеца, што значи да отприлике толико времена треба речној води да стигне кроз филтрујуће слојеве подземља до бунара. Овим се објашњава добар ефекат филтрације и стерилност воде.

Многе чињенице говоре за то да ће и Београд вероватно морати да прибегне изради бунара дуж речних обала. Само у непосредној близини истих могу се очекивати повољне хидролошке прилике за каптажу, а водовод може добити веће количине добре воде.

Али у ближој околини Београда нема баш много обалских терена, погодних за ту сврху. Може се са извесном вероватноћом претпоставити да су услови за овакав начин каптаже много повољнији дуж савске обале него ли дунавске. Има много разлога и за то да би погодна места требало наћи на десној обали Саве, тј. тамо где се налази и сам Београд, али тој жељи није лако удовољити. Најпогодније место за такву каптажу би било обала дуж Макиша; међутим она се не сме у ту сврху користити, јер би то ишло на уштрб већ постојећим каптажним инсталацијама у Макишу.

Има два места на која је у своје време указао бечки стручњак Винтерсбергер као на погодне терене за каптирање воде, а то су: Ада Циганлија и терен између Дунава и Саве на њеној левој обали. Али кад се говори о тим теренима, не треба заборавити на један веома важан услов за могућност искоришћавања истих у сврху каптирања воде, а то је

да они морају бити неплавни, јер се каптажне инсталације не могу остављати под водом неприступачне за преглед и оправке. Међутим, за сада се изнад висине велике воде налази само део терена на левој обали Саве код њеног ушћа. На овом терену може се са вероватноћом очекивати велика количина воде, али могућност његовог искоришћења, поред других сврха, и у водовodne сврхе зависи у великој мери од тога чему ће он бити намењен. Засада је то можда једини погодан терен за вршење детаљних студија, о којима је напред била реч.

Што се тиче терена на Ади Циганлији, овде се, сем плавности истог, налази на још једну велику, али не и непремостиву препреку за изградњу каптажних бунара, наиме на потребу изградње и једног водоводног тунела испод дна савског корита на дубини од можда 40 метара испод површине земље, слично будимпештанским тунелима.

Све напред изложено, иако у веома кратким потезима и без стручних детаља, може дати општи појам о важности проблема да се рационално и пре свега благовремено реши питање нових извора за снабдевање Београда водом.

Оскудност погодних терена налаже да при генералном пројектовању ма каквих објеката дуж речних обала, нарочито дуж Саве, као и при одређивању намене разних терена у околини Београда, где се могу претпоставити повољни услови за добијање воде, увек буде узето у обзир и све што је нужно за водовод. Потребна је присна сарадња свих надлежних фактора, много труда од стране стручних лица и доста времена, па да се то питање виталне важности по престоницу приведе добром и коначном решењу.

Ing. Ђорђе Грцкац

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Нови радови на београдском водоводу

Велики радови које је данашња Општинска управа предузела на проширењу водовода заинтересовали су свакако и шире кругове престоничких грађана те је и дневна штампа у неколико махова писала о њима. Њихов значај нарочито је истакнут тиме што је приликом освећења темеља нових резервоара на Миријевском путу и на Дедињу на дан 9 јуна 1940 г. свечани чин тог освећења обавио сам Патријарх у присуству Изасланика Његовог Величанства Краља и многих еминентних личности, а повеље у темеље резервоара ставио сам Претседник Општине београдске.

Да би се правилно оценио значај потхвата општинске управе да се једном плански, из основе и, по могућству, у што краћем времену реши проблем снабдевања водом Београда, потребно је, макар укратко, изложити фазе, кроз које је београдски водовод од свог постанка прошао и објаснити главне смернице којима се намерава ићи у његовом даљем изграђивању. Сам проблем је сувише компликован, да би се могло дати неко просто, једноставно решење његово, како се то можда многим чини могуће. Код данашњих захтева модерног живота великих градова и код хигијенских услова који се постављају водоводским стручњацима у погледу квалитета воде, многи велики градови са тешком муком и са великим материјалним жртвама долазе до потребних количина воде. Узрок томе лежи мање у проблему добити довољно воде, већ претежно у тешкоћама да се добије употребљива исправна вода.

Београђанима је познато да извесни крајеви престонице трпе повремено од оскудице воде. Није тешко извести закључак из тога да се са изградњом водовода нешто заостало. Не утехе ради или неког оправдања овоме, већ ради констатације саме чињенице, треба рећи да је врло велики број градова, а можда чак и већи, до свог решења проблема воде дошао тек после једног или неколико каламитета. И наш Београд у том погледу не чини сретан изузетак. Ускоро после изградње нашег водовода у Макишу, у лето 1894 године, Београд је већ преживљавао прву несташицу воде. Тек после овога било је предузето његово прво проширење и то на истом изворишту. Одмах после светског рата, из појмљивих разлога, услед наглог повећања броја становника престонице проширене државе, настала је друга несташица. Да би се

иста што пре отклонила, у највећој журби био је поручен на рачун репарација материјал за изградњу нових машинских и филтарских инсталација и за проширење водоводне мреже. Као први резултат овога саграђена је инсталација за пречишћавање речне воде код „Шест Топола“, која је по скромности својих димензија могла ублажити несташицу само за врло кратко време. Ту се први пут, због хитне потребе да се што брже осетно повећа поличина воде у београдском водоводу, морало прибећи искоришћавању речне воде не само за прање и поливање улица и паркова, већ и за кућне потребе. Иако се истовремено радило и на повећању броја бунара у Макишу, ипак је 1927 год. дошло поново до несташице. Ова поновна несташица натерала је водовод да каптира већу количину речне савске воде. Овога пута каптажа је била пренета више београдских насеља, јер је у међувремену савско корито дуж десне обале изнад водограда код „Шест Топола“ било већ јако оптерећено разним отпалим водама из индустријских предузећа и примитивних насеља. Из хигијенских и естетских разлога ова се савска обала није могла даље користити за црпљење воде у домаће сврхе. Тако се појавила инсталација за пречишћавање речне савске воде на Белим Водама, за коју се вода каптира шест километара више Чукарице. Ова је инсталација у времену кад је пуштена у рад повећала количину воде више него двоструко.

Тако се по други пут, у приликама тешким по београдски водовод, прибегло искоришћавању речне воде. Наравно да се и даље настављало са каптажом нових количина подземне воде из Макиша и са подизањем потребних инсталација за њено пречишћавање и потискивање у варошку уличну мрежу.

Велики радови које је Општина предузела 1930—1932 год. у многим су поправили стање београдског водовода, и да су се настали почетим темпом могли би уштедети Београду неприлике које је он доцније још једном морао доживети.

Стање снабдевања водом постепено се поново погоршава; и догодило се да се и по трећи пут морало прибећи речној води, како би се брзо и уз релативно скромне трошкове обезбедило Београду макар мало више воде. Ово је било постигнуто извесним прерадама филтарских инсталација и дограђивањем но-

вих таложника на Белим Водама у току прошле 1939 године. Општина је на тај начин у тешким данима у три маха прибегавала искоришћењу речне, квалитативно лошије воде.

Кад је дошла нова општинска Управа, у септембру 1939, она је одмах схватила сву важност проблема воде за Београд и осигурала средства за предузимање потребних радова на даљем систематском и рационалном проширењу водовода. Управа водовода је имала свој израђен идејни план за то проширење, у коме су у генералним потезима били предвиђени сви радови на водоводу у току наредних тридесет година, а за један Београд од близу 900.000 становника. Овај је план имао да буде саставни део генералног плана за изграђивање Београда. Апроксимативна процена предвиђених радова дала је приближну цифру од око 310 милиона динара, при чему су инвестиције у току првих година имале бити веће, док се не задовоље најхитније потребе Београда, а после поступно све мање, кад се са радовима на проширењу водовода постигне сразмера са потребама престонице.

Чим је било решено закључење инвестиционог зајма од Дин. 250,000.000,— Општинска управа је из њега одредила за проширење водовода суму од Динара 35,000.000,—. У исто време закључен је са Југословенским челиком А.Д. из Сарајева један уговор, по коме ово предузеће има да испоручи водоводу 380 вагона ливених цеви, специјалних комада и арматуре у укупној вредности од Дин. 14,931.551,—. Уговор је закључен на бази отплате ове суме у року од пет година у полугодишњим ратама.

Ова средства, стављена Управи водовода на расположење, ваљало је искористити тако да се у што краћем времену, на најефикаснији начин, учини све да се стање водовода поправи и да се Београду обезбеди потребна количина воде.

Управа водовода је, — уз стручну сарадњу са једним нарочитим одбором, састављеним од пет чланова Градског већа, — свестрано проучила најнужније потребе водовода и предложила програм радова и распоред одобрених средстава.

Сређен према намени појединих радова овај распоред изгледа овако:

- 1 — Радови на каптажи:
 - а) подземне воде у Макишу на терет зајма Динара 4,055.000,— вредност материјала порученог код Југочелика Дин. 2,600.000,— Дин. 6,655.000,—
 - б) речне савске воде Дин. 2,866.000,—
- 2 — Радови на довођењу воде у поједине зоне вароши:
 - а) машинске зграде и инсталације Дин. 4,064.000,—

б) доводи на терет зајма Дин. 3,750.000,—

вредност материјала порученог код Југочелика Дин. 10,969.209,— Дин. 14,719.209,—

3 — Радови на подизању резервоара Дин. 11,632.000,—

4 — Радови на осигурању и уређењу водоводне мреже и приватних спојева на терет зајма Динара 6,050.000,— вредност материјала порученог код Југочелика Дин. 1,362.342,— Дин. 7,412.342,—

5 — Радови на студијама, истраживањима и пројектовању даљег проширења водовода Дин. 1,000.000,—

6 — Разно Дин. 1,583.000,—

Свега: Дин. 49,931.551,—

Од тога на терет зајма Дин. 35,000.000,—

Вредност материјала, порученог код Југочелика Дин. 14,931.551,—

Ови радови се састоје у следећем, ако их посматрамо мало детаљније.

На првом месту требало је створити што брже већу количину каптиране воде. Али баш ови радови на данашњем изворишту подземне воде у Макишу су најтежи, трају дуго и, према њиховом корисном ефекту, коштају релативно много. Тешкоће ових радова у главном се састоје у томе што је терен често и трајно поплављен, а и када није, он је засићен водом тако да је полагање натеза скопчано са обимним и скупим радовима око црпљења воде и подупирања дубоких ровова за полагање цеви.

Трајање радова на каптажи подземне воде зависи пре свега од бушачког алата, помоћу кога се буше бунари. Управа водовода расолагала је до сада само са алатом са којим је могла избушити један бунар за просечно 14 до 20 дана. Кад се узме у обзир да је грађевинска сезона у Макишу због плавности терена релативно кратка, напредовање радова није могло бити задовољавајуће. Стога се је Управа водовода постарала да набави из иностранства нови модерни бушачки алат, са којим ће се моћи радити бар четири пута брже.

Што се тиче коштања каптажних радова на подземној води, осетну позицију у том коштању претставља вредност натеза. Она се састоји од цеви великих пречника, положених на већој дубини — 6 до 7 метара испод терена — и спаја поједине бунаре, постављене на међусобном отстојању од око 80 метара,

са црпкама у централној водостаници: дакле има велику дужину. Исто тако и саме бунарске гарнитуре представљају велику вредност, ако се раде од материјала, који може да гарантује дужи рок службе бунара.

Користан ефекат међутим једног бунара није баш толики у односу на уложени труд и трошак, како се то види из следећих апроксимативних цифара.

Један бунар у Макишу даје просечно око 8 литара воде у секунди, или око 700 м³ на дан. Ова количина може се мењати према стању подземне воде у извесним границама на горе и на доле. Како се у Макишу са расположивим алатом може за једну грађевинску сезону израдити највише 6 до 7 бунара, то се у најбољем случају може приновити четири до пет хиљада кубних метара воде годишње, а то је мање него просечни годишњи прираштај потребе Београда. Само горепоменуто трократно допуњавање количине воде са прецишћеном речном водом могло је подмиривати те потребе, и ако у далеко недовољној мери. О материјалним трошковима, потребним да би се дошло до поменутих 8 секундних литара воде, даће приближан појам цифра од 220.000 до 250.000 динара, колико кошта изградња једног бунара са припадајућим делом натеге.

Горенаведене чињенице могу одредити извесне полазне тачке за будућа каптирања подземне воде. Наиме, инвестициони трошкови могу се смањити ако се бунари поставе на краћим међусобним отстојањима и ако се из сваког од њих добије већа количина воде. И једно и друго може се постићи одговарајућим избором погодних терена за каптажу и спретном диспозицијом бунара у односу према речном кориту. На ово се мора обратити нарочита пажња код будућих каптажа подземне воде за проширење водовода.

Међутим, док се нова изворишта не нађу и не испитају, Управа водовода мора и даље изграђивати каптажна постројења у Макишу. Ради коначног искоришћења макишке издани, Управа водовода предузима радове на полагању треће велике натеге, тако зване јужне, за коју ће везати 26 нових бунара. Успешан рад на овој каптажи ће зависити од стања поплавленог терена у Макишу, а сада се већ припрема и набавља сав потребан материјал.

Са овим радовима има се завршити проширење каптаже подземне воде у Макишу. Четрдесетогодишњим сталним и непрекидно појачаваним црпљењем воде из ове издани постигнут је максимум могућег искоришћавања подземне воде из исте. Као последица оваквог црпљења све већих количина подземне воде просечан ниво исте се постепено спуштао, док последњих година није достигао дубину која претставља теоријску, па и практичну

границу рационалног искоришћавања поменутих издани. Ово постепено опадање нивоа подземне воде тражило је и поступно спуштање каптажних натеге. Заиста прве натеге из 1892 год. биле су положене на просечној коти 72,00, дакле на врло малој дубини испод земље. Натеге, које вежу бунаре, грађене за време рата и одмах после њега, налазе се већ на коти 69,00, тј. за три метра ниже од првих. И најзад нове натеге, које се раде сада, спуштене су још дубље и полажу се на коту 66,00—67,00. Тако је водовод био принуђен да иде за опадајућим нивоом подземне воде, те је сада достигао највећу дубину која одговара поменутом рационалном искоришћењу издани.

Али велика и неодложна потреба да се што пре повећа количина воде, макар повремено у периодима највеће потрошње, принудило је водовод да пређе и ту рационалну границу у спуштању нивоа подземне воде. Наиме, Управа водовода је предузела израду 8 нових бунара који ће, за разлику од осталих, имати сваки своју електроцрпку, спуштену директно у сам бунар. Капацитет ових црпки је такав да свака од њих може исцрпети из бунара двоструку количину воде према горе наведеној за бунаре, везане за натеге. Наравно да ће ниво воде у бунару опадати испод нормално допуштеног, али ће то бити само повремено кад настане прека потреба. Тако форсирање издани, ако би се вршило систематски, без прекида, имало би за последицу брзо попуштање њене моћи, али у предвиђеној мери оно се може допустити. Ове подводне црпке специјалне конструкције су поручене у иностранству, а половина их је већ и стигла. Бунари, где ће се сместити ове црпке, буше се дуж старих, постојећих, тако званих Смрекерових натеге, које претстављају велику вредност, а стављене су пре извесног времена ван употребе из разлога што су стари први београдски бунари, који су били за њих везани, већ дотрајали.

Известан број бунара, нарочито оних који су у непрекидном раду 15 и више година, показује с временом опадање у издашности. Ова појава је последица постепеног запушавања подземља у непосредној близини бунара, било ситнијим делићима песка и муља, било издвојеним из воде гвожђем. Такви бунари морају се ставити ван употребе а у њиховој близини бушити нови. Управа водовода је набавила у ту сврху нове бунарске гарнитуре, а предузела је и израду таквих гарнитура и у својој радионици, при чему ће употребити дрво као материјал за подводни део; ради тога израђени су били угледни комади и са њима извршене пробе.

Да би се искористила до максимума већ постојећа каптажа речне воде више централе „Електро-Макиша”, предузети су радови на

појачању црпне станице на путу Београд—Остружница и на полагању једног новог довода пречника 900 мм. од армираног бетона, којим ће се каптирана речна вода доводити до инсталација за пречишћавање воде на Белим Водама. Ову функцију врши сада један дрвени довод пречника 800 мм, саграђен 1928 године. Довод је положен над површином терена с обзиром на врсту материјала; дрво — домаћа чамовина — било је у своје време изабрано из следећих разлога: захтевана брзина рада и кратак рок за израду довода; многобројне баре, које нису допуштале полагање укопаног довода; и најзад много мања цена у поређењу са доводом од другог материјала. Овај се довод при умешном одржавању и раду показао као добар и служиће поред новог армирано-бетонског и даље као резерва и помоћ.

Повећање количине воде, које ће се постићи овим радовима, изнеће 7.000 до 8.000 кубних метара дневно. Међутим, много важније од овог повећања количине је већа сигурност у погону целог система речне воде, која се предузетим радовима постизава.

На другом месту долазе радови на повећању капацитета довода воде до Београда. Водовод за сада располаже са три главна довода са Белих Вода: најстарији од 300 мм. пречника, други — из 1905 године од 450 мм. и последњи, положен 1927 године, од 700 мм. пречника. Сва три довода иду до вароши скоро истом трасом, што има својих крупних мана, и напајају директно само мрежу доњих крајева Београда, просечно до висине 110—120 мет.н.в. Капацитет ових довода је данас искоришћен до крајњих граница и свако њихово даље форсирање може изазвати опасне кварове. Стога је Управа водовода предузела све што је потребно да се постави још један — четврти — довод са Белих Вода, који би, заједно са постојећим три, био у стању да спроведе сву воду коју инсталације на Белим Водама могу прерадити. Пречник овог четвртог довода износи 700 мм; цеви за његово полагање израђују се у домаћој ливници „Југочелик“ у Варешу, а арматура је поручена у иностранству. Овај довод неће ићи трасом ранијих, нити ће напајати мрежу доње водоводске зоне. Његова траса иде савсем другим правцем; он ће давати воду непосредно у горње крајеве Београда, који у случају ма каквих дефеката на доводима страдају највише од несташнице воде. Кроз овај довод потискиваће се вода са Белих Вода директно у резервоар на Дедињу, одакле ће се она кроз већ постојеће доводе разводити по предграђима на већој висини и у мрежу горњих крајева Београда. На тај ће се начин постићи директно напајање водом крајева који су се до сада снабдевали преко помоћних станица у вароши и били у зависности од рада

тих станица и од расположиве количине воде у резервоарима код тих станица.

За потискивање воде кроз нови, четврти, довод поручени су потребни црпни агрегати из иностранства. Ускоро ће се приступити зидању зграде за смештај нових машина. Капацитет ове нове црпне станице биће око 27.000 кубних метара на дан, а у случају крајње нужде моћи ће се повећати и до 35.000 кубних метара на дан.

У циљу обезбеђења исправног рада главних довода са Белих Вода чак и у случају евентуалних дефеката на тим доводима на најслабијем, односно најосетљивијем месту, Управа водовода полаже један обилазни довод пречника 500 мм. у Паштровићевој улици. Ступањем овог довода у функцију омогућиће се сем тога извесно повећање количине воде која се потискује кроз главне доводе са Белих Вода.

Да би се осигурало снабдевање водом и у случајевима кад нестане електричне струје за погон електро црпки, предвиђено је постављање резервних агрегата са дизелским погоном тамо где те резерве нема. Један део таквих агрегата је већ поручен.

На трећем месту долазе радови на подизању резервоара у Београду. Запремина резервоара којима данас располаже водовод, ни приближно не одговара стварним потребама вароши. Једина два спојена резервоара, који опслужују доњу, највише изграђену зону Београда, имају укупну запремину од 5.100 кубних метара, што претставља једну скромну резерву за свега два часа у случају прекида у довођењу воде и под претпоставком да се из тих резервоара не узима вода за потискивање у горње крајеве вароши. Два резервоара у горњој зони имају укупну запремину од 7000 кубних метара, што износи, код данашње летње потрошње, око 30% од дневне потребе. С обзиром да се горња зона снабдева тако рећи од сувишка воде, који остаје после подмирења свих потреба доње зоне, ова резерва у веома малом степену осигурава исправно снабдевање припадајуће јој горње зоне.

Стога је Управа водовода предузела изградњу два нова резервоара са запремином од 20.000 кубних метара сваки. Први резервоар гради се на Миријевском путу и снабдеваће водом горње крајеве Београда. Други резервоар гради се на Дедињу у улици Кнеза Арсена. Овај резервоар ће се спојити непосредно са инсталацијом на Белим Водама помоћу горепоменутог четвртог довода пречника 700 мм. Дно овог резервоара налази се на коти 201.00. Између њега и поменутог резервоара на Миријевском путу постоји један спојни довод, делимично дупли, преко кога ће се вода претакати у овај последњи, јер овај има дно за четири метра ниже од Дедињског резервоара. На тај начин ће горњи

крајеви Београда добијати воду делимично непосредно са Белих Вода и само један мањи део воде биће и даље потискиван помоћним црпкама из резервоара доње зоне.

Запремина оба поменута резервоара одговара отприлике дводневној садањој потрошњи горњих крајева Београда, те у великој мери осигурава снабдевање истих у случају ма каквих дефеката на водоводу.

Једна извесна свота из одобреног зајма намењена је уређењу водоводне мреже, набавци водомера за стално растући број нових кућних спојева и за замену дотрајалих и застарелих водомера, као и за што веће осигурање водоводне мреже у случају локалних дефеката.

Најзад је распоредом одобреног кредита предвиђена сума од Дин. 1,000.000,— за студије и радове на истраживањима нових изворишта за снабдевање водом Београда — и за израду пројеката даљег проширења водовода. Ова позиција, по важности намене кредита, мора се постављати на прво место.

Из онога што смо изложили у почетку овог чланка могло се видети како се београдски водовод развијао после његовог постанка. Сва његова проширења рађена су под притиском честих несташница воде; у свима овим случајевима прва и главна тежња је била да се у што краћем року, а често пута и са што мањим предствима, створи већа количина воде. Извориште воде бирало се првенствено према његовој способности да брзо пружи тражену количину воде, и тек у други ред стављено је питање квалитативног преимућства. Истина је да су били чињени покушаји испитивања могућности да се добије добра вода у довољној количини и са дру-

гих места, сем Макиша и реке Саве, али су ти покушаји остали без резултата и нису били детаљно разрађивани. Међутим један престонички водовод не може да се изграђује без неког система, од случаја до случаја, било по наредбама одозго, било по хитним импровизацијама саме Управе водовода под пресијом околности, на које она није могла утицати.

Општинска управа, у тежњи да се питање снабдевања водом Београда проучи свестрано и да се испитају све могућности, које могу доћи у обзир за његово решење, донела је недавно одлуку да се извршење студија и израде пројеката повери једном стручном лицу, а да се при Управи водовода образује један Одбор стручњака, који ће вршити оцену свих студија и израђених пројеката за проширење водовода. На овај начин створена је једна солидна основа за систематско изграђивање водовода не само за потребе данашњег момента већ и за много година унапред. Наравно да ће бити потребна замашна средства за такво изграђивање, али ће се она наћи с обзиром на то што је у питању најважнија животна потреба — вода.

Из гореизложеног се види да се радови у водоводу изводе у два правца. Прво — да се што пре осигурају количине воде, које Београду недостају већ сада у данима највеће потрошње, и друго — да се у будуће обезбеди уредно снабдевање водом престонице, тако да се могу у свако доба подмиривати све њене потребе, које стално расту, било услед даљег изграђивања вароши, пораста њеног становништва или услед модернизације услова живота.

Ing. Ђ. Грицкаг

Питање Одбора за урбанистичко уређење Београда

Свака престоница чини изузетак од осталих градова у држави. Географски, војни, економски и политички разлози приморавају владе да престоницу свуда издвајају и стављају под специјалне прописе. Престоница једне земље треба да одговара значају и озбиљности целе земље. Потребно је да у општини где борави краљ, где се налази влада и заседава Парламенат буде палата, паркова, музеја, споменика, позоришта итд., који дају идеју о значају и величини саме државе. Влада дакле има за задатак да на видној висини држи престоницу изнад осталих градова. Престоница не припада једино људима који станују у њој, она је својина целе нације. Саме животне потребе појединих земаља натерале су већину држава те су своју престоницу издвојиле из општег земаљског закона о општинама.

Престоничке општине у разним земаљама организоване су различито, са више или мање аутономије, са различитом комбинацијом самоуправних и пренесених послова, са различитим финансијским прописима. Све зависи од привредне и политичке структуре поједине земље, а нарочито од политичког режима под којим живи. Али је свуда тенденција јасна да се од престонице мора правити најугледније државно добро у сваком погледу, на коме и сама држава мора много и непосредно да сарађује. Сви послови које држава намеће престоници требало би паралелно и материјално да буду потпомогнути од стране државе, јер је немогуће и неправедно да целокупно подизање престонице сноси сама општина, када је престоница на услузи и употреби целој држави.

Али материјално помагање престонице, које овде само додирујемо, мора бити предмет засебног чланка, јер је осетљиво, велико и важно па његову потребу морају објаснити финансиски стручњаци подробније.

Већ има специјалних прописа који се одnose на Београд. Његов развој показује тенденцију издвајања од осталих градова. Ово се осећа све јаче у новије време.

Појављују се уредбе и параграфи финансиског закона или правилника о извршењу општинског буџета, који од Београда захтевају ствари, а општинским управама намећу задатке, које немају други градови у земљи. Само да поменемо најновије: Грађевински правилник за град Београд (који до-

душе могу да имају и остали градови, али на који је обраћена у Београду нарочита пажња), Уредбу о заштити од ваздушних напада, где је организација одбране за подручје Београда засебно издвојена и подвучена, наплата 20% од кирије од ниских зграда у центру да би се сопственици натерали на зидање бољих, што је ушло у правилник за извршење буџета београдске општине, — све то показује жељу да се престоница што боље уреди ван оквира општих законских прописа који важе за остале градове. Постоји жеља да Београд добије специјални закон о својој општини и друге административне прописе, што ће једног дана морати доћи.

Нас за моменат интересује једно специјално грађевинско питање. У низу прописа који би желели да унапреде престоницу појавио се у Финансиском закону за 1939/1940 год. параграф 68 тачка 4 —, на коме желимо да се задржимо. По њему: „Овлашћује се Министар грађевина да може у сагласности са Општином града Београда и по одобрењу Министарског савета прописати Уредбу са законском снагом о ортанизацији, делокругу и начину рада Одбора за урбанистичко уређење града Београда као саветодавног тела, надлежног за сва питања уређења града Београда, с тим да трошкове одбора сноси Општина града Београда”.

О грађевинском подизању Београда до сада су водиле рачуна: Држава — за своје објекте и Општина — за приватне грађевине и своје објекте. Питање пак железничког чвора и нових мостова, пристаништа, спортских терена, као и целе регулације вароши опште, показала су да та двонадлежност у решавању урбанистичких проблема престонице не даје увек добре и позитивне резултате. Лута се, а стручњаци обеју страна надмудривају једни друге.

Први покушај да се ово питање уреди било је образовање општинског саветодавног урбанистичког комитета решењем Претседника општине Београдске О.Бр. 2582 од 26-1-1935 г. У њега су били ушли стручњаци већници и стручњаци чиновници. Комитет је имао да „проучава питања уређења и улепшавања престонице”. То је било чисто општинско саветодавно тело кратког века. Одржало је свега 21 седницу. Показало се као сувишно поред већ законски обавезних тела техничког и грађевинског одбора, који су саветодавни

Општини по техничким питањима. Покушај дакле са општинским урбанистичким комитетом није успео.

Онда је дошао § 68 тачка 4 Финансиског закона за 1939/40 год. Колико је писцу ових редова познато, Министарство грађевина је покушало да по истом поступи и да га спроведе у дело. Постоји један нацрт уредбе који је слат на сагласност Општини, али није био добре среће. Општина је ствар дипломатски одбила за моменат, одговоривши да то тренутно није тако хитно и да је, да би се ствар правилно решила, потребно да прво стручњаци путују у иностранство да би подробније простудирали цело питање.

Међутим, има само два разлога који би могли да мотивишу овакав одговор. Или Општина нерадо гледа да јој једно ново тело диктира услове уређења Београда, чиме би се окрњила аутономија техничке службе у Општини или Општина није хтела да прими на себе услов из поменутог § по коме „трошкови одбора сноси Општина града Београда.” Разлог да претходно стручњаци морају да путују и простудирају ствар у иностранству није довољно убедљив, јер општински стручњаци познају одавно тај проблем и без путовања. Треба их само питати и сазнати да је проблем уређења престоница чак засебан предмет на разним универзитетским институтима и семинарима, и сви стручњаци који су га студирали познају га добро. Затим о овоме је код нас већ доста писано*).

*) арх. Драг. М. Поповић: „Престонице”, — Са времена општина, јул—октобар 1932 год.

„Урбанистичко уређење Прага”, — Београдске општинске новине, бр. 10, 1937 год.

„Урбанистичко законодавство у Француској”, — Београдске општинске новине, бр. 4—6, 1937 год.

За уређење Прага законом од 5 фебруара 1920 год. образована је Државна комисија изван општине. Будимпешта има исто тако своју државну комисију. Париз је 1928 год. добио свој Виши комитет за уређење и генералну организацију Париске области. Познато је исто тако шта је г. Мусолини урадио са Римом у последње време.

Београд, престоница Југославије, треба један ђенералштаб за своје грађевинско изграђивање. Без јединства у концепцијама, ствари добијају несрећен облик, а познато је колико времена одузимају лутања и погађања. Ако је време новац, онда је издржавање једне комисије, која би брзо и без апелата решавала ствари, несразмерно јевтиније од свих појединачних одбора који се кошкају и тешко долазе до сагласности. И поред огромног техничког напретка, који је престоница показала за последњих 20 година, сви грађевински проблеми, да је постојао један озбиљни урбанистички комитет, могли су боље и брже бити решени. Нарочито то осећамо ми који учествујемо на његовом изграђивању, а сигурно је и да силне критике добронамерних грађана о регулацији Београда нису без сваке основе.

Овлашћење које Министар грађевина има по поменутом § 68 финанс. закона за 1939/40 год., ако се не искористи, угасиће се крајем рачунске године, тј. 1 августа 1940 год. Потребно је зато пожурити и благовремено образовати овај важни комитет. То захтева свеколико убеђење да је то најисправнији пут за уређење и улепшавање престонице, пред којим сви ситни интереси не треба да значе ништа. А примери из иностранства треба да нам служе за углед.

арх. Драгомир М. Поповић

Ветеринарски надзор над производњом и продајом животних намирница анималног порекла

Пре 175 година ударио је темељ ветеринарској науци Буржела (Bourgelat) прво у Лиону, а затим три године касније и у Алфорту, оснивајући ветеринарске школе. Ускоро су и друге државе почеле оснивати овакве школе, а данас већ постоје у свим културним државама ветеринарске високе школе или факултети, и то у склопу универзитета.

Са жаљењем морамо нагласити да ни данас меродавни фактори не поклањају ветеринарској медицини ону пажњу коју заслужује с обзиром на корисну функцију у области привреде као и људске медицине. Многи још не знају да ветеринар није само чувар здравља животиња већ и здравља људи.

Ако само набројим неколико предмета, које студент ветерине слуша и полаже, имаћемо тачан доказ о погрешном мишљењу да је једина задаћа ветеринара да лечи болесне животиње. Он се већ током студија упућује у рад и задатак ветеринарске полиције, упознаје са прегледом стоке за клање и прегледом меса, хигијеном млека, начином контроле животних намирница животињског порекла, сточарством, науком о исхрани стоке итд. Све то јасно показује опширно ветеринарско поље рада. Држава потпомаже тај рад законима, уредбама и правилницима. Тако постоји закон о сузбијању сточних зараза; правилник о прегледу стоке за клање, меса и о ветеринарској контроли животних намирница анималног порекла итд. Ови и слични закони, правилници и уредбе захтевају тесну сарадњу ветеринара са управним и санитарним властима.

Сточарство и његов напредак играју велику улогу код исхране народа. Тога ради важне су заштитне мере које држава прописује а ветеринари изводе на терену. Велики је наиме број инфекциозних и инвазионих болести које могу са животињама да прелазе на људе. По бечком проф. Вирту следећа су оболења прелазна на људе: бедреница или црни пришт, сакагија или малеус, трихиноза, пситакоза (болест папагаја) и беснило. Ређе, али ипак постоји могућност заразе са бруцелозом, малтешком грозницом, слинавком и шапом, богињама, црвеним ветром, шугом, трихофитијом, заразном анемијом, туберкулозом, туларемијом, даље паразитима и њиховим развојним стадијима. Сузбијање и спре-

чавање ширења тих зараза код животиња показује и овде велику важност ветеринара.

Човек може да оболи од горе поменутих зооноза и уживањем болесног меса. Темељним прегледом животиња пре и после клања, одбацавањем нездравог меса, спречава ветеринар ширење тих зараза. Тиме он врши велику и узвишену задаћу у служби човечанства. Преглед меса је од особите важности, јер се месо убраја међу најважније животне намирнице анималног порекла. Оно се врло брзо квари па, иако испочетка здраво и подесно за храну, убрзо постаје неподесно, чак и опасно. Месо може да буде болесно и покварено већ пре клања, јер скоро свака општа болест животиње, од које се месо добива, може да се одржава и на месу, па такво месо може да буде неподесно за људску исхрану. На основу тих чињеница, ветеринар мора да прегледа месо и његове производе, да би тако установио да ли је месо, односно месни производи, подесно за људску исхрану.

Први се преглед врши још за време живота непосредно пре клања животиње и то зато да би се могле искључити од клања болесне животиње или да се бар утврди у ком правцу треба да се упути пажљиви преглед после клања. Месо мора да потиче или од потпуно здравих животиња или од животиња чије болести нису такве природе да би због њих могло бити месо штетно и неподесно за људско здравље.

Отварањем и сечењем заклане стоке могу да се ослободе и разносе клице извесних болести и дужност јавне хигијене је да то спречи. Настојало се зато да се сва стока, која се коље за јавну употребу, коље на једном заједничком месту — кланици. Чисто хигијенске су дакле потребе довеле до клања на кланицама, које су полагано постале све више лукративна предузећа, где је, жалибоже, она важна страна — захтеви хигијене — стављена у позадину.

Преглед меса врши се методом којом ветеринар најбрже и најсавесније уочава да ли месо одговара за људску исхрану или не. Након тога врши класификацију меса како би се установила праведна накнада у облику куповне цене меса од стране потрошача, што код нас у престоници још није случај (види чланак г. Геца у „Југословенском Ветеринарском Гласнику” број 9, 1939 год.).

Месо надаље не долази директно у руке потрошача, него иде преко касапница или преко творница или обртних радња у прерађевине и тек као прерађевина долази до потрошача. Пре но што доспе у руке потрошача, ветеринар врши други преглед меса, који је често много тежи него први. Први је преглед олакшан тиме, што за клање постоје уређене кланице, где ветеринар има пред очима стоку у живом и закланом стању и где директно надзире раднике који кољу. Старање ветеринара да заштити народ од трошења болесног меса не би било потпуно када би се ветеринарска контрола завршила на вратима кланице, и зато се је она морала даље да прошири и употпуни.

Шта подразумевамо под називом „животне намирнице анималног порекла”? Ту подразумевамо: свеже месо, месне производе (изузев препарата за справљање чорбе, екстракте, пептоне и желатину од меса), надаље маст, топљен лој, рибе, ракове, шкољке, пужева, жабе, корњаче, јаја, млеко и млечне производе.

Контрола животних намирница анималног порекла проширила се даље на места где се месо продаје, прерађује и чува — дакле на тржишта, касапнице, гостионице, трговине са дивљачи, рибама и закланом живином итд. Велику важност те контроле доказује закон о контроли животних намирница, који постоји у свим државама. Дивљач, живина, рибе итд. долазе, код вршења теренске ветеринарске контроле животних намирница анималног порекла, тек први пут на преглед у закланом стању.

Код прегледа ветеринар одбацује из промета не само све покварене за људско здравље штетне делове, него и све патворене-фалсификоване животне намирнице, даље констатује да ли је месо уопште било прегледано или не (спречава бесправно клање односно кријумчарење меса). Тако је потрошач сачу-

ван од опасности тровања животним намирницама анималног порекла. Најчешће се покварене намирнице продају на пијацама и преко уличних продаваца. Намирнице се наиме, услед преношења временских непогода и прашине, брзо кваре — распадају. Редовна контрола спречава тако продају поквареног мање вредног меса или меснатих производа, забрањује патворене-фалсификовање, те пази на чистоћу и добро чување намирница, као и на хигијену простора у којима се чувају. У пркос толико позитивних страна, ова се ветеринарска контрола животних намирница анималног порекла не примењује свуда онако како треба.

На више светских ветеринарских конгреса, утврђена је и велика важност ветеринарске контроле млека и млечних производа. И млеком се пренашају заразе са животиња на људе. Ту не долази само у обзир туберкулоза и бруцелоза, него и заразе са клицама паратиф-ентеритис групе. Наравно да је дијагноза тих болести код животиња као и њихово сузбијање дужност ветеринара, али жалибоже нема свуда сталне ветеринарске контроле крава музара. Принципу „здрavo млеко само од здравих животиња” следи редовна контрола крава музара и штала. Та контрола спречава да долази у промет млеко од крава које болују од запаљења вимена или дају млеко штетно за људско здравље.

Из горе наведеног се види да је потреба за стручним прегледом животних намирница анималног порекла пре употребе и пре продаје показала велику корист коју народ има од ветеринарске струке, показала како је широко ветеринарско поље рада, као и утврдила да је ветеринар најпозванији да врши контролу животних намирница анималног порекла да би се заштитило народно здравље и обезбедила народу здрава исхрана.

Д-р Иво Ликар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Личност Велимира Михаила Теодоровића и његова задужбина »Велимиријанум«

Државни савет као руковалац задужбине „Велимиријанум” приређује на дан 13 фебруара сваке године помен у цркви и одржава пленарну седницу у спомен Велимира Михаила Теодоровића, оснивача те задужбине, који је преминуо 13 фебруара 1898 године. Многи ће се запитати: откуда је Државни савет, иначе врховни управни суд, руковалац једне задужбине и можда ће зажелети да сазнају

нешто о скоро непознатој личности њеног оснивача, као и о циљевима задужбине. Та личност, — по оцу високог порекла, живота краткотрајна, озарена чистим родољубљем и испуњена силном носталогijом, — племенита је и привлачна, њена задужбина је једно савршено дело, циљеви којима служи су узвишени, а резултати, остварени за неколико деценија постојања задужбине, плодни су и разнолики. Зато, испуњени пијететом, сматрамо за дужност да о четрдесет и другој годишњици од смрти Велимира Михаила Теодоровић, бар за моменат, отргнемо његову личност од неоправданог заборава и да је, пред једним ширим кругом, прикажемо у светлости његовог дивног, увек живог дела.

Велимир Михаил Теодоровић родио се 20 маја 1849 године у Рогашкој Слатини као природни син кнеза Михаила и Марије, кћери марвеног лекара Беркхауза, са којом се као шеснаестогодишњом девојком упознао млади кнез боравећи у бањи 1848 године. Дете је крштено у католичкој вери, којој је припадала и његова ванбрачна мати и на крштењу је добило име Виљем.*)

Кнез Михаил се са правом очинском нежношћу старао о детету, не заборављајући ни његову матер. Преко свог бечког банкара Тирка, обезбедио им је стално месечно издржавање, а купио им је и кућу. Мати се међутим, кад је детету било четири године, удала за једног лекара и са собом је повела и дете. Овај брак није био срећан. Очух Велимиров био је несавестан човек: широко је искоришћавао приходе своје жене и свога пасторка, натеривао жену да те приходе увећа, најзад им је и кућу задужио, због чега је била изложена јавној продаји, али је кнез поново откупи, овога пута само у корист детета.

Ове сасвим неповољне прилике, у којима је дете расло, утицале су и убрзале долазак Велимиров у Србију. По кнежевој наредби, он је 1857 године, у својој седмој години, доведен у Београд и поверен кући Анте Радивојевића, настојника кнежевих добара. У

*) Биографски податци узети из књиге »Велимиријанум Задужбина Велимира Михаила Теодоровића«, коју је издао Државни савет, а штампала Државна штампарија 1909 године.

Велимир Михаил Теодоровић

почетку је Велимирово порекло било тајна за околину, па је чак и његов нови старалац Радивојевић допуштао да се верује као да је то његов ванбрачни син. У новој средини детету је посвећена сва потребна пажња и поведено је рачуна о његовом васпитању у националном духу. Велимир је уписан у београдску основну школу, ону код Саборне цркве, у којој је и завршио своје основно школско образовање.

По завршеној основној школи уписан је у београдску гимназију. Тада Велимир добија новог васпитача; његово духовно и душевно формирање, поред школе, бива врло срећно поверено сигурним рукама Стеве Тодоровића, члана Академије наука, професора и изврсног академског сликара.

Године 1861, тек што је Велимир био уписан у гимназију, Тодоровић је био позван од стране д-р Пацека — дворског лекара, — који га је обавестио о жељи кнежевој да Тодоровић узме на себе старање о даљем васпитању детета и понуђено му је да одмах потпише о томе већ састављен уговор. „Садржина уговора, пише Тодоровић, била је кратка. У њему се препоручује да поред науке обратим особиту пажњу на домаће васпитање, уливање здравих појмова о дужности, упознавање са узорима људским итд. Одређује ми се плата у 200.— дуката цесарских годишње, стан у Старом здању са 2 велике сале и балконом, храна и дозвола да могу узимати помоћнике. Највећа благодет беше у уговору за мене и дете, што нам се ставља извесна сума, са којом би за време ферија могли путовати у Италију, Швајцарску или коју другу земљу”.

Заиста, није се могао замислити срећнији избор васпитача за једно младо створење, рано отргнуто од материнске љубави и старања, коме је и са очеве стране могла бити пружена нежност само на посредан начин. Тај дечак дванаестих година, који је у сазнању за свој прави друштвени и породични положај могао да нађе разлога да већ своју прву младост обоји меланхолијом, бива поверен племенитим рукама педагога и уметника. Јединствен модел, достојан одушевљења уметника Тодоровића, претстављала је Велимирова младост у буђењу, чије су се духовне очи тек почињале да отварају пред непознатим светом. Тодоровић је пришао Велимиру, свом васпитанику, као што је прилазио пејзажу и лику, који би га одушевили, да, помоћу кичице и боја излије на платно устрепталост своје уметничке природе пред њиховом лепотом.

Уз Велимира се налазио и његов вршњак Живко, син чика Анте, његовог ранијег староца, а био им је придодат и Тодоровићев сестрић Јован Стојшић. Тодоровић се заложо да их свестрано образује. Узео им је посебне наставнике за рачун и француски језик, а музичко васпитање поверио је Корнелију Станковићу. Све остале предмете је сам

са њима прелазео. Није заборавио ни на телесно васпитање својих васпитаника.

„Да бих душу својих ученика што више упитомио, пише Тодоровић, и љубав ка лепому развио, казивао сам им у причи лепоте из Хомерове „Илијаде”, упоређивао наше народне песме; приметио сам, да су ове моје приче на Велимира силно утицале; његово питомо и добро срце загревало се, у дирљивим моментима очице би му засузиле. Све ми је то давало уверење да ће од њега постати благородан и доброг срца човек. Народност своју и отаџбину сматрао је за највећу врлину. Кад би му ко у то дарнуо, прешао би из своје мирноће у најватренију гесту.”

О великом школском распусту, Тодоровић је путовао са децом у иностранство. Прво путовање, 1862 г., било им је у Венецију. На путу, деца су водила дневнике, у које су бележила све што су видела. Велимиров дневник се тако истицао живим запажењима да га је Тодоровић, по повратку, предао д-р Пацеку, а овај га показао кнезу, који је изјавио своје допадање и радост због напретка Велимира. Следеће године, опет о распусту, били су у Швајцарској, у Женеви.

У јулу 1864 год., после завршених испита, Тодоровић се захваљује на дужности Велимирова васпитача, две године пре истека уговорена рока. И од љубави Тодоровићеве за Велимира, и од његова одушевљења за свој васпитачки позив, била је силнија његова жарка жеља да се сав посвети сликарству и да све друго, ма колико драго, остави по страни. Пред том тако чистом и неоодољивом жељом уметника Тодоровића, попустио је и кнез и дао је разрешницу васпитачу Тодоровићу.

Велимир је био само четири непуне године васпитаник Тодоровићев, али тај кратак период времена остаје најзначајнији у формирању његовом. Тодоровић је умео да на подесном тлу Велимирове чисте младости усади доброту и племенитост, које су расле и развијале се упоредо са Велимиром, тако да су у његовим зрелијим годинама то била два моћна стабла његова унутрашња живота.

Пре расанка са Велимиром, Тодоровић је насликао један мајсторски портрет свога васпитаника, који данас припада Државном савету. Ово изврсно дело, кроз умне плаве очи на бледом лику, открива нам младалачку душу Велимира, над којом је бдио са пажњом и нежношћу уметник Тодоровић.

По одласку Тодоровића, Велимиру је био постављен за васпитача, на препоруку Илије Гарашанина, Милутин Стојановић, гимназиски професор. После две године, 1866, Велимир је завршио шесторазредну гимназију и требало је да отпутује на продужење школовања у Швајцарску. Пре него што је напустио отаџбину, био је преведен у православну веру

и на крштењу је добио име Велимир, које је већ и раније носио. Узео је презиме Теодоровић — старо породично име Обреновића — и под тим презименом је вођен у јавним књигама, а сам је између свог личног и породичног имена уметнуо очево лично име — Михаило. На крштењу му је кумовао митрополит Михаило, који је својеручно у документу о крштењу написао, да је Велимиров отац, Михаило М. Теодоровић.

Затим Велимир одлази у Швајцарску на продужење школовања. Напушта отаџбину пошто је у њој провео скоро десет година (1857—1866). То је несумњиво најлепши период његова живота, јер после свог првог детињства проведеног у страном свету, загорчаног злим поступањем очуха, пред којим је била немоћна и његова несрећна мати, Велимир је познао отаџбину, у њој је наишао на много љубави и биле су му пружене све могућности за лепо васпитање и складно развијање његових способности. Одлазио је у иностранство, у једну високо културну земљу, да би обогатио и проширио знања стечена у својој земљи; али он неће бити засењен тим страним светом, црпеће користи које та културна средина пружа, а његове мисли биће и даље упућене отаџбини, њој ће и даље бити намењена најчистија и најјача љубав његова срца.

Годину дана доцније, (1867), кнез је, на повратку са изложбе у Паризу, посетио Велимира у Женеви, то је било њихово последње виђење, којом приликом је Велимир обдарен једним скупоценим прстеном. Њихови сусрети нису били чести ни док је Велимир био у Београду. „На питање: да ли се Велимир виђао са кнезом? могу рећи, — пише Теодоровић, — врло ретко. За време мојега васпитавања скоро четири године, неколико пута, и то увече, после девет сати, у биљарској соби у сутерену (негдашњег старог дворца), где би децу, Велимира и Живка, примио, и са осмехом их по нешто запиткивао. При поласку обдарио би их са појединим дукатом.”

У следећој години (1868) одиграла се трагична погибија кнежева, чијом смрћу, изгледало је, и Велимиров положај постаје несигуран и необезбеђен. Велимир је био исте године враћен у Београд. Срећом, намесништво је имало пуно увиђавности према Велимиру и његовим заузимањем постигнуто је поравнање са сестрама кнежевим, којима је, као законским наследницама, пошто је кнез умро без тестаментa, припало, смрћу кнежевом, целокупно Обреновића имање. Велимир је добио у сопственост велико пољско добро „Негоје” у Румунији и, поред тога, румунске руралне обвезнице у вредности тридесет хиљада дуката. Тиме је његово материјално стање добило врло повољно решење. Пошто је Велимир још био малолетан, одређени су му три стараоца: Митрополит Михаило, председ-

ник Касације Ђорђе Петровић и ондашњи претседник Народне скупштине Живко Карабиберовић. Избор старатеља показује колику је пажњу намесништво поклонило Велимиру, који је службено називан „питомац кнеза Михаила”.

Исте године (1868) Велимир је, у пратњи д-р Пацека, отишао у Румунију да обиђе и упозна своје велико добро, а старатељи су имали да одлуче о његовом коначном образовању и о избору позива за Велимира. Решили су да Велимира упуте на пољопривредну академију у Хохенхајму у Виртембергу, руководећи се при овом избору свакако тиме што је огромно добро „Негоје” састављено од зиратне земље и да Велимир треба да се оспособи да би њиме сам управљао. Њихова одлука је била и извршена, Велимир је отишао у ту школу и на њој остао годину и по дана, до летњег семестра 1870 године.

Ове године Велимир је навршио 21 годину и био проглашен пунолетним. Тада су му старатељи предали на слободно располагање „Негоје”, које је било издато под вишегодишњи закуп, са годишњим приходом од 50.000.— дин.

Још пре пунолетства, Велимиру је било одобрено да пређе у Минхен и да на тамошњем универзитету студира државне науке. Велимиру се много допала ова варош привлачног колорита, у коме се нарочито оцртвала уметничка струјања и он је више није напуштао. Тако је Минхен, у почетку изабран само за студије, постао стално боравиште Велимирово. Ни у овом великом граду он није остао незапажен. Знало се за његово порекло по оцу, спољашности привлачне, манира финих, са великим средствима, он је радо и предусретљиво приман и у највише минхенско друштво. Међутим, ово друштво га није засенило и није могло да ослаби његове присне и срдачне везе са Србима у Минхену. Рекло би се да је дружбу са својим земљацима, махом скромним студентима, које је обилато помагао, претпостављао оном високом друштву. Друштво његових сународника дочаравало му је слику отаџбине, преносило га је у њу и он је, бар за моменат, заборављао сву раздаљину и све препреке, које су га делиле од ње и бивао је срећан.

Године се низале и све се мењало. Од Велимира, оног младоликог и углађеног студента, постао је зрео, стасити господин, увек беспрекорно одевен, држања у коме се опајало неусиљено и урођено господство. Његова спољашност се изменила, али унутра у души остало је нешто исто и непромењено — његова жарка и неизмерна љубав за отаџбину. У колико је та љубав била јака и неодољива, у толико су и они, који су бездушно створили препреке за његов повратак у отаџбину, били неумољиви и несаломљиви. Нису му допустили повратак, па ни најкраћи бо-

www.уравак у земљи са којом се осећао нераздржано живо везан и којој је припадао свим својим срцем. Колико би било блажено за његову душу, мучену носталгијом, поново виђење оних планина што красе и штите његову земљу и река које је браздају. А колику би радост тек у њему изазвао онда мали и примитивни Београд, за који су биле везане најлепше године његовог младалачког живота. То му је било ускраћено, и он је умро не остваривши ниједну од тих жеља. Зато су његова расположења, — иако се налазио у блиставом и веселом баварском граду, или у својој дивној вили на домаку снежних баварских Алпа, увек у обилу материјалних сретстава, — ипак остајала чежњива и сетна.

У својој незадовољеној љубави према отаџбини, Велимир није постао огорчен. Остао је благ и није пропуштао прилику, кад је могао, да јој користи и помогне. Тако је у време српско-турског рата (1876—78) послао велики новчани прилог за ратне потребе, а у српско-бугарском рату (1885) послао је за изхрану војске седам стотина свиња са свога имања „Негоје”. Исто тако, својим знатним прилозима у неколико махова је притицао у помоћ београдском народном позоришту у материјалној кризи.

Као да неизмерна носталгија није била довољна да загорча живот Велимиров, дошле су и непредвиђене тешкоће у вођењу његовога добра „Негоје”. Кад је био истекао закуп добра, закључен под старатељством, Велимир је добро поверио на управу присном пријатељу и другу још из детињства, у чије је поштење веровао. Али је овај ово поверење злоупотребио, задуживши имање без знања Велимирова. Требало је много напора и личних жртава са стране Велимирове па да се, путем разних трансакција, стање поправи. Од материјалне штете за Велимира је било теже разочарење у поштење пријатеља и друга. И то је сигурно много допринело његовом брзом и изненадном крају.

Под теретом неодољиве чежње за отаџбином и горког разочарења у најбољег пријатеља, Велимирово срце је почело да слаби и најзад, на запрепашћење његове околине, престало је да куца 13 фебруара 1898 године, у 8 часова увече, док је Велимир седео у наслочању. Као што је Велимиров живот дошао на свет тихо и, свакако, нежељено, тако и његово гашење, после непуних 49 година, било је немо и неопажено. Крај Велимира, у моменту његове смрти, налазио се његов верни пратилац Андра Милосављевић, надзорник његових добара, који је све до своје недавне смрти са пијететом чувао и оживљавао успомену на Велимира. Око одра Велимирова били су се окупили сви Срби, ђаци у Минхену, заједно са својим хором „Србадија” и, испуњени тугом за изгубљеним добротвором, испратили су га до минхенског гробља, на

коме је сахрањен. Доцније су, старањем државе, његови земни остаци пренети у отаџбину и данас почивају на почасном месту београдског гробља.

Силну љубав Велимира за отаџбином нису могле да ослабе неоправдане политичке препреке, које су неотклоњиво спречавале његов повратак и макар најкраћи боравак у земљи. Напротив, пред немогућношћу повратка, његов патриотизам постаје све пламенији и јачи. Рекло би се да га је у туђини, без породице, у његовој леденој самоћи, једино загревао и сагоревао пламен те чисте и велике љубави. Године се низале, Велимир се удаљавао од младости и залазио у зрело доба, а увек су га пратиле исте мисли: како да послужи и користи отаџбини, чије су му вратнице остале заувек затворене. Обузет тим мислима и потстицан осећањима оне велике љубави, Велимир већ у 40 години свога живота, у добу које обично скрива у себи још многе могућности за личну срећу, пише тестаменат о распореду своје имовине на случај смрти. Тај тестаменат, сачињен у сажетим и јасним реченицама, открива и сведочи, да је отаџбина, вечна и непромењива, чији је лик Велимир издвајао од лица ситних људи због којих је patio, претстављала највећу радост и једину трагичну срећу његовог краткотрајног живота, иначе оскудног у правим радостима и богатог у трагичним заплетима.

Тестаменат је написао у Минхену 3 фебруара 1889 године, а два дана доцније, у присуству два сведока, депоновао га је код јавног бележника, о чему је добио потврду. После краћег увода, Велимир у тестаменту каже: „Ако бих ја, неоставивши потомака из законитог брака умро, то ће све моје покретно и непокретно имање, ма где се оно налазило, припасти мојој Отаџбини, то јест: Краљевини Србији, као мојем једином и искључивом наследнику. Али ово ће моје имање ипак бити одвојено од државног имања, важиће као јавна задужбина и ова ће задужбина носити име: „Велимиријанум”. А циљ задужбине Велимир овако замишља: „Задужбинском је фонду циљ, да послужи унапређењу науке, уметности, трговине, индустрије и занатства у Србији. Сва средства и путови, који служе овоме културном народном циљу одговарају смеру моје задужбине, и њима се може поћи ма којим било начином, ради извођења овога циља, а понаособ фонд ће се употребљавати за следеће циљеве: а) за образовање младића у свима горе означеним гранама; б) за установљење или унапређење школа и завода за горе означене циљеве; в) за образовање наставника и наставница, као и за давање путних стипендија; г) за потпомагање људи заслужних за науку, уметност, трговину, индустрију и занате и за потпомагање њихових породица”. У § 3 ст. 1 тестаamenta предвиђено је: „Задужбински фонд мора се неокрњен одр-

жати и само се дохотци и камата, који се од њега добијају, могу употребити на циљеве задужбине". А у § 4 ст. последњи стоји: „Тада ће, то јест у трећој деценији, управа задужбине сваке године одвајати десет од сто од задужбинских прихода и предавати вароши Београду, у циљу улепшавања вароши, и иначе на употребу у интересу унапређења београдске општине, којим делом располаже београдска општинска управа", док је § 5 регулисано питање управљача задужбине и то на следећи начин: „За управљање задужбином одређујем Краљевско-Српски Државни Савет. Краљевско-Српски Државни Савет може слободно и самостално одлучивати о свима пословима који се тичу ове задужбине, он је једино и искључиво у праву да управља задужбинским фондом и да употребљава задужбинске приходе."

Велимиров тестаменат, из којег смо цитирали основне одредбе, — поред његовог жарког родољубља, израженог у одређивању отаџбине универзалним наследником све његове имовине, — показује широки и здрави смисао Велимиров за главне задатке отаџбине, за чије остварење јој он оставља сва своја не мала материјална сретства. Велимир је племенито замислио своју задужбину као један неугасив пламен који ће горети и осветљавати путеве што воде оним узвишеним циљевима, он је својој задужбини придао улогу вечно живе снаге која ће неуморно утирати путеве који воде тим циљевима и убрзавати ход на њима. Зато је предвидео да фонд задужбине остаје неокрњен и да се само његови приходи могу употребљавати на задужбинске циљеве. Велимир се сетио у завештању и Београда, у коме је провео десет најлепших година свога живота. Он је оставио Београд као малу незнатну варош, са видљивим траговима дугог ропства, а живео је у лепој високо културној престоници Баварске; отуда је желео да се и вољена престоница његове земље, путем снажног, складног изграђивања и културног напретка, успне на ниво великих европских градова. Данас је већ остварен тај преокрет, Београд је од оног некад запушеног турског места преображен у прави европски град, са привлачним физиономијом, на којој је додата и додаће се и даље по која лепа црта сталним приходом из Велимирове задужбине.* За ру-

*) Општина београдска дала је једној малој, скоро просеченој улици име Велимира. Рекли би смо да дуг захвалности, који се дугује Велимиру као великом народном добротвору и као добротвору престоничке Општине, налаже да нека важнија улица буде названа тим именом, или да га носи један од београдских паркова, на пр. онај код Студентског дома. У сваком случају треба исправити натпис на табли оне мале улице и на њој тачно исписати пуно име — Велимир Михаило Теодоровић — уместо Велимир Тодоровић (како сад погрешно пише).

коваоца своје задужбине одредио је Државни савет, јер је сматрао да ће они циљеви бити најпотпуније остваривани ако задужбина буде у рукама те високе правне институције.

Како је Велимир умро без потомства, српска држава је, његовом смрћу, наследила сву његову имовину, која се углавном састојала у оном великом пољском добру „Негоје" у Румунији. Иако је Велимирова последња воља у том погледу била јасно изражена, ипак је српска држава имала да савлада велике тешкоће да би дошла до свог несумњивог права наследства. И на крају, да би избегла огромне трошкове и прекинула небројене спорове са лицима која су по разним основима истицала захтеве у погледу богате заоставштине Велимирове, она је пристала и на поравнање, чиме је окрњен и жртвован знатан део њеног права. Тек 1902 год., четири године после смрти Велимирове, Министарство финансија је обавестило Државни савет да се најзад, после толиких препрека и трошкова, успело да српска држава буде од румунских судова проглашена универзалним наследником Велимировим. Доцније, септембра 1904 год., продато је путем јавне продаје добро „Негоје" за суму од 2,300.000.— дин. у злату. Пошто је на овај начин држава реализовала своје право на наследство, нажалост окрњено у дугој наследно-правној процедури, остало је да се сврше правне формалности оснивања задужбине. Пре свега, било је потребно посебно законско овлашћење да би Државни савет, као државна власт са функцијом тачно законом одређеном, могао да постане руковалац задужбине у смислу завештања Велимирова. Такав закон је издејствован, то је Закон о задужбини „Велимиријанум" од 5 фебруара 1905 год., чији чл. 1 гласи: „На основу т. 14 чл. 144 Устава овлашћује се Државни савет да, у смислу завештања Велимира М. Теодоровића, управља имањем задужбине „Велимиријанум" и да приходе тога имања употребљује и распоређује на оне циљеве, које је поменути добротвор у своме завештању означио." Затим је Државни савет, на основу чл. 2 пом. закона, прописао Правила задужбине „Велимиријанум", објављена у бр. 242 „Српских новина" за 1908 год. Овим Правилима, поред осталог, установљен је „Саветски одбор за „Велимиријанум", састављен од потпретседника Државног савета, који је претседник Одбора и три члана Државног савета. Овај Одбор све своје извештаје и предлоге у вези са задужбином упућује Државном савету, који о томе у пленарној седници коначно одлучује.

Кад је тако било у потпуности изведено правно конституисање задужбине, Државни савет је могао од државе да прими онај новац намењен фонду задужбине и исти је депонувао на приплод код Управе фондова (данас Државне хипотекарне банке), а са приходима, који су у виду интереса притицали, започео

WWW.UNILIB.RS

Надгробни споменик Вел. Мих. Теодоровића

је да ради на остварењу задужбинских циљева. Стварањем нове, заједничке државе проширено је поље задужбинске делатности, а и Државни савет уједињене Краљевине наставио је да предано води задужбину и да бди над остварењем њених високих задатака. Готовина задужбине, која се састојала у златној динарској вредности, претворена је послератном девалоризацијом валуте у обичну динарску вредност, чиме је знатно смањена. Данас задужбина има депоновано у Државној хипотекарној банци Дин. 2,757,354,95 у готовом и Дин. 30.000.— у обвезницама ратне штете, што доноси приближно годишњи приход од Дин. 105.000.—. Од ове суме прихода одваја се 10% општини београдској за улепшавање вароши; 24.000 дин. се шаље Госпо-

ђици Терези Шустер у Минхену, за њено издржавање, доживотно јој осигурано завештањем, и подмирују се незнатни задужбински трошкови, а сав остатак се употребљава на задужбинске циљеве.

Сума, годишње трошена за остварење задужбинских задатака, није по износу велика, али се и том незнатном сумом, обнављањем сваке године и рационално распоређивањем, постижу велики и значајни резултати. Врло су дуге листе лица и установа на које се расподељују годишњи расположиви износи прихода задужбинског фонда. И летимични преглед тих листа показује да се ти приходи распоређују и као светлост доспевају до многих просветних, културних, научних и социјалних активности у земљи. Колико је значајних дела, литерарних и научних, издато уз обилату помоћ из задужбине „Велимиријанум“, колико стотина одабраних књига је задужбина откупила и откупљује, чиме потиче аутор на даља стварања, а њихова дела, плодове најлепших умова и срца, — раздајући школским и народним књиžницама, — чини приступачна онима за које су и писана. Задужбина сваке године награђује на Универзитету научне темате и новчано помаже сиромашне студенте, затим додељује одређене новчане износе трговинској, индустријској и занатској комори да оне то употребе за унапређење својих привредних грана. И најзад, социјална делатност задужбине постаје све изразитија и огледа се у сталном помагању домова за збрињавање сирочади, старих и немоћних, и у новчаном подржавању свих друштвених подухвата којима је циљ да се ублажи беда невољних и да им се осигура бар кора хлеба насушна.

Личност Велимира Михаила Теодоровића, непрекидном линијом своје трагичности која се провлачи кроз цео њен животни пут, изазива у нама живу самилост; племенитост и доброта те личности буде у нама љубав према њој, а неисцрпно плодна делатност њене задужбине испуњава нас пијететом пуним истинске захвалности.

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Државног савета

Солун и Атина

— Садашњост и прошлост, музеји и библиотеке —

(2)

III

МУЗЕЈ АКРОПОЛЕ

Преко степеница спушта се до улазних врата Музеја Акрополе, који је подигнут на самој Акрополи у једној природној депресији земљишта, северо-источно од Партенона. Подигнут је 1878 са задатком да служи искључиво за смештај и излагање објеката који се приликом ископавања пронађу на Акрополи. Тих је објеката, већ онда кад је Музеј подигнут, било доста, јер се с откопавањем Акрополе започело одмах пошто је турски гарнизон удаљен (1833). Систематска откопавања вршена су нарочито у периоду од 1885-1900, па се сматра да је углавном целокупно земљиште на овом месту археолошки већ испитано и проучено и да су даља прекопавања непотребна.

Иако по свом спољашњем изгледу скроман, овај Музеј за сваког посетиоца садржи ванредно велика изненађења, нарочито обзиром на изванредне скулптуре архајског периода, које су у њему нашле своје место. Уметност тог периода припремила је терен за развој славне грчке скулптуре класичног периода (V и IV века), која је дала: Фидија, Поликлета, Пракситела... Рађање те уметности овде се прати од првих почетака. Међу пронађеним и прикупљеним уметнинама нарочито је велики број изванредних женских статуа „Кора” — о којима је толико писано и које заиста изненађују својом лепотом и грацијом. Већина их је пронађено поред Ерехтејона, где су у V веку служиле „као материјал за нивелирање цитаделе”...

Свако одељење Музеја има свој посебни назив. Тако одељење где су „Коре” носи њихово име, а остала носе имена других главних скулптура које су у њима изложене. Постоји соба у којој се налази велика скулптура: Херакло у борби с Тритоном; соба чудовишта са три тела; соба малих фигурина; соба Мошофороса; соба ефеба; Партенона (одливи скулптура с Партенона); соба богиње Нике... Ова раздеоба произлази из групације објеката, која је тако извршена да се посетиоцу знатно олакшава сналажење и памћење онога што је видео.

Сви прикупљени објекти говоре сами за себе. Али и осим тога, — да се осети њихова

лепота и значај —, помаже и све остало, а нарочито онај осећај (који се рађа независно од свега што смо раније знали) да сва ова уметничка дела припадају месту на коме се налазе; да су постала у овој земљи и на овом тлу. Сви ови богови и богиње, гиганти, чудовишта, насмејане довјке и насмејани младићи нису избеглице, нису емигранти. Рођени су овде, под овим азурним небом, у овој земљи коју море облива са свих страна, око које се, као венац, нижу безбројна острва. Све је овде хармонично, повезано у једну целину, наравно, природно. Цела ова земља је властита кућа ових уметнина. Уметници који су их стварали, људи који су им се дивили — овде су живели; ту се била престоља богова и богиња којима су се ти људи клањали. То су осећаји који овде постају у толико јаснији што се човек интимније упознаје с овом земљом, што дуже гледа све ове споменике њене велике прошлости. Зато је без сумње и утисак који се собом носи излазећи из атинских музеја далеко већи од утиска што га собом носимо излазећи из наших европских музеја, па ма како био велики број величанствених дела старе грчке уметности која су у њима прикупљена.

Време, од часа кад се овај Музеј на Акрополи затвори, па до часа кад се затвара и сам улаз на Акрополу (што чувари објављују пиштаљкама, чим сунце зађе за хоризонт!), пролази невероватно брзо. Кад сунце на залазу осветли Ерехтејон и фигуре Кора које на својим главама држе архитрав портика, сва њихова лепота, грација, отменост, чистота добија нови сјај. Величанствени Партенон постаје још величанственији. Настаје смирај који овом месту одговара. Птице полако улазе у велике просторе храмова, њихово цвркутање престаје, ветар се смирује и све се чини да ће се, кад и последњи посетилац оде, стари богови и богиње дићи, да ће Атина у свом сјају опет ући у свој Партенон и остати све док се први зраци сунца на уранку не одбију о њен златни шлем...

НАРОДНИ МУЗЕЈ

Стара грчка уметност, која је тако сјајно претстављена налазима на Акрополи смештеним у њеном Музеју, заузима достојно место и у великом грчком Народном музеју, који се налази у т.зв. „Музејској четврти”.

Узимајући опет као полазну тачку већ толико пута споменути атински чвор, платеју Омонија, заокрећући у улицу Патисија, долази се, — пошто се пређе први њен део који је сав у општем бучном ритму најживљих атинских улица —, до великог комплекса зграда чија спољашња архитектура већ на први поглед јасно говори о сврси којој ове зграде служе. Око зграда шири се пријатан, нежан мирис ресцветалих мимоза. Ситни жути цветићи, који су толико осетљиви на најнежнији додир, лепе се овде многобројна дрвећа. Један до другога налазе се овде: Народни, Епиграфски, Историјски Музеј и Галерија слика. Све зграде у којима су смештени ови музеји подигнуте су у старом класичном стилу, о ком тако речито говори оно сјајно уметничко, ванредно драгоцено дело: „Аи Атине ту класикизму”, о ком смо говорили у вези с организацијом модерне атинске Општине, а које је издато уз помоћ атинског министра-гувернера г. Коцијаса.

Галерија слика и Историјски музеј заузимају један део комплекса зграда Политехничке школе; Народни музеј, који од њих дели „улица мимоза”, има своју посебну импозантну зграду пред којом се шири раскошни парк пун цвећа. Сав од белог мермера, са својим многобројним стубовима, огромном импозантном фасадом, која је подељена: у централни део, степениште, и два затворена портика, овај је Музеј у хармоничним и племенитим линијама свога стила. План према ком је изграђен — огромни правоугаоник —, израдио је немачки архитекта Ланг. Градња је трајала скоро две деценије. Најпре, до 1874, кад је Музеј отворен, био је изграђен само један део. Овај је део био подигнут благодарећи изванредној дарожљивости великог грчког патриоте Берандакиса из Митилене, који је иначе живео у Русији. Даље изграђивање настављено је на трошак државе, а трајало је све до 1889 године. Први директор Музеја био је Пан. Кавадиас, чија се биста налази у холу Музеја.

Раније споменути писац дела „Атински споменици”, Александар Филаделфеус, наводи у својој другој занимљивој књизи „The Museums of Athens“ мишљење истакнутог француског археолога, Саломона Реинаха, који је још 1893, сав занесен, писао да нема боље организованог Музеја у свету; да Народни музеј у Атине, исто тако као и Музеј Акрополе, морају бити места „камо ходочасте сви они који су приступачни естетским емоцијама”.

Благодарећи срећним ископавањима, која су вршена по целој Грчкој почињући од дана њеног ослобођења; благодарећи дарожљивости и просвећеном патриотизму грчких грађана с једне стране, научном и преданом раду свих оних који су се бринули о уређењу овога Музеја с друге стране, — његов је значај толики да већ овај један једини Му-

зеј може испунити поносом свакога Грка, нарочито грађане града Атине, где се он налази.

Од првих споменика преисторијске — неолитске и палеолитске културе —, преко египатске, до микенске, архајске, развоја класичне грчке уметности, — све је у овом богатом Музеју заступљено. Његова унутрашња физиономија, подела и начин излагања објеката спроведени су по принципима највише логике, естетике и научне раздобоје. То и овде, као и у далеко мањем Музеју Акрополе, — не само што импресионира сваког посетиоца, већ му и омогућује, па ма колико била скромна његова знања, да се лакше снађе, да из овога Музеја изнесе стварну корист, да му се хоризонти знања прошире и љубав за лепо порасте до свесне спознаје о њеној вредности.

Већ и у затвореним портицима и његовом централном делу, код улаза, налазе се извесне скулптуре које привлаче пажњу. Равно према улазу налази се одељење микенско, у ком су изложене све оне богате збирке златних предмета, због којих се слави микенска уметност. Затим долази египатско одељење са богатом колекцијом ваза и статуа. Десно од главног улаза воде врата у низ дивних дворана, која се једна на другу надовезују и у којима су изложена скулпторска дела почињући од архајског периода, па идући даље преко класичног до у позно римско доба, кад се појављују први почетци нове хришћанске културе и цивилизације. Непосредно иза сала са скулптурама долазе сале са надгробним споменицима — „stèles funéraires” — посртни рељефи — саркофазима, а затим сале са вазама и теракота-фигурицама.

И овде, као и у Музеју Акрополе, у свакој сали има по један централни предмет по ком сала носи своје име, који служи као оријентација. У салама у којима је изложена архајска скулптура главно место заузимају „браћа” оних дивних „Кора”, статуа које сачињавају понос Музеја Акрополе — „коруи”, младићи на чијем се безбрижном лицу за вечна времена урезао радосни смешак, као неки безазлени поздрав животу, лепоти грчке земље, лепоти њених прича и њене религије. Иза ове сале долази сала богиње Атине, чији је симболични значај уздигнут на највиши степен.

Дан за даном долази се у овај Музеј; што се чешће долази, то све веће бива посетиочево пријатељство са свим што је у њему изложено. И богови и богиње, и поједини рељеји, и друге фигуре, дирљиви и пуни сетне поезије надгробни споменици, све то одушевљава, све то човек прима у се са свим својим способностима аперцепције и емоције. Овај Музеј улази као једна моћна, творачка полука у целокупни културни, а нарочито уметнички живот Атине, Грчке, а и целог културног света. Скупа са Музејем Акрополе, он претставља једну идеалну целину; он претставља моћ и сјај грчке антике, која је толико за-

дужила целокупно човечанство. Да их посете и виде, овамо ће заиста вечно долазити сви они који се желе упознати с изворима наше културе, који чезну за великим и истинским естетским емоцијама.

*

Овим број значајних атинских музеја није исцрпљен.

Рим је у своје време победио Грчку мачем, али је побеђена Грчка својим културним духом била јача. У племенитом признању Хорације је певао: —

„Graecia capta ferum victorem capit et artis
Intulit agresti Latio“*)

Све док духовне вредности античке културе нису дошле у сукоб с новим духовним вредностима филозофске, етичке и естетске концепције коју је собом донело хришћанство, антика није могла изгубити своју моћ. Саживљавање с антиком у Грчкој, а нарочито у Атини је толико снажно, сугестија што је стварају очувани споменици је толико моћна, да је потребан један огроман напор да се из ове хипнозе изађе. Без извесних снажних подражаја то би било на овом земљишту скоро немогуће. Изолациона моћ антике је овде и сувише велика и сувише непосредна. Зато баш изгледа као неко тајанствено откривење да у Атини постоји једна друга група музеја, која из света старе Еладе, скоро исто тако снажно и моћно, води у свет опречан, у свет хришћанске аскезе, хришћанске мистике, великих естетских уобличавања новог културног духа које је Хришћанство собом донело.

Ту другу групу атинских музеја, — који супротстављају два света! — сачињавају *Атински Византијски Музеј и Музеј Ловердос*.

ВИЗАНТИЈСКИ МУЗЕЈ

Са скепсом, заборављајући све што сам пре тога видела у другим земљама, а што није било везано за оно што сам неколико дана посматрала с толиком пажњом у Грчкој, — ушла сам једног дана на врата Византијског музеја, који се налази у улици Василисе Софије, у једном изванредно занимљивом малом пале-у, који је, унутрашњим реконструкцијама, преудешен за потребе овога Музеја. Дошла сам скоро искључиво руковођена осећањем дужности, да видим све што се може видети. Нисам веровала да би ме ишта више могло узбудити. До ситница пажљиво сам прегледала унутрашње двориште зграде; ронделе; цвеће; дрвеће... Кад сам ушла у прву салу Музеја, у приземљу, још увек ме није напуштао осећај ексклузивности Еладе.

*) „Освојена Грчка освојила је свог суровог победника и у сељачки Лациј унела уметност.“

Била сам убеђена да ћу с тим осећањем и изаћи из овог Музеја, — све док се полако, — као под утиском неке музике која са сваким тоном постаје све снажнија, природнија, све лепша, све моћнија, — нисам осетила побеђена; док ми пред очима нису стала два света једнако дирљива, једнако моћна по снази свих утисака... Како су била различита она осећања с којима сам ушла у овај Музеј, од оних с којима сам изашла!... И тако Атина постаје двоструко милија. Она данас, благодарећи водећем културном духу, није само светиште старе Еладе, већ се у њој исто тако, с исто толиком убедљивошћу, може осетити сила и снага хришћанске цркве!

Оно што нарочито делује у Атинском Византијском музеју, то је она привидна простота, једноставност, смишљена организација у распореду објеката. Изгледа да се хришћанство у свом полету одвија пред нама. С једне колоне ка другој, с једног скромног рељефа ка другом, одвија се песма која лети све више и више пут небеса. Основни звуци су јој толико јаки, да се јасно осећа све оно што ће из тога изаћи: једна нова сјајна архитектура; ново сликарство; нова велелепна дела, писана и неписана...

Идејни значај овог Музеја, психолошки утисак што га он врши на сваког посетиоца, еволуција коју изазива у осећањима, толики су да се на томе морамо задржати, да се то мора подвући. У том ефекту, у тој мисаоној и осећајној еволуцији, и јест главни задатак овог Музеја, на овом земљишту!

У приземљу Музеја налази се на првом месту сала са првим хришћанским скулптурама; из ње се улази у дворану која је уређена као црква најстаријих времена; из ове у следећу дворану, опет уређену као црква, али већ друкчија. Док је у првој све од камена, у овој се појављује дрво, иконостас; од првобитне строгости, прелази се новим схватањима, која у коначној линији доводе до заслепљујућег сјаја наших хришћанских цркава.

На другом спрату најпре се једна за другом нижу сале с иконама, а затим долазе сале у којима су изложене разне црквене утвари, минијатурама украшене црквене књиге... Све је то углавном сређено хронолошки и прегледно. Сама зграда у којој је Музеј смештен припадала је некад грофици de Plaisance, *) која се нарочито спомиње због велике ексцентричности свога немирног духа. Зграду је градио (1848) архитекта Клеант, ког смо већ раније споменули, као једног између корифеја новије атинске архитектуре. У дворишту су извршене особито срећне комбинације с чемпресима као декоративним елементима, а исто је тако врло леп утисак што га прави бунар и крстионица. Зграда је подигнута у

*) Sophie de Marbois.

т.зв. флорентинском стилу, с извесним при-
месама других стилова. До ње се долази пре-
ко унутрашњег дворишта (кроз велику капију
између зграда које непосредно граниче с у-
лицом, а у којима су смештени: библиотека и
административна одељења). Музеј припада др-
жави.

МУЗЕЈ ЛОВЕРДОС

Пандан овоме Музеју претставља Музеј
Ловердос.

Спомињући овај Музеј долазимо на је-
дан сасвим нов терен, на питање: колики је
допринос самих атинских грађана да се што
више подигне улога Атине у општем кул-
турном животу грчког народа?

Дарежљивост грађана према свом гра-
ду, држави, најмање може да изненади нас,
који сваки дан имамо прилике да у нашем
граду пролазимо поред толиких палата ко-
је су све завештања појединаца колективном
интересу. То нас не може изненадити; али
има нешто друго што је достојно сваког дивље-
ња и сваке пажње, а то је питање: како се
врше завештања у Грчкој?!...

Она су увек конкретна, дају се за неку
одређену потребу: да се изгради извесна рат-
на лађа (Авероф...); да се подигне нека од-
ређена зграда (Универзитет, Библиотека, Па-
виљон за излагање...), или дародавац, прила-
зећи још интимније циљу, сам створи извесну
културну установу; уреди је; подигне зграду;
даде установи њен статут; осигура јој егзи-
стенцију, и онда све то поклања држави.

Међу такве просвећене поклоне држави
спада и овај, данас већ у целом свету позна-
ти византолошки музеј, поклон просвећеног
атинског грађанина Ловердоса грчкој држави
и атинским грађанима.

Стешњена са свих страна другим пала-
тама, палата Музеја Ловердос налази се у
улици Мавромикали. Архитекта Музеја био
је Мр. Захос. Ни вестибил ни прва оде-
љења ни из далека не дају претставу о о-
номе што ће задивљени посетиоци видети у
овом Музеју чим се отворе чаробна врата
која су са спољашне стране израђена сасвим
једноставно, а с унутрашње као врата најра-
скошније византијске цркве, а која непосредно
воде у Музеј.

Док се Византијски музеј дубоко усеца у
памћење својом строгом једноставношћу, до-
гле овај Музеј, што се више пролази кроз по-
једина одељења, све више постаје нешто над-
природно, нешто тајанствено и чудновато, као
сребром и златом пуна подземља старих цар-
ских палата из прича. Сваки и минимални
делић унутрашњих зидова, плафона и пато-
са овог Музеја обрађен је у најраскошнијем
црквено-византијском стилу. Прекрасни моза-
јици, тајанствене нише, резбарије, иконе, чи-
таве цркве, — све се то налази у овом пре-
красном Музеју, који се у литератури спо-
миње праћен најласкавијим епитетима који се

само замислити могу. И архитекта, и племе-
нити и просвећени дародавац учинили су све
да овај Музеј уздигну до те висине, да му
даду сав овај његов огромни научни значај и
изванредно велику уметничку вредност. Број
икона које су скупљене у Музеју, и које при-
казују развој иконографске уметности од 12
до 18 века, износи преко 1.000; драгоцен
књижница манускрипата — у свему 236 — чува
велике реткости. Исто је тако изванредно ве-
лик број других мањих драгоцености: злат-
них крстова, статуета из слонове кости, злат-
них путира, затим збирка везова, делова раз-
них црквених покривача, драгоцених цркве-
них материја, па збирка прекрасних радова
у дрвету...

С осећањем дубоког поштовања улази се
у радни кабинет оснивача овог Музеја, Ло-
вердоса, који је умро у августу 1934 године,
пошто је све ово створио, прикупио, средио
и поклатио грчкој држави. На столу раскошна
издања историје уметности, издања Хомерове
Илијаде и Одисеје поред портрета једног про-
дуровљеног лица, а свуд околно наоколо ста-
клени ормани пуни књига, које нису служиле
као декоративни украс, већ које су се мар-
љиво прегледале, читале и проучавале. Чвр-
сти прозори, завесе, дубоки теписи, све то
умањује одјек градске буке која долази у
улицу Ловердосова музеја. Колико је дана,
година и ноћи овај велики човек, иначе фи-
нансијер (г. Ловердос је творац атинске На-
родне банке), проводио у овој соби разми-
шљајући како да боље уреди свој Музеј за
који није жалио ни труда ни времена. „It
costet very much money“... непрестано понавља
стари Ловердосов служитељ који је уз свог
господара верно сарађивао. Да је тако, нема
сумње, али зато је и створено на овом ме-
сту нешто што ће име овога човека сачувати
на сва времена међу именима најпросвећени-
јих људи. Визија хришћанства и свега онога
што је оно у духовном погледу дало чове-
чанству, значај Византије, — овде постаје ја-
сан, као што нам је близа стара Елада на
Акрополи и у Народном музеју. То је тај
велики моменат који се овде доживљује и ко-
ји значи ванредно много.

МУЗЕЈ БЕНАКИ

У трећу групу атинских музеја долази
на прво место музеј *Бенаки*, који је као сво-
јина грчке државе отворен 1931 године. У
самој ствари и овај је музеј опет поклон, жи-
вотно дело једног другог истакнутог грчког
патриоте, — Антонија Ем. Бенаки, коме данас
одаје дубоко признање цео културни свет.

Имала сам част и срећу да у овом Му-
зеју лично упознам овог племенитог и про-
свећеног дародавца грчког народа. Морам при-
знати да сам желела видети како у самој ства-
ри изгледају људи, који овако племенито, и
овако паметно поступају.

Велики грчки патриота и дародавац Антоније Бенаки

С лица овог високог, сувоњавог, господски скромног господина, зрачи нешто што се види и осећа само код оних људи који интентивно горе дубоком унутрашњом ватром, који су ношени великим и племенитим жељама. На моје речи да је својим Музејем задужио не само грчки народ, већ и цело човечанство, скромно одмахује руком; али ипак се са задовољством скупљача интересује за утисак што га прави његов Музеј. У библиотеци Музеја, у којој се овај разговор водио, све одише полетним научно-истраживачким духом, све је у завидном реду и ритму рада. Музеј сам, — иако је иначе услед ратних прилика затворен —, прегледала благодарећи посебној дозволи г. Бенакија и г. директора Музеја, с којим сам се такођер упознала.

Карактеришући овај Музеј, може се казати да је он *Музеј примењене уметности Грчке и ближег оријента*, који из ове велике области садржи предмете који спадају међу најлепше, најраскошније и најређе. То, и ванредни размештај предмета, велики естетски смисао с којим је то извршено, дају и овоме, као и Ловердовом музеју, пуно право на све оне епитете и заносне похвале које прате његове описе, било код домаћих, било код страних писаца. Највећи део предмета прикупио је сам дародавац, г. Бенаки, који је као трговац имао прилике да види много света, да путује у најудаљеније крајеве Грчке и Оријента.

Поред тога има и других драгоцених поклона, поклона читавих збирки и драгоцених депозита. Међу осталим поклонима заузима главно место богати поклон грчког трговца из Лондона Г. Еуморфопулуса — збирка кинеског порцелана; међу депозитима — велика и драгоценна збирка црквених драгоцености, које су собом донеле грчке избеглице из Мале Азије.

Музеј је смештен у некадашњој породичној палати породице Бенаки. Налази се на углу великог булевара Леофорос Василисис Софијас и мање улице Кумбари.

Све огромне трошкове за адаптацију ове зграде поднео је опет сам г. Бенаки.

У Музеј се улази преко широког вестибила из улице Кумбари. Обухвата два спрата и приземље. На првом и другом спрату налазе се грчка, византијска и оријенталне збирке, док је у приземљу смештена Библиотека и дивна збирка грчких народних костима из целе Грчке и острва... Сам г. Бенаки већи део свога времена проводи у Музеју. У његовом уређивању, даљем проширавању он и данас најактивније учествује и као саветодавац и као дарожљиви покровитељ. Директор Музеја је учени Тх. Мақриди, његов заменик М. Хадзидокис.

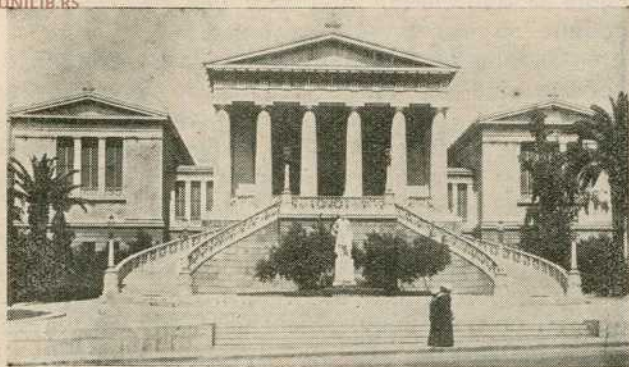
*

Међу делима која могу корисно послужити за дубље улажење у рад, организацију и састав појединих збирки досад споменутих богатих атинских музеја, између осталог долазе у обзир, као дела општег карактера, већ споменута књига Gustave Fougères-a „Athènes“, Paris, Renouard, 1931, затим исто тако већ споменуто дело Александра Филаделфеуса „Monuments of Athens“, Athens 1934 и дело истог писца „The Museums of Athens, Athens 1935. За Народни музеј долази посебно у обзир Guide du Musée National d'Athènes“, S. Papaspyridi Athènes 1927 за Византијски музеј дело G. Sotiriou „Guide du Musée Byzantin d'Athènes, Ath. 1932, за Музеј. Ловердос подаци садржани у књизи Стефана Ронарта „Griechenland von Heute“ Steenuil' Amsterdam, за Музеј Бенаки „Guide, Museum Benaki“, Athen 1936.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Прелазећи на опис атинских библиотека, уземемо у обзир Народну библиотеку и Библиотеку Генадион, као две најпознатије, и, по свом уређењу и културном злагу које садрже, најдрагоценије.

Грчка Народна библиотека налази се на оном огромном простору који сачињава т.зв. Универзитетски трг, а који би се могао звати „Научни центар Атине“. Велики саобраћај, велико кретање, велики новчани заводи који се налазе с друге стране трга, дају овоме месту посебни динамизам. Народна библиотека је прва по реду међу зградама које смо

Грчка Народна библиотека

споменули у почетку као примере неокласичне атинске архитектуре.

Прегледала сам Библиотеку у пратњи изванредно сусретљивог библиотекара ове Библиотеке, младог ерудита г. Нициаса Вертиса. Народна библиотека је највећа библиотека у целој Грчкој. Укупан број књига износи пола милиона, дневно прође кроз библиотеку 100–300 читалаца. По свом саставу Библиотека садржи у првом реду све књиге које се штампају у Грчкој (обавезни примерак), затим сва она дела на страним језицима која су оваквој једној великој библиотеци потребна. Књиге у магазину уређене су по систематским групама, каталог је писан руком. Једна особина читаонице ове библиотеке, свакако један заостатак из прошлости, јесте у томе што је за женске читаоце одређено посебно место. Изненађена, погледала сам с нарочитом пажњом групу младих студенткиња, које су баш радиле. Скромне, једноставно обучене, нису давале никаквог разлога за ову изолацију.

Оно што у Народној библиотеци још нарочито интересује, то је њена богата рукописна колекција, у којој је до данас прикупљено преко 3.000 рукописа. Прикупљање рукописа отпочело је с оснивањем саме Библиотеке. Први рукописи потичу из старих грчких манастира, а даље се секција повећавала богатим поклонима, налазима и куповином. По свом садржају већина је рукописа теолошког и чисто црквеног карактера, старијег и новијег датума, али има и рукописа са световним садржајем; осим тога велики број писама, повеља. У целости ова рукописна секција грчке Народне библиотеке претставља драгоцен извор за познавање византијске и нео-грчке литературе. Осим тога, овој је секцији придодат и Архив Рата за Ослобођење („Архив бораца“), дело истакнутог грчког историчара и писца Д. Г. Камбуроглу-а. Архив претставља ванредан извор за упознавање новије грчке историје.

Народна библиотека основана је 1833. Два пута је мењала своје седиште, док 1903 није смештена у сопствену зграду у којој се данас налази, а која је подигнута трошком ве-

ликих грчких патриота, браће Валианос из Кефалоније, према плану данског арх. Теофила Хансена. Састоји се из централне зграде, која има облик грчког храма (са дорским ступовима), и два крила. Изграђена је од пентеличког мрамора (основа од пороса).

Непосредно до Народне библиотеке налази се Атенски универзитет (Панепистимион). Ова дивна грађевина дело је данског архитекте Кристијана Хансена, а подигнута је 1837 такође као поклон грчких патриота. Пред зградом се налазе колосалне статуе патријарха Георгија V и песника-мученика Риге од Фере. Трећу зграду у овом реду сачињава Академија наука, звана „Синаиа“, по имену њеног оснивача, богатог Грка, бечког банкара барона Сине, чије је име и код нас добро познато. Градња је трајала од 1859–1885. План зграде радио је дански арх. Теофил Хансен.

Својим чистим стилем, хармонично повезане, све три ове зграде праве изванредан утисак. Око дванаест часова, кад студенти,

Грчка Академија наука

међу којима има велики број калуђера, шаптају по малим скверовима пред Универзитетом и Народном библиотеком, упркос буци и сасвим другој слици која се пружа с друге стране улице, овде се враћамо у доба антике, односно у доба живота Атине трећег и четвртог века после Христа, кад су атински професори једнако привлачили и свештенике нове хришћанске религије, и многобројне ђаке, који су својим духом још били везани за прошлост... Студенти и студенткиње изгледају ванредно скромно; тако и монаси, који су увек задубљени у диспуте.

БИБЛИОТЕКА ГЕНАДИОН

У подножју Ликабета, — с оне стране која се блажим нагибом спушта према граду и завршава боровом шумом, — налази се једна библиотека која је не само у Атини, већ и иначе скоро јединствена по свом типу, по начину свог постанка.

Да се једна лепа и широка улица завршава библиотеком, да је она пут до ње, а

Чувена атинска библиотека Јоханеса Генациона

не и мимо ње, — то је нешто што је врло ретко и што је изванредно лепо.

Библиотека, коју сад намеравам описати, баш је у сретном положају да се с њом завршава једна велика и широка улица, — улица Маразли.

Није у центру вароши. Обратно. Скоро улази у периферију овога великог града, чије се димензије, како је споменуто, најбоље могу осетити кад се почини несмотреност и крене пешице. Али, та околност не игра велику улогу. Велики саобраћај атинских трамваја и аутобуса све скраћује, па и ове одвећ велике градске димензије.

Знала сам за ову библиотеку већ од раније; на њу су ме поред тога упозорили и у Народној библиотеци, истичући сву њену вредност; али је ипак нисам замишљала онако како заиста изгледа.

Ради се о библиотеци „Генацион“, библиотеци једног великог атинског родољуба, великог библиофила, па можда чак и библиомана — дугогодишњег грчког министра у Лондону, Јоханеса Генациона, који је с великим стрпљењем, великом ерудицијом, великим познавањем ствари, годинама сам књиге прикупљао, класификовао, састављао за сваку књигу мали садржај додајући у посебној куверти рецензије о књизи, а онда, кад је све то свршио, ту ретку састављену библиотеку поклонио грчком народу.

Зграду за библиотеку подигла је фондација Карнеџи, јер држава није била у стању да то сама учини. Зграда има форму правоугаоника, фасада јој је украшена са осам јонских ступова по типу Ерехтејона. Са стране налази се стан за библиотекарa, који са главном зградом спаја дванаест мермерних колона. Цела спољашња зграда израђена је од мермера. Утисак је толико леп да је штета што човек то радосно осећање не може задржати као трајну душевну диспозицију.

Библиотеком управља професор Шерле Х. Вебер, уз помоћ мис Еуридикe Деметракопулу, једне изванредно образоване, скромне и

фине младе даме, која има све племените особине за место које заузима.

Савршени ред и чистоћа то су велике особине ове библиотеке. Књиге су смештене околу велике читаонице и у малим магацинима књига, који, као отворене кабине, непосредно гледају у читаоницу, и на галерији која се налази на првом спрату, изнад читаонице. Укупно има око 50.000 свезака. Њихова вредност нарочито добива значај, кад се узме у обзир избор и састав књига. $\frac{1}{4}$ свих књига односи се на Грчку, грчку историју, разна издања филелена; $\frac{1}{4}$ на путописе који стоје у вези с Грчком; $\frac{1}{4}$ односи се на теолошка дела православне цркве. Остало су „варија“ и разна приручна дела. Међу свим овим књигама има велики број инкунабула, има књига које данас претстављају уникате, велике реткости до којих се изванредно тешко долази уколико се уопште може доћи. Међу такве књиге долази и ванредно издање Хомерове Илијаде, која је на модерном грчком језику штампана у Венецији 1640. Овај је примерак некад припадао Бајрону и купљен је на распродаји његових књига...; па издање Хесиодових песама штампано у знаменитој венецијанској штампарији Алдуса. Скупоцене, већином оригиналне корице у које су повезане многе књиге ове Библиотеке предмет су посебног дивљења.

Налазећи се у највећој књижници о Грчкој, сасвим је природно да сам забележила и неколико дела која се односе на проучавање новије и старије грчке историје: „Histoire Ancienne“, Glotz, I-IV, Paris 1938, спада међу најбоље новије приручнике за стару грчку историју; од старијих „A History of Greece“, George Finlay, Oxford 1877, Geschichte Griechlands, Gustav Friedrich Hertzberg, Gotha 1879. За новију историју, више као краће, лако писано дело, препоручује се дело великог познаваоца византијске историје: „A History of the Greek People“ — 1821—1921, William Miller London 1922 и дело „Modern Greece“ — 1800 1931 — John Mavrogordato, London 1931.

Библиотека Генацион отворена је 22 априла 1926 године. За релативно кратко време она је стала у ред најпознатијих светских библиотека. У делу „Famous Libraries“, које је изашло 1937 под руководством ученог енглеског библиотекара В. Esdaile-a, библиотека Генацион спомиње се упоредо с највећим библиотекама света.

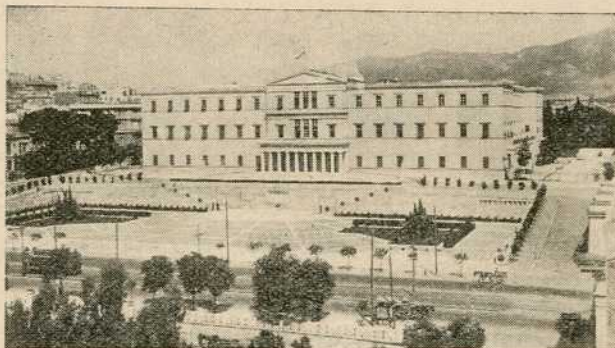
Они који желе да прегледају дела која говоре о души и духу грчког народа, о великој љубави коју је он знао инспирисати научницима, песницима и истакнутим људима целог света, — свраћају овамо и у једној високој естетској атмосфери одају се својим студијама. Мис Еуридика, нежна и малена, креће се међу тим посетиоцима, неуморна у свом преданом раду модерне учене Гркиње. У Народној библиотеци за жене се одређује по-

себно место за седење, а овде једна жена води „најгрчкију” библиотеку која се замислити може. То су аномалије модерног живота на прелазу из прошлости.

*

Праштајући се овим с грчким библиотекама и музејима, који дају ванредно много, немогуће се опростити с Атином, а да се, макар и у овом овако сумарном опису, не спомене дивна атинска околина, која је као и сама Атина пуна историјских реминисценција, пуна споменика познатих из велике грчке историје.

Знаменита лука Пиреј са острвом Саламином, где се некад била велика поморска битка између Грка и Персијанаца (Ксеркс), данас је спојена с Атином; мало месташце Дафни, удаљено свега неколико километара од Атине, и данас је са својим манастиром, драгуљ атинске уже околине. Кад се замори од превелике атинске буке, кад се осети потреба да се дубље преживе утисци атинских знаменитости, онда се долази овамо, где је све као створено за тихо размишљање. Манастир стоји осамљен подну дивне борове шуме, у којој се непрестано чује шум ветра. Лепота једног јединог дрвета, не више као декоративног елемента, већ као савршеног уметничког дела, нигде не долази толико до израза као у предворју овога Манастира, где се уздижу велики столетни чемпреси познати са свих слика овог Манастира. Мозаици у

Атинско Министарство општине са гробом Незнаног јунака

Манастиру су толико лепо да би овај Манастир требало сачувати за вечна времена.

Идући по истом путу даље долази се до средишта атинских мистерија, градића Елевзис, где се налазе огромне рушевине некадашњег храма у којем су се вршиле чувене мистерије. Ове рушевине, и Музеј који се налази по више њих на брегу, претстављају велику атракцију овог малог места на мору.

И тако би се могло још много тога споменути, што је везано за: историју, за уметност, за литературу... У сваком случају пут у Грчку је Свети пут, јер ова земља, својом великом историјом и својим великим споменицима, светли и данас у све већој тами у коју човечанство иде.

Д-р Марија Илић-Агапов

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Портрети београдских уметника

XI

Вајар Драгомир Арамбашић

Г. Драгомир Арамбашић

Данас и код нас — нека је хвала и слава свима боговима — књижевност и уметност постају већ доста уносни занати. Постоји већ читав низ књижевника и уметника који су од прихода које им доноси њихова уметност саградили луксузне виле, набавили аутомобиле и осигурали себи живот добро обезбеђених буржуја. Зато претставља заиста прави анахронизам проводити боемски живот и задовољавати се најминималнијим животним потребама, само зато да би се могло живети сло-

бодно, без икаквих друштвених, јавних или пословних обавеза, без обзира на безбројне конвенционалности, животом оне високо отмене српске боеме са краја прошлог столећа, која се гладна, прозобла и исмејана — држала усправно и прелазила супериорним смешком преко свега онога што су поштени и одани грађани — трговци, кућевласници и чиновници — сматрали за неприкосновене атрибуте тз. „поштеног живота”. То је данас не само анахронизам, него и прави уникум.

Ако се не варам, а верујем да се не варам, последњи претставник те боеме је данас вајар Драгомир Арамбашић. Сви остали претставници и чланови боемске, а уједно и праве духовне елите старог Београда, или помрше или се „ухљебише” на више или мање обезбеђеним положајима; већином у разним јавним службама. Само је Арамбашић остао као боемски „последњи Мохиканац” да чува традиције оне бар релативно, али до крајњих граница субјективних могућности, неограничене и ничим неспутаване своје личне духовне слободе. Оне слободе о којој је тада певао Сима Пандуровић:

Јер ми смо давно, верна драга, је ли?
Искидали ланце што нас вежу
За простор, време, тонове и боје
— Ланце живота што зече и стежу.

Било би интересантно простудирати све психолошке компоненте које су формирале предратну београдску боему. Ону боему која се окупљала код „Дарданела”, „Код два јелена”, „Три шешира”, „Соколовића”, „Код седам Шваба”, „Орача”, „Код златног бокала”, и у „Позоришној кафани”; ону боему која је имала куражи у оној балканско-филистарској средини да брутално разруши све друштвене ограде, све узансе, обзире и обавезе и да издигне вредност духа на највиши пиједестал.

То је била једна хомогена група повезана нераскидљивим везама духа, међусобног поштовања, признавања, разумевања и осећа-

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА

АБИБИЛОТСКА

Драгомир Арамбашић: Рибар са сертмом — Фигура у природној величини из 1911 год. У једној француској приватној колекцији.

ња неке, скоро братске, узајамности. Иако се није декламовало о социјализму, социјалној тенденци у литератури и уметности, о Марксу и светској револуцији, та група је била повезана најискренијим социјалним саосећањима, међусобно се помагала и подржавала. Класне разлике су у њој биле просто збрисане. Синови министра претседника и ректора универзитета Светомира Николајевића — Божидар и Душан — нису осећали никакву класну разлику између себе и најсиромашнијих пролетера интелектуалаца, рецимо Диса, Пандуровића или Матоша. Баш у оно доба кад је Матош у Београду био најгладнији, најбеднији и најодрпанији, баш у то доба је био стални гост породице Николајевић.

Поред те петорице и Драгомира Арамбашића, у том боемском кругу су били још песници и књижевници Владимир Рајић, М. Семић, Владимир Станимировић, Иван Миличевић; сликари Бранислав Кришћински, Добра Ђорђевић, Љубомир Ивановић, Јоца Предић, Коста Маринковић; глумци Чича-Илија Станојевић, Милорад Гавриловић, Добрица Милутиновић (са сада већ заборављеним надимком „Баркош”), Жанка Стокић; новинари Милић, Младен Росић, Милан Плут... и још неки.

Драгомир Арамбашић, који је био најбогатији члан тог боемског круга, према ве-

родостојним сведочанствима још живих другова и савременика, никада никоме није ускратио своју помоћ и своју подршку. Шта више, то ми је причао он сам, једном се нашао увређен на неког пријатеља из тог круга, који је замолио неког трећег да му потпише меницу. Кад га је Арамбашић питао зашто се није обратио њему, овај му је одговорио да му је било непријатно, јер се њему по истој ствари већ неколико пута обраћао, па није хтео да то добије карактер неке експлоатације. Такву изјаву Арамбашић је сматрао за још већу увреду и повреду другарства.

Сам Арамбашић рачуна да је до данас израдио око 500 разних дела. Највећи број тих радова се, дакако, налази код нас, а има их доста и у Енглеској, Француској, Америци, Швајцарској и Немачкој. Али још пре него што се било шта каже о тим радовима, потребно је нагласити да су та дела по својој уметничкој вредности веома разнолика. Те разлике има, сасвим природно, и код највећих и код сасвим малих уметника. Али, колико ја знам, код Арамбашића је тај диспарат већи него код других. Док поједина Арамбашићева дела претстављају уметничка дела пар екселанс, поједина немају већи значај од малих пригодних скица. На пр., око стотину разних плакета које је он до данас израдио, иако солидно простудиране, и озбиљно третиране, не претстављају никакве нарочите уметничке резултате. Исто тако и многобројни Арамбашићеви грађевински радови продукт су његове најсолидније занатске вештине и моментане потражње, а не чисто уметничке инспирације.

Радова који су резултат чисто уметничке потребе код Арамбашића има исто онако мало, као што код његових боемских колега песника има мало, и квалитативно и квантитативно, песама, особито добрих песама. Сетимо се само да безмало сви песници предратне београдске боеме нису оставили иза себе више од по око стотину песама.

У свом тридесетогодишњем вајарском деловању Арамбашић није показивао никакве друге амбиције осим да ради солидно, поштено и озбиљно. У том погледу он је и до данас остао поштовалац немачке школе, која пре свега и изнад свега захтева најсолидније познавање заната, насупротив Француској школи, која у уметничком деловању дозвољава и сувише слободе, што је често одводило и до апсурда (као што је на пр. онај чувени са Мона Лизом с брковима). У својим радовима Арамбашић практички доказује да поштује сва освештана академска правила, изузев једнога, и то оног Поликтетовог, старог већ две и по хиљаде године, о пропорцијама људског тела, кога се углавном придржавала читава Антика и читава Ренесан-

са. Арамбашић воли да својим фигурама ради ноге дуже за једну и једну и по дужину, верујући да на тај начин постизава лепшу елегацију људског, особито женског, тела. Поред тога, што не претставља негацију академских правила, он воли и да стилизује.

Имајући ту срећу да у својој младости прође кроз атеље најсолиднијих мајстора, он је имао доста прилике да се практично осведочи да није манир оно што чини уметника и уметност, него дела. Уз то пристаца максималне личне слободе у сваком погледу, он је и у уметности настојао да што више сачува своју слободу. Све му је то омогућило да не потпадне ни под чији утицај.

Уметнички највредније и уједно најпознатије Арамбашићево дело јесте женска фигура у природној величини названа „Буђење”, која је одливена у бронзи и постављена пред Уметничким павиљоном „Цвијета Зузорић” у Београду на Калемегдану. Иако је то салонска пластика која би дошла до свог потпуног изражаја само у неком затвореном простору, те иако је позадина, тј. архитектура самог павиљона, убија, управо гута, ипак се може осетити сва вредност тога дела. И без икаквих ограда, сасвим слободно се може рећи да је то, поред Мештровићевог „Споменика захвалности Француској”, несумњиво најскладније уметничко дело постављено у Београду. Арамбашић је ту решио с максималним успехом један од најтежих вајарских проблема: — покрет. Покрет у којем се налази та његова фигура девојке, претставља сексуално буђење и жеђ, у којем читаво тело изгара и трепери у екстази. А дати скулптуру у којој ће се заиста видети и осетити та уздрхталост и у најмањем делићу, у свакој линији и свакој површини, у свакој сенци и у сваком рефлексу, од главе до ножних прстију — формално до ножних прстију — захтева заиста не само најсолидније познавање заната, него и најснажнији осећај за скулптуру и материју. А кад се томе још дода, да та скулптура, иако претставља максималну сексуалну узбуђеност, ипак не делује перверзно, него напротив веома пријатно, љупко и складно, онда се заиста може рећи без икаквих ограда, да је Арамбашић у тој скулптури дао не само прворазредно уметничко дело, него и неоспорних доказа о својим високим и изванредним уметничким способностима.

Као што би се и о „Буђењу” могло још веома много говорити, исто би се то могло и о дивно стилизованој фигурини „Девојка с разбијеним крчагом”, која се одликује углавном истим квалитетима.

Немам овде могућности да и даље залазим у опширније описивање и дубљу анализу појединих Арамбашићевих дела, о којима би се заиста могло говорити још веома много. Али је ипак потребно осврнути се са неколико речи на осам Арамбашићевих студија за спо-

Драгомир Арамбашић: Разбијени крчаг — Бронза из 1911 год. — Својина Њ. В. Краљице Марије.

меник за српско војничко гробље у Тијеу крај Париза. Од тих осам студија свакако је и идејно и уметнички најуспелија она коју доносимо као репродукцију уз овај „портрет.” Иако „литерарна”, односно баш зато, та композиција делује веома импресивно: Маријана, босих ногу, са фригиском капом на глави, у десници високо држи исукани мач; усправна, младеначки полетна и свежа, с Марсељезом на устима и несломивом одлучношћу у очима, издигнутих и истурених прса, левом руком прихвата умирућег српског војника, који, иако смртно погођен, грчевито држи остатак раздеране српске заставе. И у том делу се осећа колосална динамика. Иако, логично, умирући српски војник, који је овде на издисају, као симбол српске државе, спречава Маријану у њеном покрету, — ми то не осећамо. Њен покрет није паралисан. Он је младеначки полетан и победоносан.

Свакако је била веома смела замисао компоновати две разне фигуре, од којих је једна, Маријана, дата чисто симболично, а друга, српски војник на умору, дана чисто натуралистички. Естетичари би могли пронаћи масу разлога против таквог схватања и третирања. Али стоји факат да је Арамбашић у свом смелом потхвату успео. Његова смела композиција оставља заиста неизбрисив утисак. И са чисто уметничког гледишта треба жалити што нема много изгледа да ће се та идеја

WWW.UNILIB.RS

Драгомир Арамбашић: Буђење.

икад реализовати и поставити на одређено место.

О осталим Арамбашићевим радовима даћу само још неколико голих статистичких података. Поред споменутог „Буђења”, „Девојке с разбијеним крчагом” и студија за споменик за српско гробље у Тијеу, биланс Арамбашићевих радова садржи још и ове ставке:

1) Око 25 разних фигура у гипсу и бронзи, које се налазе по разним приватним колекцијама, међу којима се истиче „Рибар са сертмом”, који се налази у Уметничком одељењу нашег Министарства просвете.

2) Око тридесетак разних анималистичких студија, највећим делом коња (не треба губити из вида да је Арамбашић у војсци коњаник), међу којима се налази и група „Јахач у продужном ходу”, одливена у бронзи и постављена на постамент од оникса, која се сада налази у Школи јахања у Сибиу у Румунији, као поклон Земунске војне школе јахања. Ту још треба споменути и једног веома интересантног стилизованог лава према

лављој фигури у манастиру Дечани, и студију за монументалну лавовску групу за земунски мост Краља Александра у Београду.

3) Монументални, шест метара високи, споменик Краљу Александру I, са два стилизована рељефа, у Крагујевцу, — и два споменика изгнулим борцима, у Лесковцу и Доњем Милановцу. Овамо спада и студија за споменик, такође изгнулим борцима, за Јагодину.

4) Читав низ, преко три стотине, разних појединачних фигура и композиција за фасаде разних јавних и приватних зграда у Београду. Да споменем само неколико важнијих. На куполи велике зграде Министарства налази се колосална, три и по метра висока, бронзана фигура „Косачица”, и четири фигуре од по три метра — „Пољопривреда”, „Сточарство”, „Виноградарство” и „Рибарство” —, које су изливене у вештачком камену и постављене на фасади зграде према углу Немањиној и Милоша Великог улице. Поред тога на тој се згради налази још 8 Арамбашићевих фигура од по два метра, постављених на фасади исте зграде према Немањиној улици. (Фигуре на фасади исте зграде према Милоша Великог улици радио је Петар Палавичини.) Арамбашићеви су исто тако и сви картуши на атици целе зграде, који претстављају композицију ловоровог лишћа и женских актова. На Министарству саобраћаја Арамбашић је израдио два велика фигурална картуша у тимпанонима, и то један над улазом у Министарство у Немањиној улици, а други над улазом у Сенат у Бирчаниној улици. За Народну скупштину он је израдио групе „Народна одбрана” и „Рударство”; за општинску зграду у Узун-Мирковој улици — све спољне декоративне и фигуралне радове; за Задужбину Николе Спасића у Кнез Михајловој улици — фигурални картуш, који претставља „Трговину и Рударство”; за зграду Асикурациони ђенерали на Теразијама — две мушке фигуре у природној величини; за зграду инжињера Јојкића у Милоша Великог улици две групе које су, обадве, израђене и постављене у дупликату; за зграду покојног инж. Маслача у улици Цара Николе — цео спољни фриз; за зграду Тихомира Панића у Милоша Великог улици — две трофигурне групе са животињама... итд.

5) На београдском гробљу налази се десетак споменика које је израдио Драгомир Арамбашић, а исто толико их има и по разним местима предратне Србије.

6) Као и сваки вајар, и Арамбашић је радио портре-бисте; он рачуна да их је израдио око тридесетак.

7) Портре-плакета сигурно нико од наших вајара није израдио толико као Арамбашић; он их је израдио око стотину.

8) Поред свега тога, он је израдио и десетак медаља за разна удружења.

Драгомир Арамбашевић је рођен у Београду, у старој Ивковој улици (некадањи Зерек), 24 (12 по старом) априла 1881 године, управо за време док су звона са Саборне цркве објављивала Христово васкресење. Отац му Петар био је власник једне од најбогатијих старих београдских трговачких фирми, а мати Катарина била је из старе и веома угледне, такође трговачке, куће Матића, сопственика реномиране радње „Болтација код праве мере.“ Из фамилије Арамбашевића, из Поцерине, потекла су и три устаничке војводе: Станко, Стеван и Андрија. Драгомир Арамбашевић је последњи мушки изданак те лозе, и с њиме се она гаси.

Основну школу је учио у школи код Саборне цркве (данашња школа Краља Петра I), и већ у то доба није показивао никакве нарочите симпатије за скамлију. Док се још с колегама играо на Калемегдану, највише „хајдука“, његову је пажњу почела привлачити уметност. Све његове школске књиге, по корицама и маргиналијама, биле су испуњене скицама и цртежима професора и колега. Али Арамбашевићев отац, као реалан човек — трговац, чији је хоризонт био ограничен углавном границама његове властите трговине, имао је са својим сином сасвим друге планове. Он је сањао о томе како ће свог сина упутити на највише комерцијалне науке, и како ће овај, кад он сам остари и изнемогне, преузети у своје руке његову богату радњу у Кнез Михајловој улици и повести је још лепшем напретку. И ради тога он у тим наклоностима свог сина није био вољан да гледа неко безазлено дечје играње, него нешто што би могло, ако се допусти да се развије, постати веома опасно и што би његовог јединог сина могло одвести странпутицом. Коначно, стари Ђир-Пера Арамбашевић, са свог становишта, није ни био у заблуди и његова предвиђања постала су заиста реалност, горка реалност.

Да би спречио оно чега се бојао, стари Арамбашевић је свог сина због тих његових „дечијих лудорија“ много грдио и кажњавао. Али то све ипак није много помагало. Његов син Драгомир је неуморно настављао са својом „пасијом“, али је то „као очи у глави“ сакривао од свог оца. А кад је једног дана, као једанаестогодишњи дечак, намалао „Борбу Срба и Бугара на положају Мека Црева 1885 године“, по причању неког свог рођака који је суделовао у тој борби, стари Арамбашевић, кад је то случајно открио, плануо је „гњевом праведнијем“, као да му је син починио не знам како страховит злочин, страшно га измлатио, а слику, четке и боје треснуо у — клозет. То су биле прве озбиљније батине које је извукао мали Драгомир и прва већа жртва коју је он „принео на олтар уметности.“ Друге, још јаче батине, извукао

је Драгомир непуну годину дана по том, када га је отац ухватио како у магацину његове радње, копирајући са бакарног двадесетопарца, сече рељеф Кнеза Михајла у комаду крепа.

Читава околина Ђир-Пера Арамбашевића и стрица му Ђорђа, такође трговца, одобравала је његов брахијални поступак према залуталом детету, — изузев његове жене, која је за оно време била веома високо образована, говорила перфектно немачки и француски, па, шта више, и сама писала песме, које су остале у рукопису и којима се од онда до данас изгубио сваки траг. Али она свом сину није могла ништа конкретно да помогне, јер, као жена, у тако важним пословима није имала никаквог права одлучивања.

Видећи да његов син, који је у међувремену већ стигао у први разред средње школе, све више и све сигурније иде странпутицом, Ђир-Пера, да би га скренуо на пра-

Драгомир Арамбашевић: Студија за споменик за српско војничко гробље у Тијеу крај Париза — Гипс из 1928 год. код аутора.

ви пут и истргао из његове дотадашње околне, шаље га након завршеног првог разреда гимназије у Сремске Карловце, који су тада уживали репутацију најбоље српске гимназије, и у коју су слана безмало сва богатија деца из предратне Краљевине Србије. Ту је дошао у приватни пансион професора Ђорђа Магарашевића, у којем је владала веома строга дисциплина и у којем се морало учити „да се све пуши.“ Под таквим околностима Арамбашић завршава у Сремским Карловцима други, трећи и половину четвртог разреда гимназије, а потом, због неке болести, прелази у Београд, где још исте године, не прекидајући континуитет, свршава четврти разред. На многе молбе своје жене да јој не шаље сина и даље у свет, а у главном услед тога што је веровао да му се син већ доста опаметио, Ђир-Пера Арамбашић попушта, и пристаје да његов син остане у Београду. Тако Драгомир остаје у Београду и ту свршава пети, и без завршних испита, шести разред гиназије. Кроз сво то време он у школи лавира између „петичара“ и „јединичара.“ Све је зависило о томе да ли га је и колико заинтересовало шта изван школе и у каквом се друштву кретао. Кроз сво то време отац не зна да се његов син и даље бави својим „лудоријама“ и да неуморно црта.

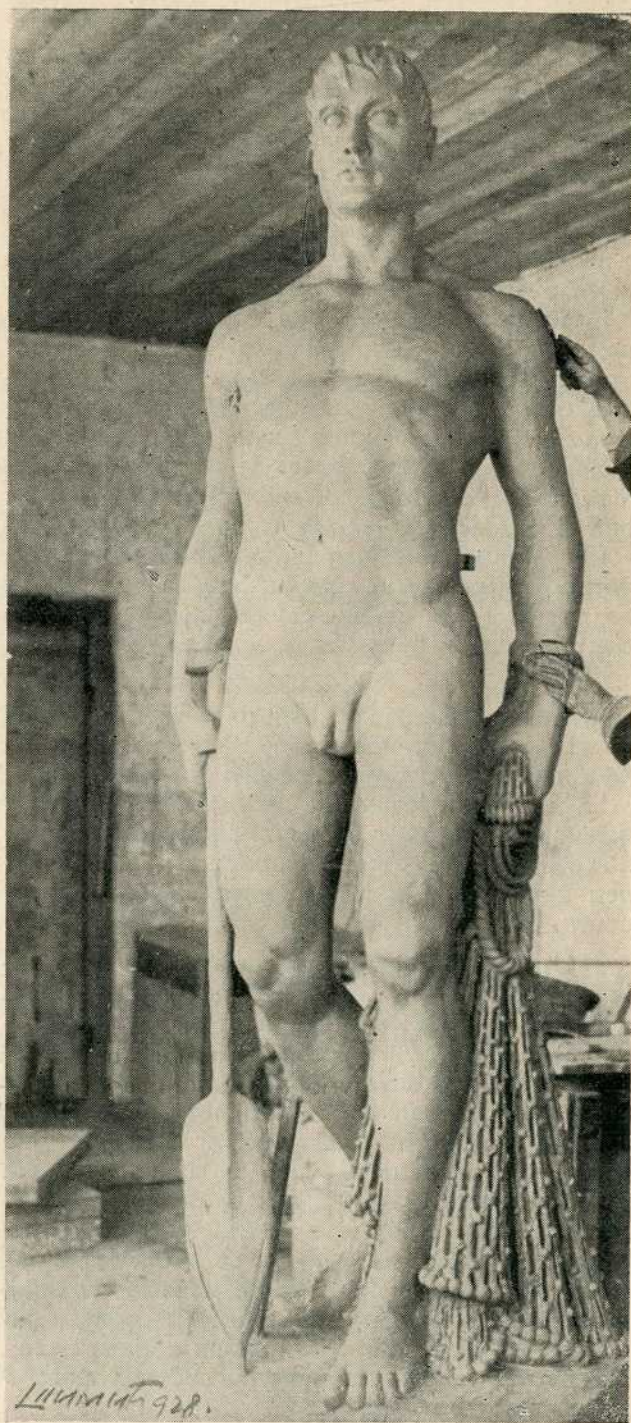
А сад, да би се боље разумело оно што следује, потребно је да учиним једну малу формалну дигресију. Пред конач прошлог века, као што је то познато, читава Србија се спрема на отсутне догађаје, који су се већ „осећали у ваздуху“ и који су убрзо по том наступили. То је било оно чувено и светло време слободарских и социјалних замаха, који су довели до знамените 1903 године, која у историји свих јужних Словена значи радикалну преоријентацију, и почетак једне нове, светлије епохе — епохе великих ослободилачких замаха.

Целокупна српска омладина, првенствено студентска и средњошколска, — задојена до сржи тим новим духом, а морално чиста, јака и некорумпирана, у уверењу да је то прави, и најнепосреднији пут слободи и уједињењу, — јављала се у правим гомилама у Војну Академију. Дакако да ни Драгомир Арамбашић, у том погледу, није могао бити изузетак.

Али то је био опет један тежак удар за његовог оца. Сав сретан у уверењу да му је најзад успело да свом залуталом детету избије из главе његове луде „бубе“, он га је већ у својим сањама гледао као свог достојног наследника у својој радњи. А сад ето, све изнова. Једва му је избио из главе „молерај“, а његов син сада сања о томе да постане војник. И то све поред толиког богатства и тако красне осигуране будућности у очевој трговини. Али стари Ђир-Пера не би био онај који је био, да се и у тој ситуацији није брзо снашао. Његов план је био брзо

готов, а ударац одлучујући. Он се послужије тзв. „очинским правом“ и вади свог сина пред сам свршетак школске године из шестог разреда гимназије, на запрепаштење његових професора. Али Ђир-Перин план је био смишљен. Он је тиме свом сину онемогућио да конкурише за Војну Академију, јер је један од главних услова био: апсолвираних шест разреда средње школе.

Због тога поново између оца и сина настају дуги и оштри сукоби, који се, дакако,

Драгомир Арамбашић: Рибарство — Једна од четири монументалне фигуре постављене фасади зграде мистарства. Вештачки камен из 1928 год.

свршавају потпуном очевом победом. Драгомир је био „заскочен” и морао је да оде у интернат „Амторове високе трговачке школе” у Гери, у Немачкој. А за то време безмало цела Арамбашећава класа ступа у Војну академију и у доцнијим ослободилачким ратовима даје већи број хероја: Војводу Танкосића, Михајла Бодиа, Милана Атанацковића, пуковника Чекеревца, данашњег генерала Драгог Вуковића и др.

Арамбашећ у Гери остаје две године, а по том прелази у Беч, где продужава студије на „Високој трговачкој академији,” коју апсолвира 1898 г. По завршетку тих студија враћа се у домовину, где га отац радосно дочекује, јер верује да је свог сина коначно успео да изведе „на прави пут.” Стари Арамбашећ наине није ни слутио да је његов син и у Гери и у Бечу и те како сањао о уметности, похађао тамошње галерије слика и марљиво упражњавао своју стару пасију: цртање и малање. Одмах га упућује у послове у својој радњи; али опет, убрзо, наступа разочарање. Ни студије на високим иностраним комерцијалним школама код Драгомира Арамбашећа нису створиле наклоност према трговачком позиву. Шта више, он је сада према том позиву почео да манифестује и отворени презир. То је доводило до поновних сцена између оца и сина. Али, дошло је време да се Драгомир Арамбашећ јави на отслужење свог војног рока, и он, сав сретан, напушта омрзнуту му трговину. У војсци служи скраћени, ђачки рок у коњици, а потом се враћа кући.

Његов отац, разочаран већ толико пута у свом детету, покушава нешто ново. Верује да ће му син бити бар добар банкарски чиновник и смешта га у „Извозну банку”, у којој је и сам био један од акционара. Међутим, након двогодишњег експериментисања, показало се, да Драгомир Арамбашећ није створен ни за то. Он је још увек сањао о уметности.

Стари Арамбашећ је очајавао. Још се није дао сломити и дозволити да се његов син посвети уметности, — да постане — „молер.” Он долази до дефинитивне спознаје да је његово дете изгубљено, да од њега никад неће бити ништа. Али, паралелно с том спознајом, пада и болест плућа његовог сина. У оно доба апсолутно неизлечива туберкулоза, била је „наследна” у фамилији Арамбашећа. По савету лекара, отац га шаље у један санаториум у Швајцарску, да се бар „залечи.” Али тај случајни одлазак на лечење у Швајцарску значи прелом у читавом животу Драгомира Арамбашећа — он значи коначни слом очевог противљења и почетак систематских уметничких студија.

Ту у чувеном Швајцарском санаторију за плућне и нервне болести Шлос Харту, крај Ерматингена на Боденском Језеру, он се ле-

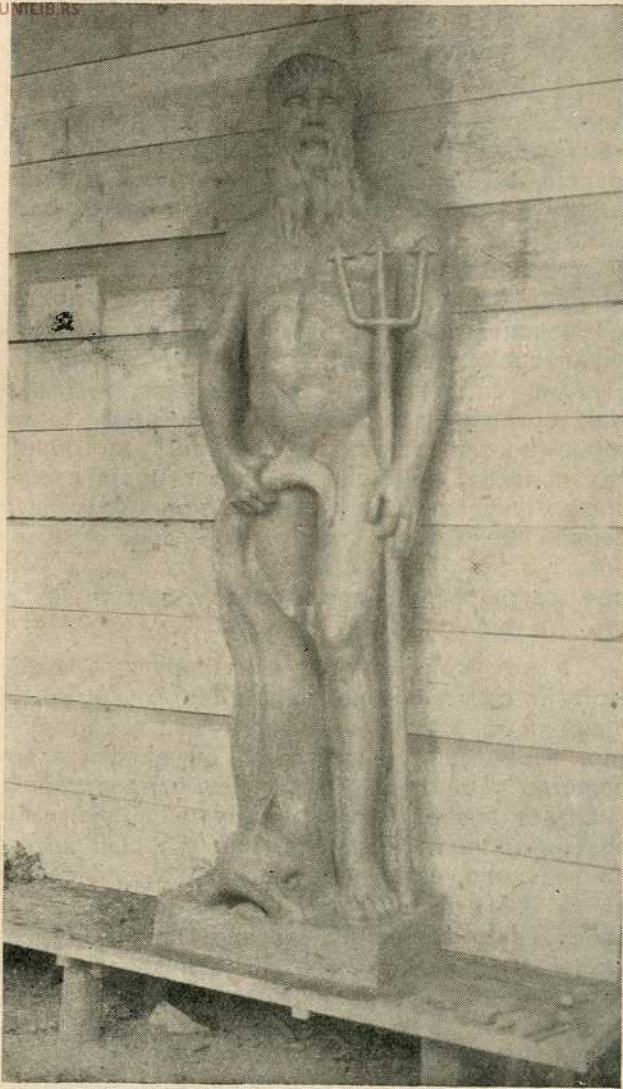
чи под надзором лекара д-р Бецолда и д-р Рудисојсера, који након извесног времена примећују да њихов пацијент све своје слободно време проводи у месној галерији слика, копирајући поједина дела. Мора да су, с једне стране, та два лекара били уметнички доста образовани, а с друге стране, мора да је тај интерес био веома жив и да се јасно манифестовао, јер они закључују да њихов пацијент има највише смисла и највише способности за уметнички позив. У сталним недељним извештајима које о стању Драгомирове болести шаљу у Београд његовом оцу, они почињу, прво обилазно, а после све отвореније, да саветују, да је у интересу, како здравља, тако и будућности пацијента, да се Драгомир сав посвети уметности. Они шта више у томе виде једину могућност да се код њиховог пацијента створи добро расположење, на које су они толико много полагали. На концу они то постављају као неопходну потребу у интересу пацијентовог здравља, и, у крајњој консеквенци живота.

Судећи по свему што сам до сада изнео, верујем да је у свему томе био и добар део Драгомирове политике. Стари Ђир-Пера Арамбашећ, разочаран у својим дугогодишњим и упорним реалистичким настојањима, преморен већ од свега тога, заиста није имао више храбрости да се и даље одупире. У питању је, коначно, био живот његовог сина, и то по ауторитативном сведочанству двојице уважених иностраних лекара.

И као што је раније најенергичније одбио и саму помисао да се његов син, син уваженог престоничког трговца Ђир-Пера Арамбашећа, посвети „молерају”, сад је са исто толиком озбиљношћу, прионуо да се његов син спреми најозбиљније за свој нови позив: уметност. Старом Арамбашећу је то свакако морало бити веома тешко. То је значило ништа мање него саранити своје лепе наде о томе како ће његов син, његов јединац, наследити његову огромну трговину, коју ће својом стручном спремом повести још лепшем напретку. И стари Ђир-Пера Арамбашећ је све то саранио негде дубоко у свом разочараном очинском срцу. Јавио је свом сину и његовим лекарима да пристаје, и чим му син оздрави, може да отпочне са уметничким студијама.

Али срећа је хтела да је баш у то доба у Ерматингену радио тада чувени немачки сликар Емануел Тома. Лекари, који су у целој тој ствари и најзаслужнији, дозволе да њихов пацијент полази часове код Томе. Тако овај немачки сликар постаје први учитељ доцнијег српског уметника.

Код Томе Арамбашећ ради нешто више од пола године. А кад овај крене на уметничку екскурзију у познату немачку уметничку колонију Ватенберг на Изерталу крај Минхена, он поведе собом и свог ђака; дакако уз

Драгомир Арамбашић: Нептун — Фигура из 1928 год. изведена у вештачком камену и постављена на згради Министарства.

претходно одобрење лекара. То је било августа месеца 1905 године.

Из Ватенберга Тома извештава Арамбашићеве родитеље да њихов син показује несумњив уметнички таленат, да му је дао солидну основу за даље уметничке студије и препоручује им да га упишу у приватну школу професора Бехера у Минхену. У тој школи Арамбашић остаје до краја школске 1906/7 год. Кроз све то време био је, дакако, у сталном пријатељском контакту са многобројним српским и хрватским младим уметницима, који су ту студирали делимично на Академији, а делимично на познатој Ажбеовој приватној школи. Међу њима се упознао и спријатељио са великим чехословачким вајаром Јаном Коњареком, питомцем грофа Зичиа — и то пријатељство има пресудан утицај у Арамбашићевом уметничком формирању, то пријатељство за Арамбашића значи проналажење правог животног позива: — вајарства. Коњарек, великог и широко отворе-

ног славенског срца, не крије пред својим новим младим пријатељем своја богата вајарска искуства, широкогрудо му их предаје и открива у њему заправо вајарски таленат, на супрот сликарском који је до тада био код Арамбашића систематски култивисан. Тако је дошло до тога да Арамбашић још једанпут, али дефинитивно, мења свој животни правац. На почетку школске године 1907/8 он се дефинитивно опредељује за вајарство и јавља се на пријемни испит у Дрезденску Академију.

Према поднетим радовима и по положеном пријемном испиту, бива одмах примљен у атеље професора Вернера, који је водио класу трећег годишта, у којој се већ радило голо људско тело у природној величини. На тај начин, благодарећи у главном Коњареку, Арамбашић, већ са првим својим корацима у вајарству, прескаче две године редовних академских студија.

Професор Вернер, и сам пореклом Лужички Србин, прихвата одушевљено свог даљег саплеменика и посвећује му нарочиту пажњу. Међу њима се, шта више, развија право другарство, иако је то у оно доба у Немачкој била сасвим непозната појава. Из тог другарства резултира и Арамбашићев улазак у центар културног и, разуме се, политичког живота Лужичких Срба. Импулзивиан по природи, какав је одувек био и остао у главном до данас, а понесен младеначком елоквенцијом, Арамбашић на неком скупу одржи неки револуционарни говор, позивајући Лужичке Србе, ни на шта мање, него на револуцију и прелазак у мајку Србију. Немачка полиција, не дозвољавајући никакве револуције на својој територији издаје наредбу да се млади бунтовник сместа ухапси и стави под суд.

Али Арамбашић сазнаје за ту наредбу и спрема се на бегство. Пре тога обилази свог професора и пријатеља Вернера, да се с њиме опрости. Овај искрено жали за својим ђаком и пријатељем и не обзирући се на опасности којима се излаже, и сам помаже то бегство. И не само то: испраћа га, шта више, паробродом до аустроугарске границе. Бегство успева, а дрезденски суд осуђује Арамбашића „In contumасијам“ на неколико година робије. Али он ту казну, дакако није никада издржао.

По преласку аустроугарске границе, Арамбашић одлази у Праг и пријављује се на тамошњој Академији у класу професора Мислбека. Међутим, пошто је семестар већ отпочео, није више било могућности за пријем. Ипак остаје у Прагу међу многобројним тамошњим српским и хрватским уметницима и студентима, у намери да сачека почетак новог семестра. За то време разгледа богате прашке галерије и, по обичају оног времена, занаша се уз читаву екипу понајбољих српских и хрватских синова грандиозним словес-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нофилским плановима и Масариковим реализмом, којим су се десетак година пре тога заносили у Прагу и Стјепан Радић, Живан Бертић, Франко Поточњак и др.

Али још пре него што је стигло време новог семестра, избија анексиона криза и читава та екипа уписује се у добровољачке одреде који се формирају у Прагу, дакако тајно. У тој агитацији, несмотрено, сматрајући да је довољно што се налази у најбратскијој средини, и Арамбашећ, као и сви други, не крије много о чему се ради, и тако та цела акција долази до ушију прашким жбирима аустроугарске владе. Срећна је и овог пута хтела да је баш Арамбашећ становао код неке чешке бабице, чији је муж био полицијски чиновник, а овај је, опет, био искрени и прави словенофил. На тај начин добровољци унапред сазнају за намеравану рацију, и, дакако, „на врат на нос“ беже.

Сам Арамбашећ одлази преко Тирола у Италију, у Рим. И ту „бистри политику“ талијанске иреденте и ступа у „Regio Institut di Bele Arti in Roma“ — где, коначно, након годину дана студија код професора Еторе Ферарија завршава студије и дипломира јула месеца 1909 год.

Међутим, добивши диплому академског вајара, Драгомир Арамбашећ се задовољава да је пошаље првом поштом оцу у Београд, као докуменат да његове уметничке студије нису остале без реалних резултата, а сам продужује своја уметничка лутања по Европи. Ћир-Пера Арамбашећ, који се у међувремену „помирио са судбином“, морао је ипак осетити искрено задовољство пред тим необоривим фактом, да је његов син „постао човек.“ Истина, он је постао само „академски вајар“, што је у Ћир-Периним очима, на скали друштвених вредности, морало још увек стајати страховито, страховито далеко испод друштвеног ранга једног угледног и богатог престоничког трговца, какав је био он сам. Али поред свега тога, он је ипак био поносан

и синову диплому показивао по целој чаршији. Његов син је у међувремену стигао у Париз, да допуни и продуби своје знање.

И тада, као и данас, Париз је био уметнички центар целог света. У то доба су у њему деловали вајари Роден, Енжалберт и Мерсеје, привлачећи својим гиганским и генијалним концепцијама вајарске почетнике целог света у Париз. Арамбашећ, који је, како видесмо, прошао већ доста света и доста радионица признатих мајстора, у Паризу постаје ученик једног од најчувенијих француских скулпторских гиганата, Антонина Мерсејеа. Паралелно са студијама код Мерсејеа, Арамбашећ организује и свој властити атеље, који убрзо постаје место за састанке многобројних српских, хрватских и мањег броја словеначких студената и уметника, којих је тада у Паризу било веома много. То је она париска боема о којој смо већ толико читали, а која нам се најпотпуније сачувала у делима Аугуста Матоша и Тина Ујевића.

У том широком боемском кругу Арамбашећ је од куће био најимућнији. По својој природи широка словенска душа, добар другар, веома дарешљиве руке, он налази задовољство у томе да у свом веома пространом, дванаест метара дугом, атељеу приређује читаве гозбе, на које долази, као у какав хотел, ко год хоће, само ако уме да „говори српски да га цео свет разуме.“ О тим данима, и незаборавним боемским састанцима у Арамбашећевом атељеу, причао ми је недавно и сликар Миодраг Петровић, евоцирајући можда најпријатније успомене свог живота. Од уметника, поред Миодрага Петровића, ту су се састајали још и Риста Вукановић, Бета Вукановић, Владимир Бецић, покојни Олшевски, такође покојни вајар-анималиста Дешковић, Љубомир Ивановић и многи други.

Али за Арамбашећа то нису само најлепши, него и најплодоноснији дани његовог живота. Ту Арамбашећ почиње сасвим самостално и зрело да ствара. Ту настаје први његов самостални рад, женска фигура у природној величини „Зрелост“, која се и сада још налази у једној приватној колекцији у Француској. Одмах иза те фигуре следује значајно Арамбашећево дело у природној величини „Рибар са сертмом“, коју је откупила нека приватна париска галерија за даљу препродају. Студија за модел тога дела налази се у Београду, у уметничком одељењу Министарства просвете. Потом Арамбашећ израђује фигуру „Разбијени крчар“, коју је 1924 год. откупила Њ. В. Краљица Марија на „Ладиној“ изложби. (Кад сам већ при овом делу, биће интересантно да споменем, да се уметник спрема да то своје дело прекомпонује и изрази у натприродној величини за једну монументалну фонтану, у намери да је понуди Општини београдској). У то доба Арамба-

Драгомир Арамбашећ: Студија коња. — Неовршено дело.

шић ради и неколико портрета, мањих композиција и фигурина.

Али септембра месеца 1912 год. избија балкански рат, и Арамбашећ напушта започете радове у Паризу и одлази у домовину да се јави на војну дужност. Прва два месеца врши дужност ратног сликара, а потом се да у седло и не напушта га до свршетка српско-бугарског рата јула месеца 1913 год. Потом се поново враћа у Париз, наставља и завршава започети рад на великој фигури „Ераве”¹⁾, коју излаже 1914 год. у званичном Салону Удружења француских уметника. Критика то дело запажа, пада и неколико похвала, што је за младог уметника било велико охрабрење на његовом даљем путу.

Али, опет је потребно да учиним једну малу дигресију, да бих што рељефније осветлио карактер Драгомира Арамбашећа.

Успеси балканског рата распламсали су патриотски жар и наду на скоро уједињење свих јужно-словенских народа, што је, дакако,

морало да има снажног одјека и у уметности, особито у Паризу, где су Срби, Хрвати и Словенци, уз сва сепарисања, и од раније стварно деловали заједнички. Сад се осетила потреба и за формалним заједничким наступом и јачом органском повезаношћу. Из те потребе, међу многобројним млађим уметницима и студентима разних струка спонтано се јавила жеља да се оснује „Удружење студената Срба, Хрвата и Словенаца”. Та жеља је дакако сместа и без икаквих сметњи и спроведена у дело, а кад је спроведена констатовано је да је сасвим неподесно састајати се и даље, као што се радило до тада, у разним кафанама Латинског кварта, првенствено у „Сале Soufflet”. Показала се потреба да се новоосновани клуб, који је одмах око себе окупио безмало све студенте и уметнике Србе, Хрвате и Словенце, етаблира у својим властитим просторијама. Али клуб није располагао никаквим материјалним средствима, да би могао реализирати ту потребу. И ради тога два најимућнија члана — Драгомир Арамбашећ и садањи београдски лекар г. Драгиша Тодоровић — одлуче да сами покрију све трошкове око тога. Закупе цео један спрат у једној великој згради, набаве намештај за свих десет закупуљених просторија, претплате новине, наместе служитеље, а кад је то све било готово, клуб је свечано отворен. Предалеко би ме одвело, а нема ни даље везе са предметом о коме говорим, кад бих сада овде опширније говорио о значењу читавог тог потхвата. То, уосталом, није тешко ни уочити, јер је то друштво, својим јавним наступима, у француском јавном мишљењу створило идеју судбинске повезаности и историског императива да се три братска народа, кад-тад, и у име правде и у интересу целе Европе, морају наћи у заједничкој држави.

Али Драгомир Арамбашећ није, уз Драгишу Тодоровића, био само мецена тог целог историског потхвата, него и један од његових најактивнијих сарадника. Међутим, да се вратимо на наш предмет.

Управо за време трајања изложбе у „Салону Удружења француских уметника”, 1914 године, разболи се Арамбашећева мати, и он одлази у Београд да је обиђе. У Београду га затиче сарајевски атентат и он остаје овде чекајући развој ситуације. Долази мобилизација и он суделујући најактивније у наступајућим борбама, једноставно заборавља на свој париски атеље и скулптуру у Салону.

У борбама активно учествује све до демобилизације 1919 год., одликује се храброшћу, која му доноси „Златну медаљу за храброст.”

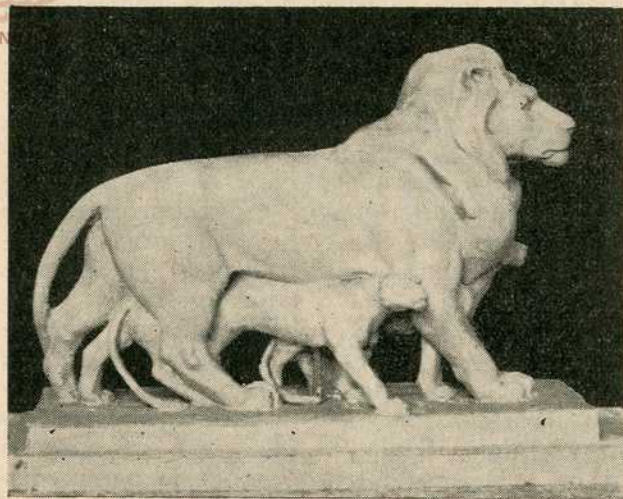
Октобра месеца 1915 године он и још петорица његових другова опкољени су, али се не предају. Преоблаче се у сељачка одећа и живе легендарним животом српских хајдука, четујући по Шумадији и Хомољу и наносећи

Драгомир Арамбашећ: Косачица. — Три и по метара висока бронзана фигура из 1928 год. постављена на куполи зграде министарства.

¹⁾ Симболичан, непреведив француски израз — овде значи душевну олупину човека.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Драгомир Арамбашећ: Студија лавова за мост Краља Александра I. — Гипс из 1934 г. — Својина Дирекције предузећа Батињол.

окупаторским властима много бриге и неприлика. Маја месеца 1916 године окупаторске власти сазнају, издајом неког плаћеника, да се Арамбашећ крије негде у околини Аранђеловца, уцењују његову главу, а као таоце затварају његову матер, ујака и још тридесетак аранђеловачких грађана и сељака из околних села, оба пола. Арамбашећ, који се већ пробио са својим друговима до румунске границе, сазнаје за то, — враћа се у Аранђеловац и нуди предају под условом да се пусте сви затворени таоци. Окупаторске власти деликатно прихватају услове и пуштају на слободу његову матер и све жене — и он се предаје. Окивају га и спроводе са осталим таоцима, за које се сумњало да су јатаци, на преки суд у Крагујевац. Био је свестан да му је живот у опасности. На његову главу није више рачунала ни његова мати, и као последње уздарје послала му је у војни затвор све што је имала — две коцке шећера. Сам Арамбашећ ми је са сузом у оку причао, да је то био натјези моменат његовог бурног и пуног страдања живота.

Међутим, и опет настаје један интересантан преокрет, који личи управо на расплет у некој шекспировској драми. Истрагу по читавој тој ствари преузима од Мађара Хрват аудитор Теодор Цуцулић, племенити од Битораја, који читаву ствар удешава тако да се утврђује да у читавом случају Арамбашећ и другови нема доказних елемената за дело шпијунаже, према томе да они нису прешли границе својих војних дужности, а према томе да нема места осуди. Након ослобађајуће пресуде Арамбашећ је као војни заробљеник упућен у заробљенички логор у Нађ-Међеру. Али, убрзо потом, ради неког инцидента и неких достава, Арамбашећ поново пада под војни суд, који га осуђује на шест месеци тешке тамнице у тврђави Ђер крај Коморана у Мађарској. По издржаној казни, војне вла-

сти га упућују на принудне радове у Пољску. Ту, из Лавова, покушава бегство према руским линијама, али бива ухваћен и упућен у заробљенички логор у Ашах у Горњој Аустрији. Половином лета 1918 године, по оздрављењу од неколико разних болести, преобучен у униформу аустриског подофицира, са петорицом другова, успева да се пребаци у Чешку, где се у Буђејовицама код тамошњих Чеха снабдевају свим потребним лажним документима. Сам Арамбашећ се снабдео документима на име подофицира Ђуре Мирића из загребачке пуковније. Они крену према италијанском фронту, али расуло већ почиње. Арамбашећ без великих тешкоћа стиже у Љубљану, где са тамошњим официрима и пристиглим српским официрима образује ескадрон српске коњице, који се као авангарда супротставља надирању италијанских трупа у Словеначку.

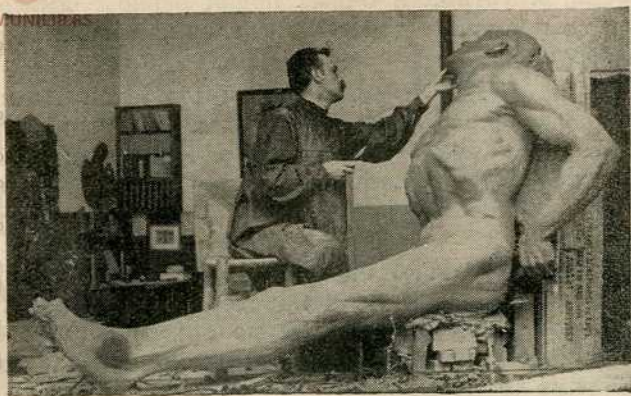
После слома Централних власти, распада Аустроугарске монархије и Уједињења, Арамбашећ остаје и даље на демаркационој линији и учествује у борбама на корушком фронту. По завршетку тих операција и повлачења дефинитивне и међународно признате границе између новообразоване државе Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Италије, Арамбашећ се у новембру месецу 1919 године демобилише и поново враћа свом уметничком послу.

Након десетак дана проведених у Београду ради регулација разних приватних ствари, он се поново враћа у Париз, где налази у потпуном реду свој атеље са свим започетим и завршеним радовима које је ту оставио. Оставља на страну све и почиње да ради своје до данас најуспелије и најпознатије дело „Буђење”, које 1920 године излаже у званичном Салону Удружења француских уметника. Том приликом добија познату награду Мансион, спојену са свечаним почасним пријемом код Претседника Републике. То дело је откупила Општина београдска и поставила га одливеденог у бронзи пред Уметнички павиљон „Двијете Зузорић” на Калемегдану.

Драгомир Арамбашећ: Дечански лав. Гипс из 1931 год. — Својина књижевника г. Миливоја Предића.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Драгомир Арамбашић завршава 1913 год. у Паризу своју монументалну фигуру „Ера е“.

Из фамилијарних разлога, 1921 год. прелази из Париза дефинитивно у домовину и први пут у животу покушава да нађе неки „реални лебац“: постаје државни чиновник — наставник цртања у Четвртој реалној гимназији у Београду. Али већ након неколико месеци прелази у Уметничко одељење Министарства просвете, где остаје око годину дана, а потом подноси оставку на државну службу и враћа се слободном уметничком животу и раду.

Од тога доба до данас Арамбашић живи као слободан уметник. Међу првим радовима из овога периода налазе се: Споменик изгинулим ратницима у Доњем Милановцу, Споменик изгинулим ратницима у Лесковцу, Споменик Краљу Александру I у Крагујевцу, читав низ декоративних фигура на разним грађевинама у Београду, око двадесетак биста, око стотину портре-плакета, неколико надгробних споменика, неколико медаља, већи број разних фигурина и анималистичких радова.

1928 године Удружење резервних официра и ратника у Београду, поверава му израду монументалног надгробног споменика за Српско војничко гробље у Тијеу крај Париза. Али, иако је тај пројект примљен, и са стране Француске владе одликован орденом Палме првог степена, он нажалост ни до данас није остварен због помањкања финансијалних средстава.

1935 године, још пре расписаног конкурса за монументалне групе пред Народном скупштином, Арамбашић је неофицијелно понудио своју идеју. Његова замисао је била да три лава алегориски приказују нераздвојно братство три братска народа. Та идеја није била прихваћена и расписан је конкурс на којем Арамбашић није хтео да учествује.

Арамбашић је члан Удружења српских уметника „Лада“ од 1903 год. до данас.

Поред скоро свих репрезентативних југословенских изложба у престоници, и свих „Ладиних“, излагао је у Паризу, Риму, Лондону, Лијежу, Софији и још неким европским престоницама. Интересантно је да Арамбашић никада није имао своју самосталну колективну изложбу.

Тамо иза Топовских Шупа, — на некадањој крајњој периферији Београда, где су пре пар деценија логоровали Цигани-мечкари, у крају прозваном по томе „Мечковац“, — налази се један од још веома ретких Бојићевих „Покојних сокака.“ То је Табановачка улица. Кривудава, са разривеном калдрмом, са старинским рушевним тарабама, нахереним кућицама покривеним трском и ћерамидом с пространим двориштима пуним воћака, одраслих, деце, паса и мачака. Ту живе београдски мали људи, који се сви међусобно познају и подржавају, воле и оговарају. Ту се задржало још доста од колорита и споре турске динамике оног Београда у којем су текле турске чесме, кривудали тесни сокаци и шкиљиле петролејке, а кроз поноћну тишину и мирис рузмарина, кајсија, дафина и дуња одјекивале севдалиске песме, испреплетене монотоним корацама патролџија и патетичним рецитацијама боема који се враћају кући или мењају кавану, па под утицајем алкохола скандирају своје или својих другова стихове.

Понешто од те романтике и те тоpline задржало се и данас на „Мечковцу“, у тој оazi усред данашњег модерног Београда, по коме ничу, као печурке иза кише, луксузне и грандиозне палате — и облакодери —; монументалне и мермером обложене палате, али хладне, туђе, без стила, без икакве поезије и тоpline, јер сваком својом линијом и сваким квадратним метром говоре да у њих није уграђена ни трунка љубави, да су искључиво прорачунане на ефекат, да су искључиви продукт прецизне трговачке калкулације.

Било би заиста неприродно да се Драгомир Арамбашић, као последњи аутентични претставник старе београдске боеме, није повукао из те велеградске хладноће, протезерства и ривалства, — и отселио тамо где ће се бар по спољашњим формама морати осећати много пријатније и потсећати на своју младост која је протекла у једном сасвим другом Београду. У старом Београду у коме је

Драгомир Арамбашић завршава своје најновије дело „Млада Хрватица“.

духовни живот, у реваџији према данашњем, квантитативно био неупоредиво сиромашнији, али зато давекко топаџији, интензивнији, дубо-

шоп је нешто, Драгомира Арамбашића вукао на „Мечковац“ међу маке људе. Једна пуна и искрена љубав за тај ситни свет, с којим се он сродно још у најранијем детињству, у старом романџичном Дорћолу и Зерку.

У оно време, када је Арамбашић био тежки милионар, није било сиромаша који је закупао на његова врата, а да ту поред обичне помоћи није наишао и на најтопаџији пријем, братску руку и искрену реч. Арамбашићева специјална пасија је била да кумује на крштењу деци најсиромашнијих становника Београдске периферије: рабаџија и Цигана. Ђевојки пријатељи уметници, који га познају још из његових маџих дана, тврде да је најмање пона „Циганске-маке“ и данас још у кумовским везама с Драгомиром Арамбашићем. Исто је тако љубиво, по причању истих његових другова, да скупи десетак сирочића, да их лепо обуче, одведе као њихов родитељ на Београд, а потом да их води по београдским почастичарницама, где их је гостиво до мила воље свим могућим саткишима. Шта више, те своје навике он је задржао углавном и данас, кад је упућен искључиво на оно што заради својим рукама, својом уметношћу. И данас он, као венчани кум, има на бризи цалу фамилију неког незапосленог каменоресца, који се сада још навази и на војној веџби. Кад сам неколико дана редовно одлазио у Арамбашићев атеље — у Табановачкуј улици бр. 8 — ради података за овај „портрет“, имао сам и сам прилике да се освешћујем о присним односима који ваџају између њега и његових суграђана.

Цео Арамбашићев досаџани и садањив живот, његово понашање, његово опхођење с људима и његов атеље, — све је то у постотном скраџу, у стили старог београдског беоџулка. Висока, маркантна, али мало — од живота и година — поџурена фигура Драгомира Арамбашића деџује веома импозантно. Као да је француски боем, он воли боемне, корно сапшениво одево, прворазредни штосиф, леџу кравату и боеспречно испетгану кошуљу. Очи су му живе, али блате и сетне, као да се у њима огледа боескрајна словенска пилотност и доброта. Беоџки сеџи бркови су неуредни и опуштени, а лице изборано и живо као да у њему трепери сваки живац. Лепо изваџано, интензивно чово стаџно покрива прони уметнички шепир с веоџким ободоџом. Без тог шепира на глави ја га још нисам видео, било да сам га сусрео на улици, у уметничком павиљону, у некој кафани или да сам с њиме седео у његовом атељеу. Као с „роџе-ним козоров“ с њим је управо миџина сеџети и разговарати. А кад се „нађе у свом евомен-ту“, — он, да би подџукао поџедине мисли и

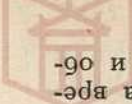
речи, и устима и очима прави разне гримасе и — премешта шепир на глави, држећи га оберуоче.

За атеље и стан, слуџки му један мали перифериски локал. То је мала просторија у „Ленинава-којој пре свега ваџа пословнича“ „Ленинава-ни неред.“ Стогине разних новина побаџане без икаквог система, закрџују не само поџедне девоџе намештаја, него и под. Висина просторије, онако од ока, може бити четири метра. У задњем деџлу просторије у висину и у ширину, око два метра по прилици, Арамбашић је поставио баџаване и преко њих даске. С тиме је добио једну гаверију коју је одвојно завесом од оставоџ деџва просторије, а с доњим деџлом ју везао степенницама, ту постаџио крџет и ноћни орманџи — и то му слуџки као спаваћа соба. У доњем деџлу, испод та-верије, навази се један орман са фиокама (комоџа), мали црни кухињски шпорет, на коме Арамбашић сам куџа, писаџи сто са пољичом за књиге и један старински лукузџни мер-дрова, да скупи десетак сирочића, да их лепо обуче, одведе као њихов родитељ на Београд, а потом да их води по београдским по-частичарницама, где их је гостиво до мила воље свим могућим саткишима. Шта више, те своје навике он је задржао углавном и данас, кад је упућен искључиво на оно што заради својим рукама, својом уметношћу. И данас он, као венчани кум, има на бризи цалу фамилију неког незапосленог каменоресца, који се сада још навази и на војној веџби. Кад сам неколико дана редовно одлазио у Арамбашићев атеље — у Табановачкуј улици бр. 8 — ради података за овај „портрет“, имао сам и сам прилике да се освешћујем о присним односима који ваџају између њега и његових суграђана.

На писаћем столу, међу боебројним новинама, књигама — веоџном збиркама песама његових боеџских другова —, разним испитиваним харџијама и разним другим ситницама, паџа ми је у очи једна дашчица са шест разних ордеџа; пет наших и један француски. На зиџовима се навази један кроџи Арамбашићев професора Томе, и неколико раџова Ристе Вуџановића, Лџубе Мавановића, Миоџдра-га Петровића, Мавдена Јосића и још неких уметничких коџета. Својих раџова уметнички у свом атељеу као да и нема. Поред две стилизоване паџете, које претстављају раднике при послоу, и три раџа на којима уметнички још раџи, ту нема ништа више. Уметник ми је објаснио, да је то због тога што њега једна ствар интенресује само тако дџуто џак је раџи. У изолоџу локаџа навази се неколико стџудија у типсу за споменике Краџу Петру I и Краџу Александру I, једна статуџета у павиљону и једна стџудија за споменик за српско ратно гробље у Паризу. На зиџу атељеа навази се још једна веоџка зеоџописна карџа најновијег издања на француском језику, коџа претставља свих пет континената. На њој уметнички дневџно прати развој ратних доџаџа.

У том атељеу провео сам са Арамбашићем неколико пријатних поџодневџа. У то време (почетком јуџна месеца) паџаџе су очџане и ненормалне кишџе, а Арамбашић је марџливо куџвао црну каџу и спремно ми објашњаџао све оно што сам га питао. Обзиром на време у које су ти разговори воџени, као и об-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зиром на „суразговораче”, сасвим је логично да је највећи део времена прошао у претресању савремене болне политичке и ратне ситуације. Међутим, овде ће бити од интереса само онај део наших разговора, заправо Арамбашићевих изјава, који се односи на нашу савремену ликовно-уметничку стварност.

.....

— Прилике у којима сам ја почео радити биле су више него очајне. Стварно узето, наша средина уопште није ни знала за уметност, а нас који смо ипак тежили за уметношћу и уметнички осећали, чорбаџиска и чаршијска београдска средина гледала је као залутале овце, упоређујући нас са пеливанима, гутачима ватре и ножева, и још више, са пропалим типовима. За ту средину, ми смо били исто тако изгубљени као и посрнуле девојке. Све је то речено веома драстично, али верујте ми да се само тако тешким речима може бар донекле дати појам тог схватања. За слику, а особито за скулптуру није било никаквог разумевања, и ја сам се одувек дивио пионирским настојањима Пере Убавкића и Ђоке Јовановића, који су уза све то у тој средини ипак продрли и припремили терен за нас, да тако кажем „млађе” и најмлађе. Данас су се услови изменили већ из основа. Особито за последњих двадесет година. Склон сам да верујем да је то продукат одласка наше омладине на студије у иностранство, и услед тога јаког продора западно-европске културе у нашу балканску стварност вековних крварења и борби за самоодржање.

.....

— Исто је тако морао благотворно деловати и ближи додир са Србима из Војводине и са Хрватима, који су, живећи вековима под културнијим условима, имали већ донекле изграђену уметничку традицију. Особито је благотворно деловао наш заједнички живот за последње две деценије. И да су наши уметници неком срећом у нашој државној хијерархији наишли још у почетку на неко генијално духовно водство, које би их, правилно схвативши читаву ствар, правилно повело, и праведно, без икаквих протезмана, распоредило државну материјалну и моралну подршку, — ми бисмо кроз ових двадесет година могли већ да створимо своју заиста изворну, непосредну јужнословенску уметност, како у сликарству и вајарству, тако и у, од државе најнемаренијој грани уметности, књижевности. Данас бисмо, само да су на правим местима увек били прави људи, могли бити већ културни фактор вишег степена, развијени и разрађени и, као такви, признати у свету и пред историјом.

.....

— Погрешно би било кад би се помислило да би то било неко велико оптерећење за буџет и за народ. Ја, који читаву ту ствар по-

знајем и сувише добро, јамчим да то уопште не би било никакво оптерећење за државни буџет. Ја категорички тврдим да би било учињено већ много када би се расподелили правилно — ни по бабу ни по стричевима — они кредити који су у ту сврху већ ангажовани у државном буџету. Тј., када би се ти кредити у првом реду давали онима који би највише могли користити нашој култури, а који су у исто време и најсиромашнији. А када би се још само мало ревидирали разни диспозициони фондови, и онемогућило да поједини људи на државним касама примају по неколико плата, чак и на рачун уметности, а да при томе не раде солидно ни на једноме месту, — наша би држава била у могућности да обезбеди пристојан и несметан живот безмало свих наших талената, како вајара и сликара, тако и књижевника и музичара, — као што су то већ учиниле многе европске модерне државе.

.....

— Још је једно интересантно питање које изгледа да је наш расни специјалитет. А то је да се, као по неком иманентном правилу, на поједина места, особито у културном животу, постављају људи који за та места не само да нису оспособљени, него који чак немају ни воље за посао који им се поверава. А истовремено се способни бацају у страну и свим могућим средствима, допуштенима и недопуштенима, онемогућавају да своје најбоље способности посвете народу и нацији. На крају крајева тако вођеном просветном политиком код нас се дошло до тога да су поједина уносна места у државној уметничкој хијерархији постала чиста — синекура.

.....

— А питање културе једног народа јесте у крајњој консеквенци питање самог права његове егзистенције. Народ који не тежи за тим да се културно формира и да као такав допринесе свој максимални удео општественој култури, такав народ неће наћи своје место у историји, и према томе он и нема права на егзистенцију. Иако је и то мало драстично речено, ипак је у длаку тако. Гробља многих источних народа, који нису створили никакву културу, најбољи су сведок за то. С друге стране, стара Грчка — иза које су остале „Илијада” и „Одисеја”, архитектура, скулптура и филозофија, — осигурала је себи место за вечита времена. И оно мало данашњих Грка имају права да у име те старе културе захтевају своју националну државу, своје место под сунцем.

.....

— Наш народ, и српски и хрватски, који се вековима борио за свој опстанак и јуначки одолевао најездама свих могућих завојевача и њихових култура и некултура, сигурно се није борио из спорта, него да, поред сачувања свог голог живота, развије и своје властите

способности, своју властиту културу. Па кад је већ јасно да смо се вековима борили за то, заиста је несхватљиво да се, након свих победоносних борби и уједињења, то није схватило као највиши смисао наше националне слободе.

.....

— Све је то необично компликовано. Лако је рећи, треба почети све изнова, треба почети од малена, од школе. И ето ту се баш отвара једно ново питање. Да све остало оставимо по страни и да говоримо искључиво о ликовној уметности. Ми смо коначно након двадесетогодишњег послератног чекања дочекали и стварање наше Академије ликовних уметности у Београду, поред оне која делује већ дуже времена у Загребу, а која је основана по узору свих осталих академија у Европи. Треба схватити да смисао академије као такве никако не може бити експериментисање, него давање солидног основа младим људима. А то опет значи да циљ академије пре свега мора да буде да младим почетницима да темељна и исцрпна знања о свим елементима уметничког знања и вештине, који треба да постану темељ на којем ће најдаровитији тражити себе и наш национални изражај. За такав рад потребни су, као што се то свагде у свету практикује, људи педагози, људи искусни, стручно образовани, људи који схватају и поштују темеље на којима почива читава наша уметност и уметничка традиција, а то је оно што се, услед неразумевања и незнања, иронично назива академизам. Како се може и претпоставити да људи који су читав свој живот, као слободни уметници, посветили негацији баш тог академизма, и

који још и данас лете за свим могућим и немогућим европским модернистичким правцима, да ће баш ти и такви људи моћи новим младим генерацијама дати те најпотребније академске темеље, на којима треба градити нашу националну уметност!

.....

— Верујте, што сам старији и што више радим, ја све интензивније осећам колики је то проблем, како је то тешко дати добру скульптуру. И баш зато кажем: Нашој уметности нису потребни јалови експерименти, није потребно трчање за страним ексцентрицима, него солидан, поштен и пожртвован рад. И опет понављам и подвлачим, само кроз такав рад, само на солидним темељима могуће је тражити наш национални уметнички израз. Само тако и никако друкчије. Не радећи тако ми смо на путу да упропастимо и оно што имамо, оно што смо до сада створили; ми смо на путу да створимо кадар уметника чија уметност неће бити израз наше националне груде, коју наш народ неће разумети, у којој наш народ неће наћи себе — коначно ми стварамо гзв. уметност која у историји неће наћи своје место.

.....

— Зашто се у Атици и у старом Риму уметност развила до правог култа, до животне потребе? Зато, и само зато јер је била таква да ју је народ разумео и прихватио. Заиста би био већ последњи час да се и код нас једном увиде овако евидентне истине; да се увиди да је $2 \times 2 = 4$.

Звонимир Кулунџић

Књижевне белешке

Душан Николајевић: Вечна копрена, Преко мртвих. (Државна штампарија, Београд, 1940, цена 20 динара).

Ових дана изашла је у издању Државне штампарије прва књига драма нашег познатог драмског

писца и есејисте г. Душана Николајевића. Ова прва књига садржи две познате Николајевићеве драме: Вечна копрена и Преко мртвих. Обе драме имале су врло леп успех код позоришне публике и код нашег књижевног света. Њима је г. Николајевић ушао у ред наших најбољих драмских писаца.

Друштвена хроника

Слава Београда — Спасовдан

Слава Београда, Спасовдан, која је пала на дан 6 јуна, претворила се и ове године у сјајну манифестацију свести и дисциплине Београђана и њихове љубави према свом престоном граду.

Ова слава сваке године привуче огроман број грађанства и претвори се у импозантну народну манифестацију. Зато општинска управа увек врши припреме извесно време пре славе.

Ове године је Претседник Београдске општине поверио засебном одбору да организује славске свечаности и да води рачуна о реду на њима. На челу овог одбора налазио се Потпретседник Општине г. Божидар Неђић, а чланови су били: г. г. Константин Саватијевић, градски већник, Милош Вукићевић, директор Општег одељења, д-р Угљеша Давидовић, директор Одељења за социјално и здравствено старање, Сима Пандуровић, шеф

Културног отсека, д-р Реља Аранитовић, шеф Отсека за социјалну политику, Драгољуб Поповић, шеф Отсека за помагање сиротиње, Светислав Димитријевић, референт Кабинета, Милан Мићовић, референт Одељења за социјално и здравствено старање, Миливоје Петровић, протојереј, и Угљеша Јелић, архиђакон Саборне цркве. Секретар Одбора и технички референт био је г. д-р Р. Аранитовић.

Општински одбор за организовање славских свечаности ступио је у везу са свима нашим националним, верским, ратничким, социјалним, културним, хуманим, сталешким и витешким организацијама, као и са школским властима, упутио им позиве за учествовање на Спасовданској литији, а неким евентуално и за учешће у другим славским свечаностима. Позвао је преко јавности и оне установе и друштва која желе да учествују у Спасовданској литији, а омашком нису позвата, да се сама

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић говори после помена палим браниоцима Београда пред костурницом на Новом гробљу

Спасовданска литија на челу са Њ. Св. Патријархом г. д-р Гаврилом и претседником Општине г. Војином Ђуричићем по традиционалном обичају обилази око Вознесенске цркве

пријаве Одбору, који ће им одредити место у поворци. Одбор је прописао и распоред Спасовданске литије, одредио места претставницима свих установа и друштава и прописао ред којег се морају придржавати сви учесници.

За редаре и надзорнике поворке на улици, као и за редаре у дворани Градског већа, Одбор је одредио шефове отсека и више општинске чиновнике, који имају и више спретности и ауторитета за одржавање реда, него нижи чиновници и послужитељи, који су за овај посао употребљавани ранијих година. И то је допринело знатно да се остваре намере одбора у потпуности и да се очува узорна дисциплина за време поворке.

Министарство просвете одобрило је средњим школама да учествују у Спасовданској литији, а директори тих школа, у споразуму са приређивачким одбором, одредили су који ће разреди узети учешћа.

ПРОГЛАС ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ГРАЂАНСТВУ

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић упутио је, неколико дана пред славу, овај апел грађанству:

„Београђани,

Ви сте увек у својим срцима одржавали добре традиције, неговали народне обичаје, израз никад не-

прекинуте везе између вас и ваших предака, и племенито завештање што ћете оставити деци и потомству.

Слава је најсвечанији дан у години.

Београд ће и ове године, на дан 6 јуна, свечано прославити своју славу Спасовдан — Христово Вознесење.

С благослозом свете Цркве, претседништво Београдске општине, свештенство, националне и просветне организације, културна и хумана друштва, одреди славом увенчане војске, школска омладина и грађанство, без обзира на вероисповест и професију, узеше тога дана учешћа у националној поворци Спасовданске литије.

ГРАЂАНИ И ГРАЂАНКЕ!

У ово доба беспопштедне међународне борбе, сумње и неспокојства у човечанству, нека се на дан Христовог Вознесења и наше мисли узнесу Богу Правде, с непоколебивом вером у победу Добра. На дан своје славе нека сви Београђани, уједињени у тој вери, даду израза својој непомућеној љубави према своме граду, слободној и славној отаџбини, делу часних напора великих краљева и херојског народа.

БРАЋО И СЕСТРЕ!

Озарени том вером, погледајмо на Спасовдан ведрим погледом у будућност нашега Београда, народа и државе. Окитимо своје домове заставама и зеленилом, и у величанственој поворци Спасовданске литије, под заштитом Свемогућег, покажимо чврсту вољу да будемо достојни своје прошлости и заслужне велике будућности.

Срећна вам слава, Београђани и Београђанке”.

Славске свечаности Београда састоје се из неколико свечаних приредаба: 1) Помен палим браниоцима Београда код костурнице на Новом Гробљу; 2) Служба Божја у Саборној цркви; 3) Служба Божја у Вазнесенској цркви, која и сама слави овај дан као своју славу; 4) Спасовданска литија београдским улицама; 5) свечано сечење славског колча у дворани Градског већа, којим се завршавају свечаности.

Леп сунчан дан омогућио је великом броју грађанства да узме учешћа у свима овим свечаностима. Одазивајући се апелу Претседника Општине, Београђани су окитили своје домове заставама и зеленилом, — заставе су весело лепршале на свима кућама, у центру вароши као и по периферији, па и у удаљеним предграђима. Београђани су похрлили још рано ујутро на улице, било да узму непосредног учешћа у свечаностима, нарочито у литији, било да са тротоара и са тргова посматрају свечаности.

ПОМЕН ПАЛИМ БРАНИОЦИМА БЕОГРАДА

Помен палим браниоцима Београда, којим почиње слава, одржан је у 8,30 сати пред костурницом на Новом гробљу. Помену су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Миливоје Дурбешкић, изасланик Претседника владе начелник г. Димић, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са потпретседницима г. г. Лазаром Костићем и Бо-

жидаром Недићем и са градским већницима, командант места дивизиски генерал г. Владислав Костић, заступник Управника града шеф Техничке полиције г. Александар Андоновић, чланови Удружења бранилаца Београда са својим претседником г. Свет. Урошевићем, делегати ратничких удружења и већи број грађанства.

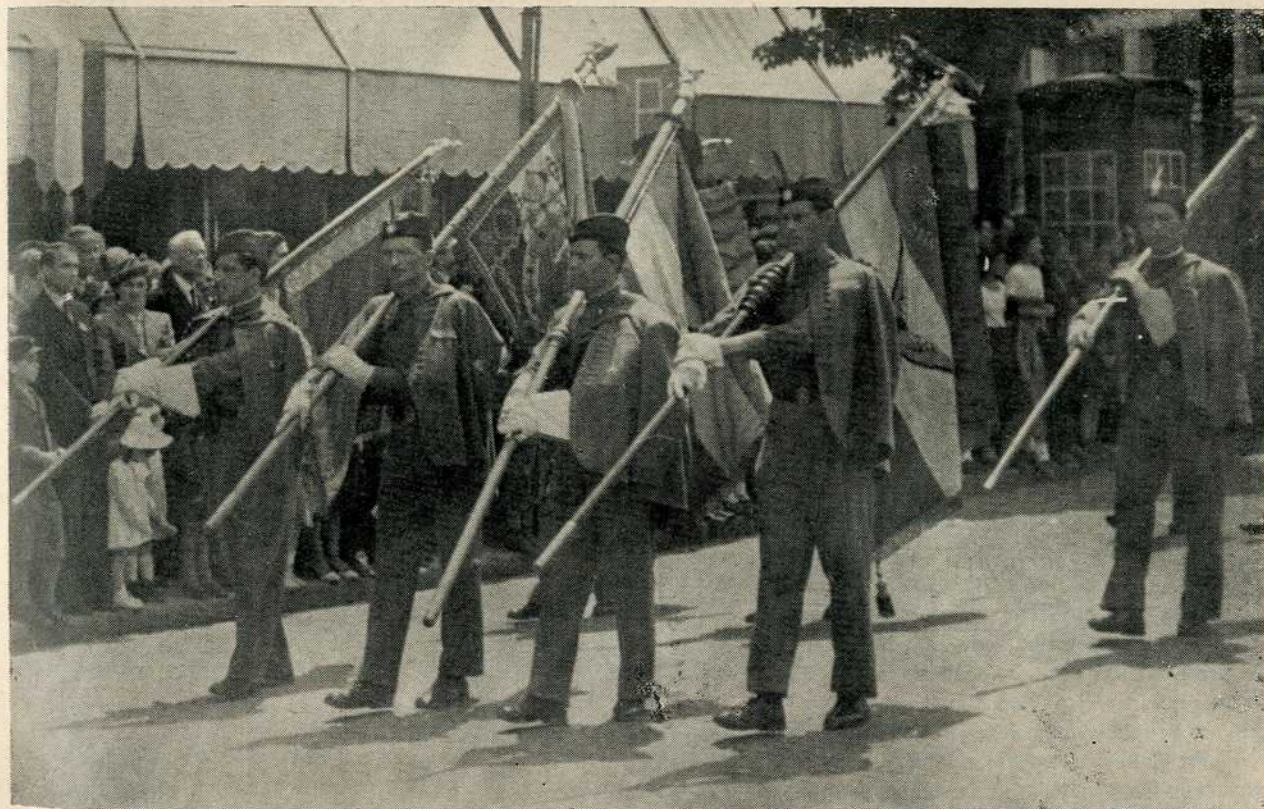
После завршеног помена, Претседник Београдске општине *г. Ђуричић* одржао је овај говор:

Данас, на дан своје Славе, Београд се с дубоким пијететом сећа свију оних јунака који су за време последњег великог рата пали у одбрани његове чести, достојанства и права на слободан живот.

Јер је слава дан ведрога поуздања живих и њиховога сећања на мртве. Јер је то тренутак везивања прошлости, садашњости и будућности — свечани тренутак нашег учествовања у бесмртном животу нашег народа.

Навршило се четврт века од како је једна генерација показала да је достојна својих великих предака, полагајући, колективно и свесно, своје индивидуалне животе на олтар бесмртном животу свога народа.

Она је дала пример, која је истозремено путоказ за будућност. Она је поставила темеље материјалног напретка и моралне снаге данашњег Београда и наше Отаџбине. Пред овим спомеником, испод кога леже кости неустрашивих бранилаца Београда, нека у нашим душама остане трајнији и већи споменик њиховом херојском пожртвовању, њиховој љубави према земљи, њеној слободи, и нама живима.

Соколи са заставама у поворци

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило са крстом у руци благосиља Београђане

Побожно се клањајући пред сенима мртвих бранилаца Београда, будимо испуњени поносом што смо њихови потомци. Рецимо им да ћемо бити верни Београду и Отаџбини, као што су они били. И да никад нећемо заборавити њихов принцип, — исти који је исписан на једноме мачу:

„Не потржи ме без потребе,
А не враћај без части.”

Нека је мртвим херојима мир и слава у земљи за коју су пали!

У име Удружења бранилаца Београда говорио је новинар г. Душан Шијачки, који је, између осталог, рекао:

„Почињемо славити славу славног Града, славног и кроз векове крвљу натапаног, одајући прво заслужену почит вашој жртви, преливом ваших костију, драги другови, најбољи из наших редова, костију осам хиљада најбољих српских витезова који су смелим постојанством и самоодрицањем показали како се Отаџбина љуби и њена слобода брани. Прекадом нашег заједничког гроба у коме смо искупили кости свих на брани Отчествa под Београдом палих наших див-другова, да у заједници сви вечно останете као што сте заједно један уз другог и један за другог славно пали бранећи од најмоћнијег непријатеља ову свету груду Србинову.

Ми преостали ваши другови још у животу увек се с тугом, али и поносом сећамо ваших светих сени, нама тако драгих, јер тако блиских.

У том сећању захвални смо свима, а у првом реду Претседнику и претставништву Општине што се на данашњи свој највећи празник сећа прво вас, што прославу свог Крсног имена почиње прекадом гроба својих најбољих грађана, оних што жртвом радо и

свесно принетом омогућише Београду да у слободи извршује народне обичаје славећи славу, ту највећу светињу сваког Светосавца.

Мирно почивајте у родној груди озарени сунцем слободе, из ваше крви изникле.”

СЛУЖБЕ БОЖЈЕ У САБОРНОЈ И ВАЗНЕСЕНСКОЈ ЦРКВИ

У Саборној цркви отпочела је служба Божја у 8 часова. Чинодејствовао је епископ нишки г. д-р Јован са већим бројем свештенства. Присутствовали су претставници Београдске општине и велики број Београђана.

После завршене службе, свештенство са Београђанима сврстало се у поворку и пошло од Саборне ка Вазнесенској цркви. Литија, са црквеним барјацима, прошла је Париском и Карађорђевог улицом, застала је пред хотелом „Бристол”, где је стари запис; ту је епископ г. д-р Јован са свештенством читао молитву. Литија је затим продужила улицама Краљевића Марка и Босанском до Вазнесенске цркве, где је стигла нешто пре 10 сати и сврстала се на одређено место у већ формирану поворку.

Служба у Вазнесенској цркви почела је исто тако у 8 сати. Чинодејствовао је Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило са већим бројем епископа и свештенства. Били су присутни претставници Београдске општине и велики број грађанства.

За време службе Божје у цркву је дошао и Претседник општине г. Ђуричић, који је учествовао на помену браниоцима Београда на Новом Гробљу.

После службе Божје одржао је проповед викарни епископ моравички г. Арсеније о Исусу Христу и богатом младићу који је желео да заслужи вечни живот. У својој проповеди епископ г. Арсеније говорио је и о улози и значају Београда, па је рекао: „Иако је Београд средиште културе и цивилизације наше нове заједничке државе, ипак је потребно сачувати онај стари дух, ону стару његову храброст, оно његово несечно самоодрицање и пожртвовање. У тим одликама је лежала морална снага старог Београда. Кроз те своје одлике он је и постао Пијемонт уједињења и привлачан за све Јужне Словене. Стари Београд борио се за велике идеје: за очување наше народне мисли, за одржање и стварање данашње заједничке државе и за слободу, без које се не може замислити један културни народ и разумна здрава људска заједница. Поврх свега тога стари Београд је био пун вере. А вера устостручава човечију снагу. Ето, у тој вери треба тражити одговор на питање како смо могли издржати и поднети толике тегобе кроз које је пролазио наш народ.”

Пошто и Вазнесенска црква слави Спасовдан као своју славу, Њ. Св. Патријарх извршио је сечење славског колача са старешином Вазнесенске цркве протом г. Петром Милојевићем, протом ове цркве г. Луковићем и са члановима црквене управе.

Када је обављен славски обред, форми-

рана је свечана литија, — на челу са Њ. Св. Патријархом, епископима и свештеницима, који су служили службу, — која је прошла око цркве и изашла на улицу где је заузела одређено место у главној литији, која је већ била формирана у улици Милоша Великог.

Формирање свечане поворке на улици и кретање кроз Београд

Између 9 до 9³/₄ сати извршено је формирање спасовданске поворке на улици Милоша Великог, од хотела „Лондон” до кафане „Губеревац”, према утврђеном програму. На чело поворке постављен је црквени крст, а иза њега барјак Вазнесења, застава града Београда са две државне заставе, војна музика и почасна чета.

Други део поворке, до Гепратове улице, испунили су ђаци средњих и стручних школа, соколи и скаути. Било је заступљено 10 мушких гимназија и седам женских (III и V разред), 3 грађанске школе (III разред), две учитељске школе (I и II разред), руске гимназије, затим Државна трговачка академија, Средњетехничка школа, Школа нудиља и Женска радничка школа. Било је око 3.500 ђака.

Трећи део поворке, испред Вазнесенске цркве до Немањине улице и даље испред палате Министарстава, сачињавале су две засебне литије, које су формиране у Вазнесенској

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Војислав Петровић (у средини), Министар за физичко васпитање народа г. Јеврем Томић (лево), претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић (десно), великодостојници и градски већници у поворци (између изасланика Њ. В. Краља и претседника г. Ђуричића, мало позади, налази се претставник Српске краљевске академије наука г. д-р Јован Радонић, а десно до г. Ђуричића, мало позади, командант места генерал г. В. Костић)

Браниоци Београда

и у Саборној цркви и које су се уврстиле на одређено место, у већ формирану поворку, нешто пре 10 сати. На челу овог дела поворке налазили су се црквени барјаци, певачки хорови, ђакони, свештенство, а иза њих архијереји, четири ђакона, Небо са Њ. Св. Патријархом (које су носила четири униформисана ватрогасца), изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Војислав Петровић, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са потпредницима г.г. Лазаром Костићем и Божидаром Недићем и са градским већницима, претставник Краљевске владе министар г. Јеврем Томић, командант Београда генерал г. Владислав Костић, бивши претседници и потпретседници Општине, претставници Сената, Академије наука, Университета, Државног савета, Главне контроле, Касационог, Апелационог и Управног суда, окружних судова, свих сталешких комора, активни официри са музиком Краљеве гарде.

Четврти део поворке, до улице Војводе Миленка, сачињавали су делегати ратничких и националних удружења. Напред су ишли браниоци Београда, па ратни инвалиди, носиоци Карађорђевог звезде с мачевима, носиоци Белог орла с мачевима, носиоци златне медаље за храброст, четници са заставом, ратни добровољци, носиоци Албанске споменице, резервни официри и ратници, пензионисани официри и војни чиновници, Народна одбрана, Јадранска стража, руска војничка и патриотска удружења, Аеро-клуб, Ауто клуб и Џокеј клуб. У овом делу поворке налазили су се и претставници Црквене општине Београд.

Засебно место, на крају овог дела поворке, заузимали су чиновници и службеници Општине града Београда. Сви су узели учешћа у поворци, осим оних које су старешине одредиле да дежурају или да врше редовне послове који се не могу обустављати ни празником.

Остали део поворке, до Дринске улице, попунила су разна културна и хумана друштва и професионалне организације. На челу овог

дела поворке налазила се добровољна ватрогасна чета, а за њом су се ређали претставници Црвеног крста, Уније за заштиту деце, разних женских удружења, Београдске трговачке омладине, удружења: трговаца, индустријалаца, занатлија, угоститеља, пиљара; Савеза српских пољопривредних задруга и осталих задружних организација, дејчјих обданишта и других организација за помагање деце, верских удружења, итд.

На крају поворке сврставало се грађанство. Поворка се завршавала почасном четом 18 пешадијског пука са заставом.

Учесници поворке сврставани су у редове по осам лица.

Ова импозантна поворка кренула је нешто пре 10 сати. У савршеном реду, поворка се кретала улицом Краља Милана, преко Теразија, Кнез Михаиловом улицом до Калемегдана.

Сви тротоари, куда се кретала поворка, били су заузети светом, који је поздрављао поворку, а многи су се и придруживали поворци, сврставајући се на крају међу грађанство. Прозори и балкони зграда у улицама кроз које је пролазила поворка били су начичкани лицима, која су весело дочекивала поворку махањем руку и засипала је цвећем, пшеницом и кукурузом, по старом српском обичају, — да би година била срећна и берљетна.

Тако се може без претеривања рећи да је готово цео Београд узео учешћа у овој лепој славској свечаности: било у поворци, било на тротоарима, било на прозорима и балконима.

Свечана је поворка стала пред Двором и пред палатом Академије наука. Пред Двором је Њ. Св. Патријарх Гаврило читао молествије за срећан и дуг живот Њ. В. Краља Петра II и чланова Краљевског Дома.

Пред палатом Академије наука, где је био стари запис, извршен је уобичајени црквени обред, прочитана је молитва за срећу и благостање Београђана.

Пред Калемегданом, Њ. Св. Патријарх, архијереји и свештенство, са црквеним бар-

Четници са заставом

јацима напред, одвојили су се и кренули у Саборну цркву, а остали учесници литије разишли су се у реду.

Овога пута литија се није расипала већ од Теразија, као ранијих година, него су сви њени учесници дошли до Калемегдана, и тек овде су се разилализи.

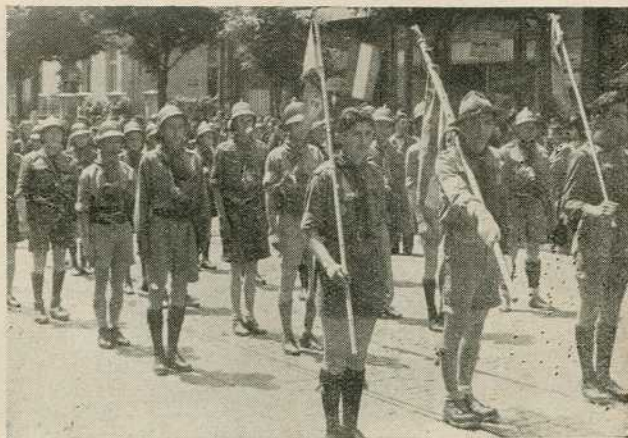
Литија је била врло велика и кретала се око два сата.

Свечано сечење славској колача

После завршене литије, у подне је обављено свечано сечење славског колача у великој дворани Градског већа у општинској згради. Цела општинска зграда била је за ову прилику укусно декорисана заставама, зеленилом и ћилимима. Фасада зграде, главни улаз, главни басамци, ходници, велика сала Градског већа и кабинет претседника градске општине добили су нов, свечан изглед.

Дворана Градског већа и обе галерије биле су дупке пуне одабраних гостију, претставника цивилних и војних власти, разних вероисповести, друштава и установа.

У дворани у прочељу је седео изасланик Њ. В. Краља ађутант коњички пуковник г. Војислав Петровић, са десне стране Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило, са леве стране претставник Краљевске владе министар г. Јеврем Томић, а затим су се ређали: изасланик римокатоличког надбискупа конзултор г. д-р Влашић, старокатолички надбискуп г. Марко Калођера, београдски имам г. Хаџић, командант места дивизијски генерал г. Влад. Костић, у-

Скаути

правник Двора генерал г. Јован Лeko, командант жандармерије генерал г. Милутин Стефановић, претставник Сената сенатор г. д-р Васа Глушац, претставник Српске краљевске академије г. д-р Јован Радонић, ректор Университета г. инж. Петар Миџић, заступник Управника града Београда г. Александар Андоновић, претставници привредних комора, чланови Удружења бранилаца Београда, претставници Савеза Сокола и Соколске жупе Београд, као и претставници свих осталих ратничких националних, витешких и удружења који су се налазили у поворци. На првој и другој галерији налазили су се исто тако претставници разних београдских удружења и установа и виши чиновници Београдске општине.

Иzasланик Њ. В. Краља пуковник г. Војислав Петровић, Министар за физичко васпитање народа г. Јеврем Томић, командант Београда генерал г. Владислав Костић, градски већници и угледне званице у градској већници за време сечења славског колача

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило сече славски колач са Претседником Општине г. Војином Ђуричићем, потпретседником г. Лазаром Костићем и деловођом градског већа директором Управног одељења г. Божидаром Павловићем

Црквени обред је почео у 12 сати. Чинодејствовао је Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило, са протом г. Миливојем Петровићем и ђаконом г. Угљешом Јелићем. На молитве је одговарало Певачко друштво радника Дирекције трамваја и осветљења „Никола Тесла“.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило преломио је славски колач са Претседником општине г. Војином Ђуричићем, потпретседником г. инж. Лазаром Костићем и директором Управног одељења г. Божом Павловићем.

ГОВОР Њ. СВ. ПАТРИЈАРХА

Њ. Св. Патријарх одржао је затим говор, у коме се је осврнуо на страшну ратну олују која бесни на Западу, где људи сеју смрт убојним техничким изумима; човек се претвара у машину, у средство горострасне технике. Све се то догађа само зато што у човечанству нема вере и љубави. Данас се верује хришћански, а живи пагански.

Сурова стварност данашњице налаже да човека спасавамо од машине. То се може само кроз искрену љубав. А љубав не може да постоји без моралног темеља, а морал има своје основе у вери.

Наш народ је знао увек да нађе снагу у светосавској традицији. Он и данас има снагу духа, снагу срца. И са том снагом, чврстом вољом, ватреном љубави, хришћански, светосавски, српски испуња своје дужности према Богу, Краљу и човечанству. Београд предњачи у одржавању светиња и традиција. Са ду-

боком вером изведена је данас ова величанствена манифестација Београда.

„Српска православна црква, — рекао је на крају говора Њ. Св. Патријарх, — топло поздравља наше славље дичног Београда и преко наше Смерности дели благослов Господа Бога, и Вама, Господиче Претседниче, и свима Београђанима, честита славу уз топле молитве за срећу Београда и Београђана.“

Говор Њ. Св. Патријарха поздрављен је живим аплаузима и усклицима „Живео!“.

Њ. Св. Патријарх пришао је претседнику г. Ђуричићу, честитао му славу и загрлио га. Заузео је затим своје место до изасланика Њ. В. Краља.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА Г. В. ЂУРИЧИЋА

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, као домаћин славе, одржао је овај говор:

Задовољан сам и срећан што београдска Општина, на дан своје Славе, види окупљене претставнике целог Београда, сједињене у поштовању његових традиција, једнодушне у жељи за његовим напретком, задахнуте вером у заштиту Свемогућег, и надом у заједничку, заслужену, велику будућност.

Највећи празник Београда то је дан његове Славе. Слава је освећење нераскидљивих веза данашњице са прошлошћу, духовног живота наших незапамћених предака. Као таква, она је ведра свечаност моралне

снаге, неговане у безбројним поколењима, оспособљене за широку толеранцију, разноврсна искушења и велике жртве.

Београд је у својој дугој, славној и немирној прошлости давао високе примере те духовне трпеливости, моралне снаге у искушењима, спремности на жртве у биткама за част и слободу.

У данашњем времену моралнога посртања у свету, сумње у човека, распламтених мржња и подивљалих нагона, Београд је сачувао свој непомућени дух поверења у себе и вере у Врховну Правду.

Тај дух Београда, поникао у саосећању за човека, развијан у борби за слободу, подигнут с вером у Бога, очеличен у једноме херојскоме гледишту на свет, стекао је признање Историје и љубав свију који су га могли упознати.

Духовни и културни центар нашег народа, престоница Југославије, Београд ће, под вођством своје славом увенчане династије, задржати тај дух и бити достојан признања будућности.

Честитајући вам нашу заједничку Славу, нека прва израз наде у нашу срећну будућност буде једнодушни узвик:

Живело Његово Величанство Краљ Петар Други!
Живео Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле!

Живео светли дом Карађорђевића!

Ове поклике г. Ђуричића прихватили су присутни једнодушно и громко.

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. В. Петровић честитао је славу г. В. Ђуричићу.

Претседник Општине г. Ђуричић, са гостима, прешао је у свој кабинет, где је примао честитања.

За све госте је приређена закуска у кабинету и у суседним собама, која је трајала до 14 сати. За време закуске свирала је соколска музика и музика Добровољне ватрогасне чете Београд I у великом холу општинске зграде.

ОПШТИНСКА УПРАВА И ПРИРЕЂИВАЧКИ ОДБОР ЗАХВАЉУЈУ УЧЕСНИЦИМА У СПАСОВДАНСКОЈ ЛИТИЈИ

После завршених славских свечаности, Општинска управа и Одбор за приређивање Спа-

совданске литије, задовољни успехом, упутили су преко јавности следећу захвалност учесницима ове прославе:

„Општина Града Београда и Одбор за приређивање Спасовданске литије најсрдачније се захваљују свим удружењима, организацијама и установама које су узеле учешћа у великој Спасовданској литији и изражавају своју благодарност на беспрекорном реду и држању за време литије. Нарочита захвалност припада школској омладини и наставницима који су се држали у највећој дисциплини и најбољем реду, чиме је одушевљен и Одбор и Општина Београдска као и целокупно београдско грађанство. Исто тако Одбор се захваљује свом београдском грађанству које је спонтано допринело да се ова највећа манифестација Београда ове године прослави достојанствено и на опште задовољство свију.”

И УДРУЖЕЊЕ БРАНИЛАЦА БЕОГРАДА ПРОСЛАВИЛО ЈЕ СПАСОВДАН

Неколико београдских друштава славе Спасовдан као своју славу. Иако су учествовала у славским свечаностима Београдске општине, та су друштва ипак прославила ову славу и засебно, у кругу својих пријатеља и чланова.

Међу њима, специјално Удружење бранилаца Београда дало је овој својој прослави шири значај. Чланови овог удружења сакупили су се на једној другарској вечери у кафани „Мусић”, где су оживљавали доживљаје из херојске одбране Београда. Овом приликом престоничку општину претстављао је градски већник г. Константин Саватијевић, кога је, у име Удружења, поздравио Претседник г. Светлик Урошевић.

На овој вечери говорили су о значају славља Спасовдана г. Душан Николајевић, књижевник, — који је, као градски већник, и дао иницијативу да ово спасовданско славље почне са поменом на костурници браниоцима Београда, — и г. Душан Шијачки.

Слава Команде жандармерије у Београду

— Награде Београдске општине жандармима који су се истакли у чувању општинске имовине —

Команда жандармерије у Београду прославила је и ове године врло свечано своју славу Први дан Духова, који је пао на дан 17 јуна. Овај празник слави Команда жандармерије сваке године као успомену на познати сукоб између Срба и Турака код Чукур-чесме 1862 на први дан Духова, који се претворио у праву битку, у којој је значајног учешћа узела београдска жандармерија, која је извојевала тада и победу.

Слава је прослављена у пространом дворишту жандармеријске касарне на Краљевом тргу, у чијој су се околини и одиграле баш најжешће уличне борбе између Срба и Турака поменуте године.

Слави су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља бригадни генерал г. Петар Петровић; министри гг. Станоје Михалчић, д-р Александар Цинцар-Марковић, д-р Лазар Марковић и д-р Миха Крек; Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Изасланик Њ. В. Краља генерал г. Петар Петровић, претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, Министар правде г. д-р Лазар Марковић и остали великодостојници на слави Команде жандармерије

са градским већником г. К. Саватијевићем; Претставник Министарства војске и морнарице помоћник министра генерал г. Александар Стојановић; Командант Београда генерал г. Владислав Костић; командант жандармеријске бригаде Бановине Хрватске генерал г. Квинтилијан Тартаља; претставници свих вероисповести; Управник града Београда г. Драгомир Дринчић; претставници разних војних јединица Београдског гарнизона, команданти жандармеријских пукова из унутрашњости; претставници свих националних и културних установа из Београда, и већи број претставника других војних и цивилних власти.

После завршеног црквеног обреда, командант жандармерије генерал г. Милутин Стефановић одржао је леп говор, у коме је евоцирао успомене на јуначке

борбе београдске жандармерије против Турака 1862, описао је избијање овог сукоба код Чукур-чесме, његов развој у борбе већих размера по београдским улицама и бомбардовање Београда од стране Турака из тврђаве баш у време самог погребца палих српских жртава у борби.

Затим је командант жандармерије г. Стефановић саопштио да су сто двадесет девет жандарма награђени новчаним наградама за успешно вршење своје дужности у прошлој години.

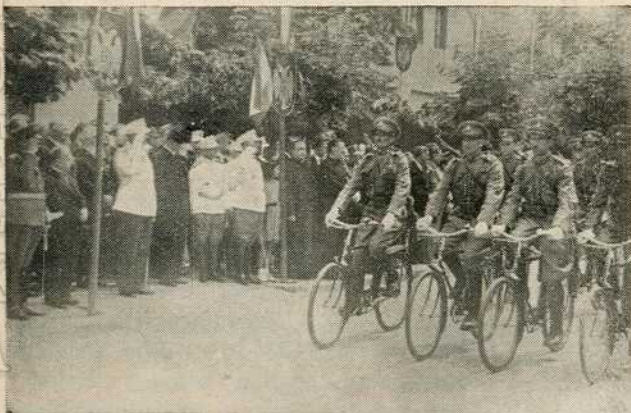
Награђени жандарми су прозивани и примали су награде и честитања од свога команданта.

Награде, које су подељене жандармима прилог су појединих државних установа, Београдске општине, приватних фирми и неких грађана.

Између осталих, награђено је и 13 жандарма наградом Претседника Београдске општине. Приликом прошлгодишње славе, Претседник Београдске општине доделио је 5.000 дин. да се награде они жандарми који се у току године највише истакну у спречавању оштећења градских паркова, цветњака, травњака и друге општинске имовине. Из те суме награђени су овог пута ови жандарми:

са 500 динара:

- 1) наредник водник III кл. Рагуш С. Ђура 500.—
- 2) наредник Бојанић Е. Перо 500.—
- 3) каплар Трајковић Ј. Страхуња 500.—
- 4) каплар Дожић М. Владимир 500.—

Дефиле бициклическог одреда

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

5) каплар Жунић М. Стојан	500.—	са 200 динара:	
6) каплар Карановић М. Вељко	500.—		
7) каплар Гаљак М. Вукосав	500.—		
са 300 динара:			
8) каплар Граховац П. Јаков	300.—		
9) каплар Даниловић Ч. Богић	300.—		
10) каплар Граховац П. Јаков	300.—		
		11) Поднаредник Петровић М. Светозар	200.—
		12) каплар Видовић П. Милорад	200.—
		13) жандарм Вучина Н. Спасоје	200.—
			<hr/>
			Укупно 5.000.—

Слава Дома старца и старица

Домаћин славе градски већник г. Влада Митић, в. д. управника Дома г. Никола Богдановић, прота г. Милован Михајловић, са штићеницима Дома секу славски колач. Лево претседник Општине г. Војин Ђуричић и потпретседник г. Лазар Костић

Дом старца и старица Београдске општине прославио је своју славу, св. Цара Константина и Царицу Јелену, на дан 3 јуна т. г. Лепа свечаност обављена је пре подне у Дому, у Делиградској улици. Присуствовали су многи угледни гости: Изасланик Њ. В. Краља поручник г. Евгеније Шоштарић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Душан Милановић, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, потпретседник

општине г. Лазар Костић, већи број градских већника, претставници културних и хуманих установа.

Домаћин славе био је г. Влада Митић.

Чинодејствовао је прота г. Милован Михајловић, који је најпре одржао помен умрлим члановима Дома старца и старица. Прота Михајловић је затим пресекао славски колач са домаћином г. Митићем, једним старцем и једном старицом из Дома. Одржао је после тога кратак говор о значају славе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.UNILIB.RS

Конгрес југословенских новинара у Београду

— Банкет претседника Београдске општине југословенским новинарима —

Југословенски новинари одржали су свој конгрес 16 јуна т. г. на први дан Духова, у Новинарском дому у Франкопановој улици. На Конгресу су узели учешћа делегати новинара из Београда, Загреба, Љубљане, Новог Сада, Сарајева и Суботице.

Конгресу су присуствовали и изасланик Њ. В. Краља луковник г. Миливоје Дурбешић; претставник претседника Београдске општине академик г. д-р Јован Радонић, градски већник; ректор Универзитета г. инж. Петар Мицић; шеф Централног пресбирора г. Предраг Милојевић.

Новинари су на овом конгресу претресали своја професионална питања, а нарочито питање пензионог осигурања новинара. Донели су резолуцију која је обухватила све њихове захтеве. На овом конгресу извршена је промена имена „Југословенског новинарског удружења” у „Новинарски савез Краљевине Југославије”.

У подне је Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио свечан ручак југословенским новинарима у великој дворани Ратничког дома.

Претседник Општине г. Војин Ђуричић поздравио је новинаре лепим језгровитим говором и истакао њихове заслуге за обавештавање и васпитање јавности, позивајући их да увек служе племенитим циљевима и општим народним интересима.

За време ручка одржали су говоре претставници новинара: г. д-р Бранко Соколић, досадашњи прет-

седник Југословеског новинарског удружења, г. Жика Милићевић, претседник београдске новинарске секције, г. Гршковић претставник загребачких новинара, и г. Вирант, претставник љубљанских новинара. Они су поздравили претседника г. В. Ђуричића и захвалили му на свему што је досад учинио за новинаре. Истакли су да је г. Ђуричић као директор Државне хипотекарне банке осигурао зајам ове Банке од 1,500.000 динара за зидање Новинарског дома у Франкопановој улици; као Министар Финансија дао је, у име Краљевске владе, 12,000.000 динара за откуп година професионалних новинара за пензију од 1 маја 1927 до 1 априла 1939 године (та је сума положена у новинарски пенциони фонд, да накнади суму коју су новинари и власници листова требали да уплате од 1927 год., а нису је уплатили); као претседник Београдске општине спровео је ранију одлуку Градског већа ОБр. 11.170 од 23 априла 1936, којом се уступа општинско земљиште на углу Ђушине и Драже Павловића улице, у површини од 3.391,10 кв. м., за подизање станова за новинаре (на овоме земљишту треба да новинари подигну зграде за станове у року од 3 године, рачунајући од 23 маја 1940, када је потписан уговор са Општином).

Новинари су, у својим здравицама, истакли нарочито пажњу Београдске општине према новинарима, која је, поред земљишта за новинарске станове, уступила у своје време и општинско земљиште за изградњу новинарског дома.

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са учесницима на конгресу Југословенског новинарског удружења пред Ратничким домом

Г. Павле Карарадовановић, најстарији новинар и градски већник, одржао је духовит говор, у коме је истакао лепоте и тешкоће новинарског позива, велике жртве које новинари морају подносити у свом раду, и подвукао да би требало осигурати признање новинарских година службе свима оним новинарима који буду присиљени да се, после напорног новинарског рада, повуку у државну и самоуправну службу.

Говор г. Карарадовановића, проткан живим реминисценцијама из новинарског живота и ведрим хумором, изазивао је честе аплаузе новинара.

Сутрадан, 17 јуна, новинари су се одвезли на Авалу, где су одали пошту гробу Незнаог Јунака, а затим су направили излет до Буковичке Бање и до Венчачке виноградарске задруге.

Мађарски министар трговине г. д-р Варга и претседник Будимпештанске општине г. Карафијат посетили су Београд

Манифестације мађарско-југословенског пријатељства постају све чешће и све срдачније. Сарадња на политичком, привредном и културном зближењу постаје све активнија и плоднија. Сваки месец доноси нам нове доказе за то.

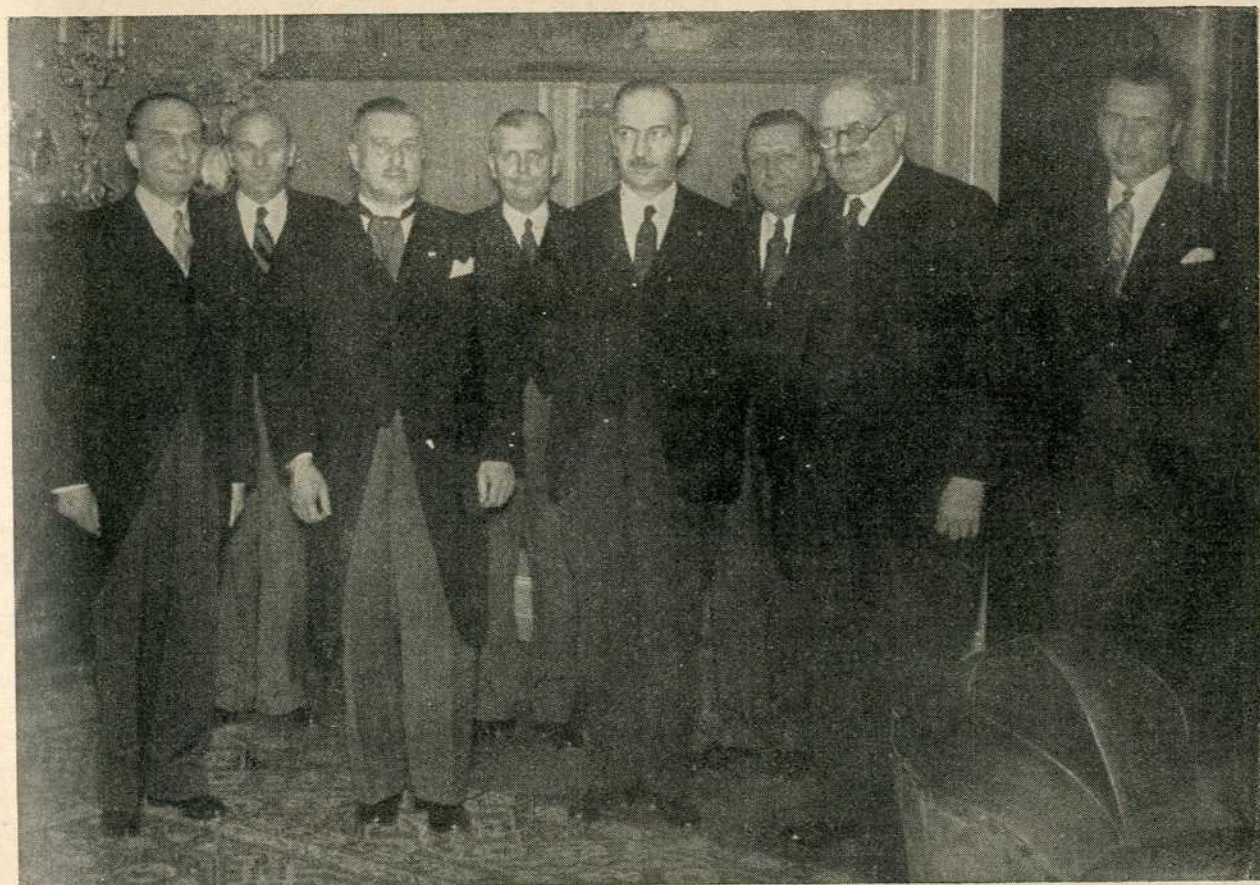
22 јуна посетили су Београд угледни гости из Мађарске: Мађарски министар трговине г. д-р Јожеф Варга са госпођом и претседник Будимпештанске општине г. Јене Карафијат са госпођом и ћерком. Они су дошли да врате посету југословенском министру трговине и индустрије г. д-р Ивану Андресу и претседнику Београдске општине г. Војину Ђуричићу, коју су ови учинили Будимпешти приликом отварања Будимпештанског сајма у априлу ове године.

У пратњи г. Варге дошли су и г.г. Штефан Шлик, начелник, д-р Стеван Флук, саветник, Акош

Киралди, технички саветник, и Стефан Кештери, секретар Министарства трговине; са г. Карафијатом је допутовао г. Геза Ирањоши-Кноблаух, саветник општине Будимпештанске; у њиховој пратњи налазио се и г. Мартин Хурка, уредник Мађарске телеграфске агенције.

На железничкој станици приређен је, у 8,30 изјутра, свечан дочек високим мађарским гостима, у коме су узели учешћа: Министар трговине и индустрије г. д-р Иван Андрес са вишим чиновницима свога министарства, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, мађарски посланик г. Бакач-Бешењи са особљем свога посланства; чланови управе Југословенско-мађарског друштва и Југословенско-мађарске привредне коморе у Београду.

Мађарски гости су отсели у хотелу „Мажестик“.

Мађарски Министар трговине г. д-р Варга и претседник Будимпештанске општине г. Карафијат са својом пратњом у посети код претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића

Мађарски Министар трговине г. д-р Варга, председник Будимпештанске општине г. Карафијат и претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић долазе на Мађарско војничко гробље у Београду да положе венце

Пре подне су се уписали у дворске књиге, посетили су претседника владе г. Драгишу Цветковића, депоновали су своје карте у кабинету потпретседника г. д-р В. Мачека, посетили су затим Министра трговине и индустрије г. д-р Ивана Андреса, Министра иностраних послова г. Цинцар-Марковића и Претседника Општине г. Војина Ђуричића.

У подне су гг. Андрес и Ђуричић вратили посете мађарским гостима у хотелу „Мажестик“, а после подне им је вратио посету г. Цинцар-Марковић.

Ручак Претседника Београдске општине у част мађарских гостију

Претседник Општине г. Војин Ђуричић приредио је у част мађарских гостију свечан ручак у хотел „Бристолу“. Ручку су присуствовали министри гг. д-р Андрес, д-р Л. Марковић, Бешлић, мађарски посланик г. Бакач-Бешењи са госпођом и ћерком, неколико виших чиновника Министарства трговине и индустрије и Министарства иностраних послова, потпретседници Општине гг. Костић и Неђић и неколико градских већника и виших чиновника Београдске општине, претставници Југословенско-мађарског друштва и Југословенско-мађарске привредне коморе.

За време ручка госте је поздравио домаћин г. Војин Ђуричић. Он је истакао важност ове посете за продубљивање пријатељских веза између наше две земље које се, и ако сличне по привредној структури, могу допуњавати.

Изражава своју особиту радост што може поздравити у Београду претседника Будимпештанске општине г. Крафијата, као старог борца за зближавање Мађарске и Југославије, који се налази на челу Мађарско-југословенског друштва у Будимпешти. По примеру тога друштва основано је и у Београду Југословенско-мађарско друштво. Изражава наду да ће се овај рад на зближењу, у свима правцима, пројужити и даље са још бољим резултатима.

Г. Ђуричић је завршио свој говор наздрављајући Регенту Хортију и желећи просперитет мађарског народа, кличући „Живела Мађарска“.

Г. Ђуричићу је одговорио претседник Будимпештанске општине г. Јене Карафијат. Он је најпре подигао чашу у здравље Његовог Величанства Краља Југославије, Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника Павла и југословенског јуначког и пријатељског народа, па је онда рекао:

„Недавно сам имао прилику да присуствујем будимпештанском концерту Станковићевог хора, који је са сјајном рутином и чудесном савршеношћу интерпретирао пред мађарском публиком чарне лепоте југословенске певачке уметности и лирског песништва. Можда се још никада нисам осећао тако близу српској души као у оном тренутку слушајући оне мелодије, које су одмах освојиле срца слушалаца, а чудесном својом топлином освојиле мађарске душе треперењем и валовима песме.

Сетио сам се да је било још једно време, не баш давно — када је Европа управо Мађарску

Југославију сматрала као гнезда пожара и зла. Ето како се свет променио! Изванредном милошћу Божијом, стојимо ми ту мирни, далеко од страшних олуја новог светскога рата, а баш у овом делу Југоисточне Европе наши се витешки народи такмиче у мирном стваралачком раду, да себи изеојште бољу будућност, наоружани племенитим духовним оружјем уметности, културе и науке. Ми данас умемо да ценимо благодат мира у потпуној мери, ми смо данас више него икада свесни оних великих задатака, који су одређени да служе бољој будућности наших народа, јачањем побратимства и развијањем привредних и туристичких веза.

Данас, кад се ратујући народи бију у светском пожару, ми не делимо ране, већ напротив: ми их лечимо, не само у симболичном смислу, већ и у стварности, јер смо у стању да изменимо сва она културна добра која враћају душевну равнотежу и телесно здравље овој јадној генерацији, која је толико патила и трпела.

Југославија се дичи великим богатством природних лепота и лечилишта, али и чудотворне бање Будимпеште су одређене да врате многим и тремногим болесницима здравље и бољу за живот. Божије је провиђење богато даровало Југославију и Мађарску природним благом, као што су топице, језера, купатила, опоравилишта, шуме. Све је то одређено да даде уморном човеку патнику одмора, разоноде и лека. Наша је дивна задаћа да изменимо своја добра у потпуном складу и споразуму. Туризам има данас

дужност и мисију да припреми пут разумевању. У будућности, он ће бити још више позван, да постане снажно средство за помирење појединих народа.

Гајити хуманитарна осећања и служити патницима, који траже лека, — ето то је она племенита задаћа, коју не може нико извршити, једино срце пуно саучешћа. Ми желимо да служимо овој великој идеји, са чврстом вером и поштењем, јер осећамо да се синови наших витешких народа, који су се некад прославили у ратовима, данас спремају искреним и топлим срцем да испуне своју мисију.

Топли одјек гласа, којим је Станковићев хор у Будимпешти започео, звучио је даље у срцу Београђана, кад је хор „Будаи Даларда“ недавно покушао да пренесе искрена мађарска осећања у душу Југославије помоћу мађарских мелодија.

Склад песме и срца рађа мужевне врлине: витештво, храброст, народни осећај. То је оно за чим је ишао мађарски и југословенски народ. Ја сам уверен и сав прожет вером, да ако срца и песме буду сачувале пријатељство у ово апокалиптичко доба, препуно искушења, онда ће то пријатељство бити трајно, а издржаће и олују и ватрену пробу. Прецишћено у осећању, оно ће нам показати пут у будућност као упаљени луч.

Нека буду градови Београд и Будимпешта носиоци ове мисли!”

Присутни су бурно поздравили и говор г. Буричића и говор г. Карафијата.

Мађарски Министар трговине г. д-р Варга и претседник Будимпештанске општине г. Карафијат са својом пратњом долазе да се поклонe гробу Незнаог Јунака на Авали и да положи венац

Мађарски Министар трговине г. д-р Варга и претседник Будимпештанске општине г. Карафијат са својом пратњом пред Краљевском задужином на Опленцу пре полагања венаца

Пошто је завршио говор, г. Карафијат је предао Претседнику г. Ђуричићу ванредно леп уметнички рад, минијатурну порцуланску статуу: мађарског сељака у народној ношњи на коњу, рад познатог мађарског вајара Ђорђа Ваштага. Том приликом се г. Карафијат срдечно загрлио и пољубио са г. Ђуричићем. Овај гест изазвао је живе аплаузе.

Потпретседник Београдске општине г. Лазар Костић прочитао је говор г. Карафијата преведен на српски.

Претседник г. Ђуричић поклатио је, после завршеног ручка, по букет лепог цвећа госпођама Варга, Карафијат и Бакач-Бешењеи.

После ручка су мађарски гости прошетали аутомобилима кроз Београд, до Топчидера, Дедиња и Кошутњака.

Аудијенција код Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника

Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник примио је у аудијенцију г. Варгу и г. Карафијата.

Том приликом им је Њ. Кр. Вис. поделио висока одликовања југословенска, Св. Саву I степена.

Увече је Министар г. д-р Андрес приредио вечеру у част мађарских гостију код „Српског Краља“, на којој су г. д-р Андрес и г. д-р Варга измењали срдачне зравице. Овој вечери присуствовао је и претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, и готово све личности које су биле присутне на ручку код „Бристола“.

23 јуна пре подне одржана је свечана седница Југословенско-мађарске привредне коморе у великој сали Трговинске коморе у част боравка у Београду г. д-р Варге и г. Карафијата. Поред мађарских гостију и чланова коморе, седници су присуствовали и мађарски посланик г. Бакач-Бешењеи, министар трговине и индустрије г. д-р Андрес, помоћник Министра трговине и индустрије г. д-р Сава Обрадовић, неколико виших чиновника Министарства правде и Министарства трговине.

Отварајући седницу, госте је поздравио срдачном добродошлицом претседник коморе г. Влада Илић. Говорили су затим мађарски министар трговине г. д-р Варга и југословенски министар трговине г. д-р Андрес. Они су нагласили велики значај привредне сарадње између Мађарске и Југославије, нарочито у садашњим тешким међународним приликама, и изјавили да ће помагати, као надежни министри, даље изграђивање и продубљивање мађарско-југословенских привредних веза.

После ове седнице Претседник Југословенско-мађарске привредне коморе г. Влада Илић приредио је гостима закуску у градском ресторану на Малом Калемегдану.

У подне је мађарски посланик приредио ручак у свом посланству у част мађарских гостију, а после подне је Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио чај у Ауто-клубу.

Мађарски гости су увече присуствовали престава „Ђурађ Бранковић“ у Народном позоришту. По-

сле позоришне престаје приредио им је Министар г. Андрес закуску у ресторану „Руски Цар” на Дедињу.

Сутрадан, 24 јуна, мађарски гости су, — у пратњи претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића, претставника нашег Министарства трговине и индустрије и мађарског посланика г. Бакач-Бешењеиа, — посетили Мађарско војничко гробље на београдском Новом гробљу и положили венце у име мађарске владе и Будимпештанске општине. Г. Ђуричић је положио венац у име Општине града Београда.

После тога су се мађарски гости одвезли, у пратњи претставника нашег Министарства трговине и индустрије и Београдске општине, на Авалу, где су положили венце на гроб Незнаног Јунака, и на Оплепац, где су положили венце на гроб Витешког Краља Александра I Ујединитеља.

При повратку, мађарски гости су обишли Буковичку Бању.

Увече им је г. Влада Илић приредио вечеру у свом дому, у име Југословенско-мађарске привредне коморе.

25 јуна напустили су мађарски гости Београд и одвезли се за Будимпешту.

Претседник Будимпештанске општине г. Карафијат о изградњи пријатељских веза између Мађарске и Југославије

Г. Јене Карафијат, Претседник Будимпештанске општине и бивши мађарски министар просвете, дао је за време свог боравка у Београду ову изјаву новинарима:

„Срећан сам у првом реду зато што сам могао да удовољим љубазном позиву града Београда у друштву министра г. Јосипа Варге, који је учествовао при оснивању Мађарско-југословенског друштва с великим разумевањем. Срећан сам даље и зато што могу после дугог времена опет да видим Калемегдан и што се могу лично уверити о сјајном развоју града Београда.

Сви се још живо сећамо будимпештанске посете

министра г. Ивана Андреса, који је са својом неодрживом љубазношћу стекао свом народу, најближем нашем суседу у Подунављу, много искрених пријатеља у Мађарској.

Пошто сам градоначелник главног града Будимпеште, уједно сам претседник не само главне скупштине општинског одбора, него и будимпештанског централног одбора за лечилишта и опоравилишта. Бавим се такође већ од првог тренутка од како сам на тим положајима изградњом пријатељских веза, које налаже сама природа нама и вама, који смо упућени једни на друге. Тајна мојих успеха је та што је покретна снага мојих настојања већа и снажнија од сваке административне ревности, јер им је извор моје искрено мађарско срце, које не познаје никакве извештачне побуде.

Објављујем са дубоким уверењем да ће дубина наших узајамних и истоветних осећања за увек осигурати будућност Мађарско-југословенског друштва, које сам основао као претседник Будимпештанског централног одбора за лечилишта и опоравилишта. У том друштву ја сам други претседник оснивач, а успело ми је да за претседника придобијем г. Божидара Ланга, а за главног секретара г. Золтана Свјежењија.

Друштво је веома добро организовано; већ у почетку, када је отпочело своју делатност и кренуло на освајачки пут, да заузме што више срдаца, пратила га је песма, народна песма, као најчистији израз племенитих осећања и успомена пуних пијетета. Сви још стојимо под утиском будимпештанског гостовања чувеног београдског „Станковићевог” хора, а сви се радујемо што је уметнички образована публика града Београда примила наш хор „Будаи Даларда” с топлим пријатељством. Уверен сам да ће се међусобне симпатије отсади па за увек укоренити у тле славне наше историје, која нам пружа обиље силних народних поука.

Није обичај да се откуцаји срдаца снимају на грамофонске плоче, кад синови храбрих народа пружају једни другима руке. Али зато се они и не могу тако брзо истрошити, већ ће та заједница, та дивна природна хармонија, остати за свагда чиста, неокрњена и вечна.”

Прослава Видовдана

И ове године прослављен је Видовдан у Београду на свечан начин, иако у скромним размерама. Навршила се 551 година од Косовске битке, од које је народна машта, у дивним песмама, створила централни догађај наше историје. Трагични пораз на Косову био је кроз векове јачи извор снаге и наде за наш народ него многе славне победе.

На Видовдан ове године, 28 јуна, одржано је пре подне богослужење у дворском храму на Дедињу. Присутвовали су: Његово Величанство Краљ, Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник и Кнегиња Олга, дворске даме и цивилна и војна кућа Његовог Величанства Краља.

У Саборној цркви приређен је пре подне свечан помен косовским херојима и мученицима. Чиновејствовао је Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило са архијерејима и свештенством.

За време помена певао је хор Првог београдског певачког друштва, под управом г. Пишчевића.

Помену је присуствовао изасланик Њ. В. Краља генерал г. Барјактаревић. Присуствовао је затим претседник владе г. Драгиша Цветковић, министар војске и морнарице г. Милан Недић, министар правде г. д-р Лазар Марковић, министар просвете г. Божидар Максимовић, министар спољних послова г. Александар Цинцар-Марковић, министар уну-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.трашњих послова г. Станоје Михалцић, министар социјалне политике и народног здравља г. д-р Срђан Будисављевић, министар при претседништву владе г. д-р Михаило Констатиновић, командант града Београда генерал г. В. Костић, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић са већим бројем градских већника, помоћник Министра иностраних послова, управник града Београда г. Дринчић, већи број чиновника свих министарстава, претставници свих ратничких, националних, културних и хуманих удружења.

Помену је присуствовао и генералитет са инспектором Земаљске одбране генералом г. Војином Максимовићем и већи број виших и нижих официра.

После помена одржао је тимочки епископ г. д-р Емилијан леп говор о значају Косова. Он је између осталог рекао ово:

„Са вером у Бога и љубави према народу честити цар Лазар и остали косовски витезови падоше на Косову. Знали су они да је непријатељска војска надмоћнија, али се не поколебаше, загазише у борбу и сви изгибоше јуначки бранећи част и слободу своје отаџбине. Они падоше телом, али се дигоше за високе народне идеале. Они су тражили вечну победу, тражили су царство небеско. Тражили су и нашли.

Борба косовских јунака равна је борби првих хришћана, који су се борили за Христову науку. Косовски јунаци знали су да је оно за што се они боре вечно, а то је правда и вера у духовну снагу народа. Косово није символ наше физичке силе, нити символ наше ратне величине, оно је символ наше народне свести о љубави према цркви и отаџбини, према држави. На Косову је изгубљено све материјално, али је спасена наша част. Заслуге наших косовских јунака су у томе што су они сачували веру у вечне истине, веру у душу и дух народни. Они су

видели да народ може материјално и пропасти, али када је његов дух здрав он ће кад-тад васкрснути.

На овим косовским идеалима почива цела наша држава и цела наша народна тековина. На тим идеалима изграђено је наше ослобођење и уједињење.

Шта треба да радимо ми у ово доба дубоких трагедија, када пропадају читаве државе, кад се лије крв на све стране.

Треба да се опет челичимо духом нашег Косова да бисмо заједнички бранили своју отаџбину, као што су је бранили косовски мученици.”

Помен косовским херојима одржан је пре подне и у католичкој цркви Христа Краља. Служио је конзултор отац Влашић уз асистенцију више свештеника. Реквијему су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Клаић, министри г.г. Крек, Торбар, д-р Лаза Марковић, затим апостолски нунције монсењер Еторе Феличи, Управник града Београда г. Дринчић и претставници генералитета.

Помен је одржан и у синагози „Бет Израел”, где је чинодејствовао врховни рабинер д-р Исак Алкалај, који је у свом говору подвукао значај Видовдана, нарочито у ова тешка времена. Помену су присуствовали изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Полексић, преставник Краљевске владе министар г. Бешлић и претставници других војних и цивилних власти.

Помену у Старокатоличкој цркви присуствовали су изасланик Њ. В. Краља капетан I класе г. Поморишац, претставник владе министар г. д-р Константиновић. Чинодејствовао је и држао говор бискупски викар г. д-р Нико Калођера.

Помени су одржани и у Вазнесенској цркви и у цркви Ружици, као и у свим осталим богомољама.

Учитељи из Шајкашке поздрављају претседника Београдске општине г. Ј. Томића

Учитељи из Среза тителског код претседника Београдске општине г. Јеврема Томића

На Видовдан претседника г. Томића посетила је у његовом кабинету делегација свих учитеља и учитељица среза Тителског. Ова делегација дошла је да поздрави г. Томића као претседника Београдске општине и да му захвали за све оно што је учинио за читаву Шајкашку као њен дугогодишњи народни посланик.

Г. Томића је поздравио у име делегације школски надзорник г. Дудић. Он је у свом говору рекао:

Драги Господине Претседниче, наш долазак у престоци Београд јесте манифестација наше свесрдне радости што Вас видимо на положају претседника југословенске метрополе. Ова радост у толико је већа, што сте Ви својом културно-политичком делатношћу у нашој средини стекли неподељене симпатије Милетићеве Шајкашке, која Вас је у два маха бирала за свога посланика. Специјално ми, учитељи Среза

тителског, који смо са Вама имали непосредног додира у подизању националног подмлатка, од увек смо у Вама гледали културно-социјалног борца. И овај наш долазак одблесак је једног дела наше радости, наше пажње и искрене захвалности према Вашој личности коју и овом приликом срдечно поздрављамо, са жељом да Ваш рад и надаље буде крунисан за добро Краља и Отаџбине.

Претседник г. Томић заблагодарио се на поздраву уверавајући присутне да ће се и у будуће старати за напредак Шајкашке како на културно-политичком тако и у социјално-привредном и другим правцима народног живота.

Овом приликом учитељи су предали леп поклон претседнику г. Томићу у знак пажње и захвалности за све оно што им је учинио као народни посланик Среза тителског.

Ваљевци поздрављају претседника Београдске општине г. Јеврема Томића

Претседник Ваљевске општине г. Тадић заједно са целим градским већем допутовао је 27 јуна у Београд. Циљ њихове посете био је да поздраве и честитају г. Ј. Томићу постављење за претседника Београдске општине.

Претседник г. Томић примио је ову угледну делегацију Ваљеваца у свом кабинету. Том приликом претседник г. Тадић поздравио је г. Томића и, између осталог, рекао:

Нас радује што је висока почаст претседника престонице Југославије припала пријатељу Ваљева и нашем драгом Ваљевцу, коме желимо да комуналну политику престонице спроводи на добро и напредак свих грађана Београда. Ваљево је од увек давало снагу српству да истраје у борби за слободу па је зато дужност данашњих генерација да одају признање овом крају. То признање одато је Ваљеву и на тај начин, што је син овога краја дошао на чело престонице, велике и моћне Југославије. Ми Вас као Србина, као сина Ваљевске нахије и оданог пријатеља споразума, поздрављамо и желимо да под Вашом управом напредује наша мила престоница, наш бели и лепи Београд.

На поздрав г. Тадића одговорио је г. Томић следећим речима:

Драги пријатељи и земљаци, најискренија честитка и највеће задовољство за мене јесте ова ваша манифестација искрене радости што сам дошао на чело престоницке општине. Несумњиво, да мене у Београдској општини чекају тешки задатци с обзиром на прилике под којима сам на овај положај дошао и на тешку ситуацију у којој се због њих налази не само престоницка већ и све остале општине. Свака општина има у свом програму великих тешкоћа, али ја ћу и овде, онако како сам увек ишао кроз живот, предано радити са својим пријатељима, како бисмо сва та питања решили онако како то захтевају инте-

реси наше престоницке општине и целе државе. Ван сваке је сумње, да и на овом тешком и одговорном месту нећу ниједног тренутка, ниједног момента, забравити свој родни крај. Ту љубав према завичају сви ми осећамо и зато ћу гледати да и са овог места наставим рад на подизању Ваљева и ваљевског краја онако како сам то са вама започео. Без ваше помоћи ја сам не могу ништа учинити. Утолико пре, што на овом месту на коме сам данас има толико послова које треба што пре решити. Зато ја на вас апелујем, да ви узмете иницијативу и да дођете са готовим предлозима за које ја треба да се заузмем на надлежним местима да се спроведу у корист нашег родног краја.

Захваљујући вам на поздраву, ја вас молим да наставите свој рад за добро Ваљева, који је с обзиром на своју улогу у прошлости и садашњости, заслужио више пажње него што му је до сада указивано. Нарочито вас молим да се са мном заједно побринете за онај мали и ситни радни свет, који заслужује више љубави како би се његов положај поправио и довео у склад са дужностима које тај ситни свет испуњава према својој држави и своме народу. Ја сам уверен, земљаци, да ћете сви ви своју дужност у овом правцу испунити и зато вам још једаред од срца захваљујем на данашњем поздраву и драгој ми посети.

Голубовић Милош: Цвеће (откупио Музеј Кнеза Павла)
(Са Пролетне изложбе наших уметника у павиљону
„Цвијета Зузорић“)

WWW.BIBLIOTEKA.BG
У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Увођење у дужност новог претседника Београдске општине г. Јеврема Томића

Указом КБр. 72 Министарства унутрашњих послова од 20 јуна 1940 године, Краљевски Намесници, на предлог Министра унутрашњих послова, — а на основу чл. 1 Уредбе о органима Општине града Београда, Загреба и Љубљане од 20-IX-1939, — уважили су оставку Претседнику Београдске општине г. Војину Ђуричићу, а за претседника града Београда поставили су г. Томића Јеврема, министра на расположењу (дотадашњег министра за физичко васпитање народа).

Нови претседник Београдске општине г. Јеврем Томић положио је заклетву на VIII редовној седници Градског већа 26 јуна 1940

године у 11 часова и уведен је у дужност Претседника.

Том приликом је дотадашњи Претседник г. Војин Ђуричић одржао следећи говор:

„Господине Претседниче и господо већници, честитајући новом Претседнику на функцији коју он данас преузима и желећи му да у своме раду има ону исту подршку коју сам и ја имао од стране већа, да би се тим путем осигурао континуитет у раду као битна ствар за напредак свакога посла, ја користим прилику да овом нашем угледном већу изразим најтоплију захвалност на свој помоћи, коју ми је у мом досадашњем компликованом и тешком раду указивало.

За време читања Указа о наименовању новог претседника Београдске општине: у средини нови претседник г. Јеврем Томић, десно: ранији претседник г. Војин Ђуричић и директор Управног одељења деловођа Градског већа г. Божидар Павловић, лево: потпретседници гг. Лазар Костић и Божидар Недић

Нови председник Београдске општине г. Јеврем Томић полаже заклетву у свечаној дворани Градског већа

Искуство је свакако довољно показало да се објективно може констатовати да мало има позива у нашој земљи, који би се по замаху и обиму задатка а и по одговорности могли мерити са позивом Претседника Београдске општине.

Много има да се ради, много тешкоћа има да се преброди, многобројни проблеми или су тек добили почетак свога извршења или уопште још нису били начети, а решење ових питања намеће се при томе у временима која за конструктиван и плодан рад нису, можда, најповољнија.

Ја верујем да ће нови Претседник, благодарећи широком искуству које има у јавним пословима, са истом љубављу као што су и његови претходници, прихватили овај посао, и наћи формулу да сагласно и споразумно са вама допринесе бољитку нашег престоног града.

Мислим, господе, да је ваше заједничко мишљење као и моје, да проблеми Београда као града не могу се по своме значају мерити са проблемима ни једног другог града у нашој земљи.

Београд је престоница, велики саобраћајни чвор, центар административни, привредни, политички и финансијски, и ако желимо да наша земља достигне процват привредни и културни, а у исто време да постигне потребну стабилност у својој структури, из-

нутра и споља, онда свакако да један од задатака, који се намеће као императив за најозбиљније, најпотпуније и најрационалније решење, јесте правилно вођење комуналне политике.

У уверењу да ће мој последник имати драгоцену сарадњу и подршку у вама коју сам имао и ја, ја му честитам заузимање овог положаја и молим га да заузме своје место."

Заузимајући своје место Претседник г. Јеврем Томић одржао је следећи говор:

„Господе Потпретседници и градски већници, примајући са пуно части и поноса високо звање Претседника нашег престоног града, сматрам за своју свету и прву дужност да с вама заједно упутим прве наше мисли и најтоплије жеље нашем младом Краљу Петру II и Његовом Краљевском Височанству Кнезу Намеснику Павлу који у овим судбоносним тренутцима у историји света мудро води наш државни брод, осигуравајући нашој отаџбини мир и спокојство како унутра тако и на свима нашим границама.

Исто тако наше топле жеље и прве мисли упућујемо свима члановима Краљевског дома.

Престоница а с њом и цела наша земља од увек су осећали дубоку љубав према славном дому Карађорђевића чији су велики историјски подвизи били

неразднојо повезани са крвавом и славном историјом Београда.

Цео наш народ горд је и поносан због ове неразнојне целине и зато вас у овом свечаном тренутку, када примам дужност Претседника Општине града Београда, позивам, господо већници, да са мном заједно кликнете: Живео Његово Величанство Краљ Петар III! Живео Његово Краљевско Височанство Кнез Павле! Живела Династија Карађорђевића!

Сматрам да ћу бити тумач нашег заједничког расположења, господо већници и господо потпретседници, ако са овог места примајући дужност Претседника Београдске општине одам дужно признање моме претходнику г. Војину Ђуричићу на свим оним лепим подухватима, који су предузети у циљу уређења Београда и стварању бољих животних услова за све редове београдског грађанства.

Ја ћу, господо већници, уз вашу сарадњу и сарадњу општинског особља учинити све да спроведем и остварим добро започете послове, који ће од наше престонице створити модерни европски град како у урбанистичком, тако и у социјалном и привредном погледу — град који ће бити достојан своје традиције и улоге која му је намењена, не само у границама наше моћне отаџбине Југославије, већ и на европском југоистоку и Балкану.

Познато ми је да ћу имати да уложим максимум напора за основне потребе грађанства, јер сви знамо да Београд и овог лета неће моћи да задовољи многе наше основне потребе. Београд заслужује сву нашу пажњу и наше жртве које не треба жалити, када се ради о његовом просперитету и стварању широких могућности за испуњавање своје улоге у садашњости и ближеј и даљој будућности. Кадгод се радило о великим националним подухватима и када су били у питању општи народни интереси, Београд је у свакој таквој акцији био први не штедећи никакву жртву да земља и нација остваре своје идеале. И данас, када су ти идеали углавном остварени, дужност је свију нас да заједнички помогнемо наш престони град, да га изградимо и уредимо и од њега створимо понос целе наше нације.

Господо већници, несумњиво је да ће у овим напорима предњачити Београђани и зато данас, када примам дужност Претседника, упућујем поздрав свом становништву Београда и изјављујем, да ћу уложити максимум напора да оправдам високо поверење, које ме је довело на овај одговоран положај и да, радећи на спровођењу комуналне политике, створим Београђанима могућност за удобнији и бољи живот, који они са правом очекују од своје Општине.

Вечера градских већника у част гг. Томића и Ђуричића

У среду 26 јуна претседник Општине г. Томић примио је дужност. Истог дана увече градски већници приредили су дотадашњем претседнику г. Ђуричићу и новом претседнику г. Томићу вечеру у ресторану „Занатски дом.“ Вечери су присуствовали, поред бившег и садашњег претседника, градски већници и директори појединих одељења Београдске општине са својим помоћницима.

Надам се, господо већници, да ћете ме ви као и особље Општине града Београда свесрдно и искрено помагати, јер сви заједно треба својим радом да допринесемо чувању интереса Београдске општине и београдског грађанства.”

Завршавајући свој говор Претседник је закључио седницу у 11,40 часова.

Г. В. Ђуричић се опростио са градским већницима и вишим градским чиновницима

Пошто је завршена седница Градског већа, дотадашњи Претседник г. Војин Ђуричић и нови Претседник г. Јеврем Томић примили су у Претседниковом кабинету све градске већнике. Г. Ђуричић се опростио са њима и захвалио им на сарадњи. Г. Томић се је, у разговору са већницима, интересовао за актуелне комуналне проблеме.

Затим су г.г. Ђуричић и Томић примили у кабинету директоре и шефове отсека Београдске општине. Г. Ђуричић им је одржао краћи говор у коме им се захвалио на сарадњи и позвао их да сарађују и са новим претседником са пуно воље и прегалаштва и да врше своје чиновничке дужности савесно.

У име чиновника Београдске општине г. Божа Павловић, директор Управног одељења, захвалио је г. Ђуричићу што је покренуо чиновничко питање са мртве тачке, на којој се оно налазило више година пре његовог доласка. Г. Ђуричић је дао великом броју чиновника унапређења, на која су дуго чекали, извршио је реорганизацију извесних одељења и отсека у интересу бржег и бољег отправљања послова, приступио је проучавању и редакцији новог статута о организацији Општине града Београда и статута о општинским службеницима. Г. Павловић је рекао да чиновници верују да ће нови претседник г. Томић довршити ово дело г. Ђуричића и решити до краја чиновничко питање на задовољство чиновника и у најбољем складу са интересима Општине и грађана.

Нови Претседник г. Јеврем Томић, одмах у почетку свога говора, демантовао је злонамерне гласове који се већ шире како ће он вршити неоправдане промене у чиновничким редовима, смењивати једне а доводити друге. Г. Томић је рекао да ће само радити на стабилизовању и усавршавању овог реда који је затекао у Општини; савесне и способне чиновнике ће штитити и помагати у раду, а прогониће само оне несавесне и неспособне.

Г. Ђуричић се затим руковао и опростио са сваким присутним чиновником појединачно.

За време вечере први је говорио градски већник *д-р Јован Радонић*. Г. Радонић се опростио са г. Ђуричићем у име Клуба већника Југословенске Радикалне Заједнице. У свом дужем говору г. *д-р Радонић* је изнео рад и напоре г. Ђуричића на решавању свих сложених проблема Београдске општине.

Подвлачећи све позитивне резултате овога рада г. *д-р Радонић* је нарочито подвукао успех г. Ђу-

ричића у решавању најактуелнијих питања као што су привредна, затим питање водовода, саобраћаја, канализације, калдрмисања, социјалног старања и културног подизања наше престонице.

— Преузимајући тешку дужност претседника престоничке Општине, рекао је између осталог г. д-р Радонић, г. Ђуричић је уложио много труда да крене са мртве тачке сва она тешка и сложена питања која стоје у директној вези са изграђивањем и уређењем наше престонице. Он је сасвим правилно схватио, да Београд, као политички центар земље, треба да буде и привредни стожер Југославије. То није лака задаћа, нарочито данас у овим тешким приликама. Својственим способностима и вредношћу г. Ђуричић је прегао на посао и после непуних десет месеци постигао је такве резултате којим може да се похвали и он и ми као његови сарадници.

Приступајући решавању набројаних проблема г. Ђуричић је сасвим исправно стао на гледиште да се ови велики инвестициони радови не могу обављати из редовних буџетских прихода и да није право да само једна генерација поднесе трошкове око изграђивања наше заједничке престонице. Њу треба да изграђује цео народ и цела земља, онако као што су то радиле и друге државе када су подизале и улепшавале своје престоне градове. Као пример навешћу само Будимпешту и Беч.

Својим радом у Београдској општини г. Ђуричић је показао којим путем треба ићи. Као човек високе културе и велике стручности он је дубоко захватио све проблеме Београдске општине и на нама

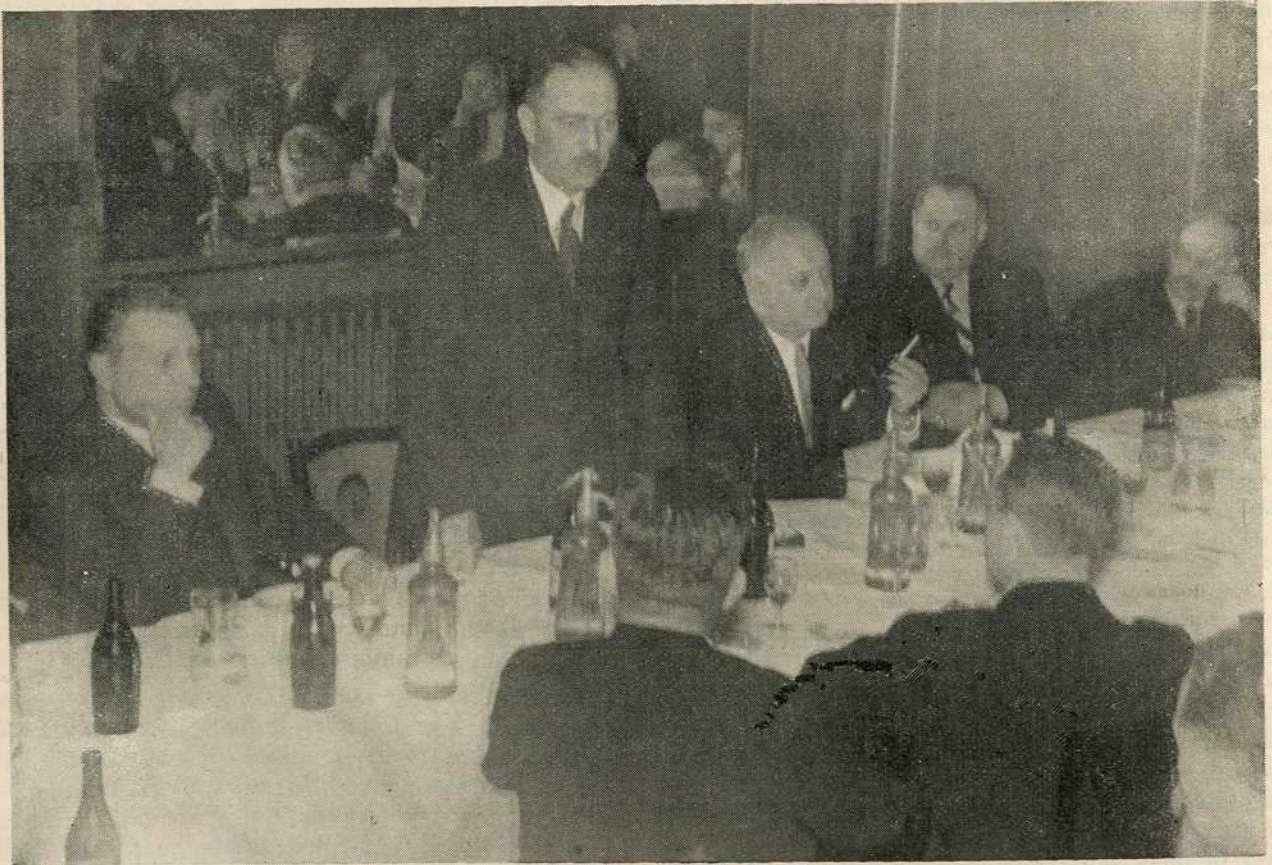
је да заједно са његовим следбеником и нашим уваженим пријатељем г. Томићем наставимо започете радове на изграђивању Београда и стварању што бољих животних услова за све редове београдског грађанства. Због свега овога сматрам за своју дужност да захвалим г. Ђуричићу, са којим смо радили солидарно и хармонично, и да му одам пуно признање за све оно што је урадио за добро наше престонице. У исто време сматрам за врло пријатну дужност да изјавим радост што његово место заузима и његов и наш пријатељ г. Томић са којим ћемо ми наставити рад у истом оном правцу који је почео г. Ђуричић.

Други говорник био је градски већник *г. Васа Марковић*.

Он је поздравио г. Ђуричића у име већника радикала одајући му признање за његов досадашњи рад и подвлачећи хармонију која је постојала у раду између Градског већа и г. Ђуричића. Као и г. д-р Радонић тако и г. Марковић одобрава гледиште г. Ђуричића да велике комуналне радове треба радити из зајмова, а не из редовних буџетских сретстава.

Новог претседника г. Јеврема Томића поздравио је у име већника *г. Миливоје Јевремовић*.

„Мени је пала у део пријатна дужност, каже г. Јевремовић, да поздравим нашег новог претседника. Поздрављајући г. Томића ми можемо да будемо потпуно уверени да ће се рад у Београдској општини за добро

Г. Војин Ђуричић захваљује градским већницима на приређеној вечери поводом примопредаје дужности претседника Београдске општине. Поред г. Ђуричића (десно) седи нови претседник г. Јеврем Томић

WWW.LINKS.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Гг. Јеврем Томић и Војин Ђуричић окружени градским већницима и вишим чиновницима Београдске општине, после заједничке вечере у Занатском дому

свих Београђана наставити истим путем који је обе-
лежио г. Ђуричић. Г. Томић је и као министар
трговине и као министар физичког васпитања на-
рода дао видне резултате и зато верујемо да ће
он своје способности показати и на свом новом
положају, у Београдској општини. Истина, сви ве-
лики радови скопчани су и са временом и са ве-
ликим материјалним жртвама. Између многобројних
примера да наведем само рад на изграђивању будућег
метроа Београда. За ову подземну жељезницу тре-
бају милионске суме као и за многе друге комуналне
послове. Зато је добро рекао г. д-р Радонић да није
право да само једна генерација изграђује престоницу.
Али, г. Томић и ми као његови сарадници настојаћемо
да решимо најхитније проблеме онако како то захтевају
интереси Београђана и са сретствима са којима момента-
но располажемо. Г. Томић је човек од иницијативе и
акције и ја сам заједно са свима осталим већницима
потпуно уверен да ће се сви ти проблеми решити
правилно, а на првом месту они које је г. Ђуричић
већ започео.

Напоследку говорио је у име градских
већника чланова Југораса *г. Сима Котур*.

Он се захвалио г. Ђуричићу на првом месту као
Земунац а затим као претставник радника. Он зах-
ваљује г. Ђуричићу што је покљонио пажњу кому-
налним проблемима Земуна и верује, да ће, благода-
рећи тим мерама, моћи да се Земун потпуно раз-
вије. Као претставник радника г. Котур сматра да
за радништво запослено у Београдској општини није
учињено све оно што треба да се уради и зато
моли новог претседника г. Томића да радничком пи-
тању посвети пуну пажњу.

Са говором г. Котура листа говорника је
исцрпена. После тога остало се у пријатном
разговору до 12 часова, када су г. Ђуричић
и г. Томић напустили „Занатски Дом“ за-
хваљујући се најсрдачније градским већници-
ма на пажњи коју су им указали приређива-
њем ове заједничке вечере.

Нови водоводни резервоари на Миријевском путу и на Дедињу

Београдска општина подиже два нова велика водоводска резервоара, један на Миријевском путу, други на Дедињу. Ови резервоари треба да осигурају уредно снабдевање водом перифериских крајева Београда.

Освећење темеља ових резервоара извршено је на врло свечан начин у недељу 9 јуна 1940 пре подне. Прво је обављено освећење резервоара на Миријевском путу у 10 сати пре подне, а после, у 11 сати, освећење резервоара на Дедињу.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило врши освећење темеља резервоара на Миријевском путу

Освећење је извршио, на оба места, Њ. Св. Патријарх г. Гаврило уз асистенцију четири свештеника.

Освећењу су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља ордонанс официр капетан прве класе г. Драгутин Жерјав; Министар грађевина г. д-р Миха Крек; командант града Београда генерал г. Владислав Костић; изасланик претседника владе г. Авакумовић; претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, потпретседници Општине г. инж. Лазар Костић и г. Божидар Недић; градски већници; ректор универзитета г. Петар Мицић, декан техничког факултета и бивши претседник Општине г. Милан Нешић; претседник Инжењерске коморе г. Клементије Букавац; општински директори г.г. Божа Павловић, Милош Вукићевић, Марјан Вујовић, д-р Угљеша Давидовић, Драгољуб Петровић, Илија Каличанин; помоћници директора г.г. инж. Милан Јањушевић и Александар Дојчиновић; управник водовода г. инж. Александар Милошевић и шефови отсека Управе водовода; шеф Отсека за штампу и туризам г. Ђуро Бањац и већи број других општинских чиновника; предузимач, инжењери и стручни радници на резервоарима.

У темеље и једног и другог резервоара узидана је одговарајућа повеља, чији снимак доносимо на стр. 608.

Изасланик Њ. В. Краља капетан г. Жерјав (у средишњем), десно претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, лево Министар грађевина г. д-р Миха Крек за време освећења резервоара на Миријевском путу

Повељу су потписали Њ. Св. Патријарх, претседник г. В. Ђуричић, потпретседници г.г. Костић и Недић, технички директор г. Вујовић, помоћник г. Јањушевић; управник водовода г. Милошевић и његов помоћник г. Вучковић; шефови отсека Управе водовода г.г. Грицкат и Павловић, свештеник г. Поповић, предузимач г. Милан Томић, надзорни инжењер г. Иван Зечевић и пројектант г. Мијат Тројановић.

Повеље је у епрувете ставио потпретседник Општине г. Костић и положио их у темеље, а претседник г. Ђуричић је цементирао и ударио чекињем по бетонском поклопцу.

После обављеног свечаног обреда, Претседник г. Војин Ђуричић одржао је на Миријевском путу говор, у коме је, у главном, рекао:

У низу великих радова које Београдска општина предузима да би обезбедила престоном граду уредно снабдевање водом, предузета је и изградња ова два резервоара, на Миријевском путу и на Дедињу. Укупна кубатура ових резервоара биће по 20.000 кубних метара. Тиме ће се Београд оспособити да има једну резерву воде од 40.000.000 литара. Тиме ће бити збринута брига за изванредан број година. За даље време приступиће се новим радовима.

У раду на обезбеђењу Београду правилног снабдевања водом Општина се није задржала само на подизању ових резервоара. Тако су наручене водоводске цеви за суму од 17.500.000 динара и оне треба ускоро да се поставе, чим буду изливене, а када ће бити изливене, то не зависи од рада Општине, већ од капацитета индустрије, нарочито Вареша. Даље је Општина набавила модерне бушалице ради испити-

вања и стварања нових бунара за искоришћавање подземне воде.

Најзад, приступило се темељном проучавању питања снабдевања Београда водом у даљој будућности. Образована је специјална комисија стручњака, која ће испитати даље могућности искоришћавања воде.

Овде желим да напоменем да потрошња воде у Београду расте брже него пораст становништва. Док је годишњи коефицијент прираштаја становништва 4.5%, коефицијент воде износи 9%.

Нажалост, радозни ове врсте не могу се свршити за дан-два. Они захтевају више времена. Због тога ми не можемо обећати Београђанима да ће се овога лета избећи криза у снабдевању водом. Овај резервоар биће готов 1 септембра, а онај на Дедињу 30 септембра, а постављање цеви неће моћи да се изврши у овој години, јер неће бити дотле излифероване. И ми можемо да обећамо Београђанима да ће имати довољно воде тек почетком идуће сезоне.

Мислим да ће разумни људи схватити да није у човечијој моћи да се ови радови за најкраће време изврше. Приближна количина потребне воде лети износи око 70.000.000 литара дневно, а пропусна моћ наших водоводних цеви износи 52.000.000 литара. И зато се потребна максимална количина не може дати, док се не поставе нове доводне цеви.

Разумни људи захтевају да се Београду обезбеди вода и за случај нередовних прилика (и онеспособљења водоводских инсталација). Тога ради Београдска општина подухватила се да проучи помоћне изворе воде, да утврди колико ће воде моћи да дају чесме, призатни бунари, којих у Београду има данас три хиљаде, а од њих је једна хиљада употребљива, а две хиљаде треба да се оспособе; затим, колику би

За време освећења темеља резервоара на Миријевском путу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За издавање његовог Величанства Петра II
 Карађорђевића Краља Југославије
 под Намесништвом његовог Височанства Кнеза
 Намесника Павла Карађорђевића,
 Доктора Раденка Станковића и Доктора Ива Петровића
 за време његове Светости Патријарха Српског
 Господина доктора Гаврила Дожича
 Године 1940 од Христовог Рођења

Општина Престоног града Београда подиже овај
 резервоар на Миријевском путу са запремином од
 20 000 кубних метара у циљу снабдевања водом гор-
 њих крајева Београда.

Ова повеља узидана се у темељ резервоара дана
 9 јуна 1940 године.

Претседник
 Општине Београдске

Ђурић

Потпретседници:
Костић

А. С. Патријарх Српски

Ђурић

Управник Водовода

Ђурић

Шеф грађевинског одељења
 Управе Водовода

Ђурић

Пројектант

Ђурић

Београд

Свештеник

Ђурић

Мрежар

Ђурић

Директор
 Техничке Инспекције

Ђурић

Помоћник Директора
 Техничке Инспекције

Ђурић

Масовни писар

Ђурић

Повеља узидана у темељ резервоара на Миријевском путу. Иста оваква повеља узидана је и у темељ ре-
 зервоара на Дедињу

количину воде и каквог квалитета дали индустријски
 бунари. И то претставља за Општину један тежак
 материјални терет. Али ми смо на добром путу да
 и то питање успешно решимо.

Н. Св. Патријарх г. Гаврило одржао је кратке

говоре и на Миријевском путу и на Дедињу и че-
 ститао Претседнику г. Ђуричићу и потпретседницима
 г.г. Костићу и Недићу на овако великим радовима ко-
 је Београдска општина предузима за добро Београ-
 ђана.

WWW.UNIBG.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић говори после освећења темеља резервоара на Миријевском путу о значају проширења београдског водовода

После свечаности на Миријевском путу приређена је закуска на самом градилишту, а после свечаности на Дедињу закуска је приређена у кафани „Мишић“.

Карактеристике нових резервоара

Резервоар на Миријевском путу, чији је капацитет 20,000.000 литара, коштаће 5,490.000 динара. Ко-

БИБЛИОТЕКА

Изасланик Н. В. Краља капетан г. Драгутин Жерјав, министар грађевина г. Михо Крек, командант места генерал г. Влад. Костић, г-ђа Вера Ђуричић и декан Техничког Факултета инж. г. Милан Нешић присуствују освећењу темеља резервоара на Дедињу

личина појединих радова на њему износи: земљани радови: 28.000 кубних метара; армирани бетон 3.278 кубних метара; набијени бетон 583 кубна метра, малтерисање 4.157 квадратних метара; покривање асфалтом 4.224 квадратна метра и премазивање битуменом 1.508 квадратних метара. Дно резервоара налази се на коти 197.00. Унутрашње димензије резервоара су: дужина 70.45, ширина 61.06, висина 5 метара. Резервоар ће бити подељен преградним зидом на две једнаке коморе.

Резервоар на Дедињу, чији је капацитет такође 20,000.000 литара, коштаће 5,937.000 динара. Коли-

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић уздиже повељу у темељу резервоара на Дедињу

Претседник општине г. Војин Ђуричић чита повељу која ће се узидати у темеље резервоара на Дедињу. Према њему Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило

чина радова код њега је следећа: земљани радови 11.500, армирани бетон 3.125 и набијени бетон 539 кубних метара; малтерисање 12.800, глетовање 8.400 и изолација (битумен-јута-битумен) 10.510 квадратних метара. Дно овога резервоара налази се на коти 201.00. Унутрашње димензије резервоара су: ширина 47.50 дужина 113.40 и висина 4,85 метара. Резервоар је подељен преградним зидом на четири коморе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Нови станови за престоничку сиротињу

— Задужбина г-ђе Персе Р. Миленковић —

Зграда са новим становима за београдску сиротињу, задужбина г-ђе Персе Миленковић

Позната београдска добротворка г-ђа Перса Р. Миленковић — која је подигла неколико својих задужбина: цркву на Торлаку, зграду

вежбаонице Женске учитељске школе у ул. Краљице Наталије (Основну школу „Краљ Милутин), цркву Св. Ваведења са женским манастиром на Дедињу — подигла је још једну задужбину, нову двоспратну зграду са шеснаест станова у Табановачкој улици у Београду близу Аутокоманде, на општинском земљишту, коју је наменила за станове престоничкој сиротињи са много деце. Кућа је предата на руковање Београдској општини. Зграда је здрава, станови у њој су удобни. Сваки стан има велику собу, претсобље, кухињу, оставу, купатило, подрум. Цела зграда има заједничку перионицу и одељење за пеглање.

На неколико дана пре него што ће кућа бити завршена, дародавка г-ђа Перса Миленковић је упутила председнику Београдске општине г. Војину Ђуричићу писмо ове садржине:

„Са жељом да помогнем београдској сиротињи, а и да помогнем Општини у њеном старању за сиротињу, ја сам, по Вашем одобрењу, сазидала у Табановачкој улици, на Општинском имању, шеснаест станова за си-

Иzasланик Њ. В. Краља капетан г. Матеј Пајић, председник Београдске општине г. Војин Ђуричић, дворска дама г-ђа Мирка Грујић и г-ђа Перса Миленковић присуствују освећењу задужбине у Табановачкој ул.

ротињу. На овај корак побудиле су ме свакодневне појаве у нашем граду да су сироте породице са нејаком и слабуњавом децом свирепо избаћиване из нездравих станова, чак и из шупа недушевних власника, на улицу, без икаквих обзира. Виђала сам и снимке по дневним листовима где такве породице чекају данима, под ведрим небом, да их неко збрине. Знам да је и Општина предузела мере да се такве породице збрињавају, али да би ови сироти паћеници што пре дошли до здравих станова, ја сам своју скромну уштеђевину употребила на ту сврху.

Пошто ће станови бити за који дан готови и предати Београдској општини на руковање, ја бих желела да се њихова употреба врши само тако да одговара потпуно њиховој намени, што ће у исто време послужити као потстрек, надам се, и многим другим добротворима да следују моме примеру на збрињавању социјално најслабијих.

Зато Вас молим, господине претседниче, да руковођење тим становима регулишете својим наредбама, или једним правилником, и да поред других одредаба унесете и ове моје жеље:

1) Да на бесплатне станове има само и искључиво право честита, верски и морално исправна православна сиротиња, која је без икаквих систематских прихода;

2) да првенство на те станове има она сиротиња која је економски најслабија између горе наведених, као што су: сироте удовичке породице са већим бројем деце, а без икаквих систематских прихода;

3) да се ови станови ни у ком случају не могу додељивати за становање државних, општинских, самоуправних чиновника и службеника, па према томе и за становање породица, чиновника и службеника Општине београдске, јер су оне збринуте платом или пензијом, коју примају било од државе, било од општине, било од самоуправних тела;

4) да у одбору за руковање овим становима обавезно буде један претставник српске православне цркве;

5) да одбор о свакој породици која тражи да се у ове станове усели обавезно прибави мишљење-препоруку православног пароха дотичне парохије.

Са особитим поштовањем *Перса Р. Миленковић*".

Ова корисна и племенита задужбина г-ђе Миленковић освећена је на свечан начин 2 јуна 1940. Свечаност је извршена у једној соби у самој задужбинској згради. Били су присутни: Изасланик Њ. В. Краља капетан г. Матеј Пајић, дворска дама г-ђа Мирка Грујић, потпретседница Кола српских сестара, иза-

Г-ђа Перса Миленковић са претседником Београдске општине г. Војином Ђуричићем и ранијим претседником г. Владом Илићем пред задужином после освећења

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сланик Н. Св. Патријарха викарни епископ г. Арсеније Брдарић, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, бивши претседник Општине г. Влада Илић (који је, у име општинске управе, уступио општинско земљиште за градњу ове задужбине), претставници Претседништва владе, Министарства социјалне политике и народног здравља, Универзитета, хуманих установа, неколико виших чиновника Београдске општине и извештан број грађанства.

Добротворка г-ђа Перса Миленковић била је лично присутна овој свечаности.

Црквени обред је извршио епископ г. Арсеније са свештенством. Епископ Арсеније је поздравио дирљивим говором добротворку г-ђу Миленковић, истакао велики значај њене задужбине за београдску сиротињу и похвалио њену племениту хришћанску акцију.

Претседник г. Ђуричић и остали присутни изразили су г-ђи Миленковић особиту захвалност за њену племениту задужбину.

Модерна болница Београдске трговачке омладине у Београду

— Задужбина Николе и Евгеније Кики —

Београдска трговачка омладина основана је пре 60 година са задатком да подиже национални трговачки подмаладак, који ће бити у могућности да прими домаћу трговину и привреду у своје руке. За остварење овог задатка оснивачи су предвидели две главне установе: Трговачку школу и болницу. Трговачка школа пружила је трговачком подмлатку, који је највећим делом долазио са села, опште и стручно васпитање и улевала му је љубав за свој народ и своју земљу. Лекарска служба, доцније назвата Болесничка благајна, лечила је и бринула се о здрављу трговачког подмлатка.

Београдска трговачка омладина својим радом обратила је на себе пажњу добрих и племенитих људи. Многи њени чланови и пријатељи помагали су је прилозима и добротворским улозима. Многи су јој завештавали своју велику имовину и постали њени велики добротвори и легатори.

Међу највећим добротворима су поч. Никола Д. Кики и његова супруга поч. Евгенија.

Никола Кики завештао је Београдској трговачкој омладини своју велику имовину за зидање болнице.

Он је крајем 1868 год. дошао из клисуре у Београд. Служио је у трговини, па је, потпором свога стрица, који је раније већ био у Београду, отворио бакалску радњу. Отпочео је са капиталом од 12.000 гроша, а на крају пола века завршио са имовином од 20 милиона динара.

Изгубивши свој пород, он је своје имање оставио Београдској трговачкој омладини, а то исто учинила је и његова супруга Евгенија, рођена Наумовић. Ови племенити људи своју огромну зараду и уштеђевину вратили су на тај начин своме народу.

Пок. Никола завештао је Београдској трговачкој омладини потребну имовину за подизање болнице за изнемогле и пострадали трговце. Он је осигурао и потребну имовину чији ће приходи служити за издржавање те болнице. Онда кад је он писао свој тестамент, та његова имовина, коју је оставио за болницу, таман је одговарала његовој замисли да се подигне таква мала болница за изнемогле и пострадали трговце и да се иста издржава. Али током времена прилике су се измениле. Вредност његове имовине знатно се повећала и управљачи Београдске трговачке омладине, као добри домаћини, искористили су ту повољну ситуацију.

На месту у Узун Мирковој улици, на коме се данас налазе велике палате Београдске берзе, Трговинске коморе и Аеропута, доскора је била кафана „Уједињење“, са великим имањем, које је припадало поч. Николи Кики, трговцу београдском, а које је он завештао Београдској трговачкој омладини да се прода и да се од добивеног новца подигне болница за сиромашне и пострадали трговце.

За регулацију Узун Миркове улице, која је баш ту, испред главне општинске зграде и имања „Уједињење“, била веома уска, споразумела се је Београдска трговачка омладина са Општином града Београда и уступила јој је део овог имања с лица Узун Миркове улице у замену за одговарајући део по вредности у Звечанској улици бр. 9. Остали део имања продат је установама које су ту подигле своје палате.

Овај плац у Звечанској улици, који је велики 16.000 м², Београдска трговачка омладина је нивелисала, паркирала и оградилa, па је од примљеног новца за продато имање „Уједињење“ почела 21 јуна 1937 године да зида болницу Николе и Евгеније Кики. Када су радови на зидању и унутрашњем уређењу били готови, набављен је и потребан намештај и медицинске инсталације. Болница је свечано отворена 12 маја, а почела је рад 15 јуна 1940.

Болница се састоји из два дела. У приземљу су одељења за смештај сиромашних и пострадалих трговаца, која имају засебан улаз и све потребне принадлежности; а на I и II спрату су болничка одељења за смештај 100 болесника.

Први и други спрат намењен је: 1) за лечење сиромашних чланова Београдске трговачке омладине и њихових породица; 2) за преглед и амбулантно лечење чланова породица пострадалих трговаца и 3) за лечење чланова Београдске трговачке омладине и њихових породица, као и грађанских лица, ако буде празног места.

Болница у садашњој згради има ова одељења: 1) унутрашње; 2) хируршко и 3) гинеколошко.

Према томе обухваћене су три најглавније гране, које могу да лече око 80% болести. Лакши случајеви за уво, грло и нос долазе такође у обзир. Лечење очију за сада не долази у обзир, али ће се и то доцније спровести, јер за то нису потребне велике просторије и организације. Неврологија и заразне бо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

лестиве, не долазе уопште у обзир. Ускоро треба да се подигне акушерски павиљон и павиљон за децу.

До 31 децембра 1939 године утрошено је на изградњу болничких зграда, намештаја и другог 7,403.700,35 динара.

Болница је одлично снабдевена свима потребама савремене медицине.

Собе за болеснике су простране, светле, укусно намештене, намештај је направљен од таквог материјала да је врло лако одржавати највећу чистоту.

Мушки болесници се смештају, поред приземља, и у I спрату, где су све собе обојене пријатном зеленом бојом. На II спрату се налазе болесничке собе за жене. Овај спрат је у ружичастој боји.

Болесничке собе прве класе имају по један кревет, а собе осталих класа имају највише по четири болесничке постеље, са свим другим потребним намештајем.

На сваком спрату, као и у приземљу, постоји укусно намештена трпезарија, у којој обедују лакши болесници. Постоје свуда и електрични уређаји за грејање посуђа, да би јело увек било топло.

Кухиња је исто тако лепо уређена и организована. Јела из кухиње разносе се лифтовима по спратовима.

Све болесничке собе, лекарске просторије и друге важније одаје повезане су телефонима.

Операциона сала, као и сала за стерилизацију уређене су најмодерније, са апаратима на електричном погону, а као резерва заведене су и гасне инсталације, за случај да електрике нестане.

Болница има своју засебну апотеку, са свима потребним лековима. Исто тако има засебно превијалиште, где се превијају оперисани болесници.

У сутерену се налази сала за ортопедију и уролошка сала, у приземљу модерно уређена амбуланта са потребним спореднијим просторијама.

Болница има и пространу покривену терасу, за одмор лакших болесника и реконвалесцената. Са ове терасе је ванредан поглед на Дедиње, Топчидерско Брдо и Авалу.

Болница Београдске Трговачке омладине
у Звечанској улици

Болесници се лифтом преносе на спратове (лифт може да прими цео болеснички кревет).

Болница има шест лекара, а по потреби стоје јој на расположењу најбољи београдски специјалисти.

Болница прима на лечење и нечланове, у колико има празних места. Нечланови плаћају само мали проценат више него чланови.

Само место на коме је саграђена болница необично је здраво и привлачно. То је на подножју Дедиња, које је модерно уређено, а лети је своје зеленилу и цвеће. И околина Болнице је већ сад лепо уређена, има доста и зеленила и цвећа, а Општина ће тај крај још више уређивати, јер се ту, баш у суседству Болнице, налази Градски дечји дом, коме Општина поклања велику пажњу. Сама Болница има велики парк за одмарање болесника.

На болничком плацу постоје још три празна места одређена за подизање нових болничких зграда. Ова слободна места стоје на расположењу племенитим људима за подизање нових болничких зграда.

Изложба бугарског и југословенског задругарства у Београду

Првог дана Духова, 16 јуна 1940, отворена је изложба Југословенско-бугарског задружног института на Београдском сајмишту, у павиљону бр. 4.

На тој изложби су изложили Главни савез српских земљорадничких задруга и бугарско задругарство разне слике, графиконе и цртеже који приказују развој нашег и бугарског задругарства, његову снагу и успехе које је постигло на привредном и културном подизању народних маса. Изложени су и задружни листови, часописи и књиге.

Изложба је отворена на свечан начин, уз присуство изасланика Њ. В. Краља, изасланика Њ. Св. Патријарха, претставника југословенске владе, бугарског министра на нашем Двору, неколико виших чиновника Министарства иностраних послова и Министарства трговине и претставника југословенског и бугарског задругарства.

На свечаности отварања говорили су г. г. Воја Ђорђевић, председник Главног савеза српских земљорадничких задруга, Христо Ганев, председник Југословенско-бугарског задружног института и председник Националног комитета бугарског задругарства, и др Антон Корошец, председник Сената и председник Главног задружног савеза. Они су у својим говорима приказали улогу југословенског и бугарског задругарства

у међусобном зближавању ова два народа. Преко Југословенско-бугарског института врши се сарадња не само на задругарском, него и на политичком, културном и економском пољу и ради се на продубљивању пријатељских веза између Бугара и Југословена.

*

Југословенско-бугарски задружни институт основан је пре три године. Циљ му је да доведе у што тешњу везу бугарске и југословенске задружне организације, да врши проучавање задружних проблема у Југославији и у Бугарској вршећи размену задружних функционера обе земље, да спроводи практичну организацију заједничког извођења свих послова који интересују и једну и другу земљу.

Основано је већ заједничко Транспортно друштво „Балкан Кооп-транспорт“ а. д., са седиштем у Софији и у Београду. Друштво је већ у Софији отпочело рад, а извршене су све припреме и за рад у Београду.

У Београду је, на Духове, одржана Трећа редовна годишња скупштина овог Југословенско-бугарског задружног института, на којој су саслушани реферати и донешене одлуке о даљем раду. На овој скупштини узело је учешћа око 60 претставника бугарских задружних организација.

Претседник Београдске општине поздравља госте из Бугарске на банкету у Ратничком дому

ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ПРИРЕДИО ЈЕ БАНКЕТ У ЧАСТ БУГАРСКИХ ЗАДРУГАРА

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио је 18 јуна увече банкет у великој дворани Ратничког дома у част претставника бугарског задругарства.

Поред бугарских гостију, на банкету су узели учешћа: Бугарски посланик на нашем Двору г. д-р Стојил Стојилов са секретаром посланства и аташеом за штампу, наш Министар грађевина г. д-р Крек, помоћник министра финансија г. д-р Хорватски, индустријалац г. Влада Теокаревић, затим претставници Главног савеза српских земљорадничких задруга г. г. Воја Ђорђевић, Жарко Ђорђевић и Ђорђе Давидовић. Поред домаћина г. Ђуричића, банкету су прису-

ствовали, као претставници Општине београдске, и градски већници г. г. Константин Саватијевић, Коста Петровић, д-р Слободан Живановић, Тодор Лазић, Павле Лауташевић и Марко Марковић.

Г. Војин Ђуричић је, за време вечере, поздравио бугарске госте, подвукао потребу што ближе сарадње између наша два народа и истакао значај задругарства за наше међусобно зближење.

Г. Ђуричићу је одговорио г. Христо Ганев, претседник Националног комитета бугарског задругарства. Он је захвалио г. Ђуричићу на лепим речима као и на срдачном дочеку Београда и Београђана. Наша два народа су по осећањима толико блиска да нема силе која ће их развојити. Кроз та осећања, нада се, биће осигурана лепа будућност оба наша братска народа.

Б.

Наш павиљон на Миланском сајму у 1940 години

Као и сви ранији, тако и овогодишњи Милански сајам претстављао је кратку експозитуру последње речи технике и елитну ревију произвођача и њихових производа. Како из саме Италије и њених колонија тако и из свих осталих земаља које су званично или приватном иницијативом на њему биле заступљене. Ове године се је нарочито истакао и павиљон наше земље.

Сем Италије, 15 држава било је ове године званично заступљено на овоме великоме сајму, док је других 14 народности било претстављено приватном иницијативом. Сајам је заузимао простор од око 30 хектара.

Званично су биле заступљене: Француска, Белгија, Немачка, Југославија, Бразилија, Шпанија, Турска, Естонија, Румунија, Швајцарска, Холандија, Мађарска, Мароко, Холандска Индија и Манџукуо, док су приватном иницијативом биле претстављене експозитурама: Америка, Кина, Јапан, Грчка, Бугарска, Данска, Финска, Шведска, Норвешка и остале земље.

Биле су заступљене све бранше индустрије, пољопривреде, грађевинарства, електрицитета, механике, радио и фото апарати, спорт и хигијена, затим целокупна трговина: животињних намирница, кожа, ципела, штофова, веша, одела, вина, ликера итд.

И милионска посета доказ је колико је овај сајам успео. Само у недељу 21 априла било је 280.000 посетилаца.

Не упуштајући се у приказивање разноврсних лепо уређених павиљона других нација, задржаћемо се само на приказу нашег, југословенског павиљона.

И ако је међународна ситуација толико заоштрена, и ако су у многоме поремећени нормални трговачки односи готово свију европских земаља, ипак су балканске земље, бар до сада, задржале себи право да могу са суседним земљама трговати по раније закуљченим трговинским уговорима.

Југословенски павиљон налази се у улици Индустрије, између турског и немачког павиљона. — Он се истиче својом елегантном архитектонском линијом, најусавршенијом модерном грађевинском формом. Унутрашњост павиљона била је испуњена поглавито извозним материјалом, који интересује Италију. — Биле су такође заступљене и остале индустријске, трговачке и пољопривредне бранше, али су дрво, руда, угаљ, дуван и житарице заузимале првенствено место.

Наше воћарство, виноградарство, баштованство, и у опште систем нашег газдинства, како великих поседа тако и малих сеоских домова, интересовали су не само Италијане, Французе и Немце, већ и остале посетиоце Миланског сајма.

Сликовито је приказано мапама и графиконима богатство наших шума и руда, наше индустрије, трговине и пољопривреде. — Једна четвртина целокупног нашег извоза претстављена у ефективи пада на дрво: Југославија извози годишње око 200.000 вагона грађе за конструкцију, око 80.000 вагона дрвета за огрев, а само прошле године извезено је три милиона железничких прагова. — У целости је претстављена наша индустрија уља, меда, разних конзерви и др. — Рударска индустрија пружала је доста тачну слику нашег рударства. Изложени су били примерци угља, од лигнита до каменог, затим хрома, мангана, олова, пирита и др. Наше свиларство, које за Јужну Србију претставља неоцењиво богатство, било је такође веома лепо приказано. — Производња и прерада нашег дувана била је такође интересантна за многе посетиоце.

Техничко уређење нашег павиљона на овогодишњем Миланском сајму превазилази и организацију нашег павиљона на светској изложби у Паризу у 1938 години.

Инж. агр. Сава Николић

Одлуке Државног савета

Општинске таксе представљају накнаду општини за организовање и вршење општинских јавних служби.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 21770/39 од 9 новембра 1939 год., у пресуђивању следећег случаја: „Решењем Начелства среза у Книну бр. 13813 од 6 јула 1937 год., по жалби „Адрија боксит“, рударског и индустријског д. д. из Дрниша, поништена је одлука Општинског одбора у Дрнишу бр. 4741/37 од 9 маја 1937 год. којом је пом. друштво позвано да плати износ од 7.301.— дин. на име општинске таксе за извађени боксит на територији те општине у месецу марту 1937 год. Против тог решења Општина дрнишка поднела је тужбу Управном суду, која је одбачена ожалбеном пресудом са разлога: што означена такса, иако предвиђена у одобреном буџету за 1936/37 год. и у § 4 Месне уредбе, па стога са формалне стране у складу са општинским буџетом и Месном уредбом, — нема законског ослонаца у § 95 Закона о општинама. Наиме, општина је по свом пропису овлашћена, да ради покрића својих потреба убира прирезе на непосредне државне порезе и општинске посредне порезе — трошарине и таксе, а да означена општинска такса за вађење боксита нема обележја ни једне од наведених дажбина, нарочито не таксе, јер да такса претставља накнаду за употребу општинских установа или општинских органа, чега у конкретном случају, по налажењу Управног суда, нема, па да зато општина није била овлашћена да прописује спорну таксу.

Пошто је проучио жалбу општине, ожалбену пресуду и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао:

Општинске финансије регулисане су законом о општинама. Тако у ст. 4 § 95 тог Закона одређено је, да за покриће својих потреба општине могу увести прирезе на непосредне државне порезе и општинске посредне порезе тј. трошарине и таксе. Шта се пак подразумева под таксом није речено ни пом. законом, нити општим законом који регулише ту материју, — Законом о таксама, а у чл. 104 Устава је само одређено, да се државни порези и опште државне дажбине установљују само законом. С друге стране у таксеној тарифи Закона о таксама предвиђене су и такве таксе, које не представљају директну накнаду за противчинидбу, нпр. таксе из Т.бр. 12, 14—18, 20, 99а, 236, 238 и др. Из тога излази, да се под таксом подразумева она дажбина која је

као таква законом одређена, без обзира на садржину исте, па дакле и на то, да ли та дажбина претставља или не накнаду обвезника за особено коришћење јавних установа или органа. А из тога даље излази, да је пом. пропис Месне уредбе Општине Дрнишке, о разрезу таксе на извађени боксит на подручју ове општине, и материјално — правно у складу са одредбом ст. 4 § 95 Закона о општинама, односно да је пом. Општина по том пропису била овлашћена да разрезаје и наплаћује означену таксу.

Независно од напред реченог не стоји ни разлог ожалбене пресуде, да спорна такса уопште не претставља накнаду за било какву противчинидбу општине. Јер, према § 76 Закона о општинама у делокруг општинске активности спадају сви послови који се тичу интереса општинске заједнице, а одnose се на економски, културни и социјални напредак у општини, као: старање за општинске саобраћајне установе; одржавање и потпомагање невољних, одгој сиромашне и напуштене деце; санитарска служба; подизање школа, оснивање књижица, аналфабетских течајева и сл. Ова активност општине је опште корисна за све грађане општине, а за остварење исте потребна су општини материјална средства, до којих она долази убирањем дажбина по овлашћењу из ст. 4 § 95 Закона о општинама. Дакле, приходи од општинских такса су средства за обављање јавних служби, па, према томе, општинске таксе представљају накнаду општини за организовање и вршење тих служби.”

Општини припада накнада за вршење само оних месних послова државне управе, који су јој као такви законом одређени после ступања на снагу Закона о општинама.

У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 27330/38 од 13 марта 1939 год., којом је пресуђен овај случај: „Оспореним решењем тужилачка општина је одбијена на основу § 1 Закона о скупном порезу на пословни промет од 12 августа 1935 године, чл. 16 и 23 Уредбе 16100/31 од 14 марта 1931 године и § 79 Закона о општинама из 1933 године од тражења, да јој држава накнади трошкове које има приликом вршења наплате скупног пореза на стоку која се коље.

Оваква одлука је донета са мотивацијом, да наплата скупног пореза на стоку која се коље није

никакав нови посао, на који би се могла применити одредба § 79 Закона о општинама, пошто је овај посао општинама поверен Уредбом бр. 16100/31, која је добила силу закона пре ступања на снагу Закона о општинама од 1933 године.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, као и одговор министров на тужбу, Државни савет је нашао:

У одредбама §§ 77 и 78 Закона о општинама предвиђено је у којим месним пословима државне управе је свака општина дужна сарађивати. Тако по § 77 општина врши месну полицију уколико је не врши државна власт, а напосе се стара и врши послове набројане у тач. 1—7 овог законског прописа. У § 78 истог закона пак одређује се, да општина врши казнену власт у свима иступима по месним уредбама и месним наредбама. Међутим, овим прописом није исцрпљена дужност општине, да сарађује у месним пословима државне управе, јер се у § 79 истог закона одређује, да је општина „дужна сарађивати и у другим месним пословима државне управе према постојећим прописима и законским наредбама државних власти.” Шта више, одређује се даље, да се законом „могу поверити општинама нови такви послови” стим да је једновремено предвиђено и покриће трошкова који су са извршењем тих послова скопчани. Из тог, према томе, произлази да општини, пошто закон друкчије не одређује у другом пропису, припада накнада за вршење само оних месних послова државне управе, који су јој као такви законом одређени по ступању на снагу Закона о општинама од 1933 године, тј. као „нови послови”, а не и за оне послове, које је обављала према ранијим прописима и пре ступања на снагу Закона о општинама.

Пошто се, међутим, у конкретном случају ради о вршењу наплате скупног пореза на стоку која се коље, дакле, не о ново-повереном, већ о старом послу, који општина обавља по ранијим прописима, јасно је да ни оспорено решење, којим је тужилачка општина одбијена од тражења накнаде трошкова за вршење таквог посла, није противно закону.”

Право бана односно Министра финансија да одобри или не одобри општински буџет не садржи и овлашћење за измене у буџету који се одобрава.

За ово питање је интересантна и начелна пресуда Државног савета бр. 4126/40 од 7 марта 1940 год., донета у пресуђењу следећег случаја: „Процедура доношења општинског буџета пролази по закону о општинама кроз три одвојене фазе. То су: састављање (§ 96), прегледање од стране надлежне надзорне власти (§ 97) и одобравање (§ 98). У свакој фази делује искључиво друга власт. Тако, општинска управа са-

ставља буџет. Израђен пројекат буџета она излаже грађанству на увид за време од 5 дана. По учињеним примедбама, на које има права сваки члан општине, као и свако друго лице које извршује пореске дужности у дотичној општини, расправља општински одбор и по томе доноси своју одлуку.

Надзорна власт, међутим, само прегледа пројекат буџета, у циљу да се увери да ли су у буџет унесени сви издаци, који по појединим законима падају на терет општине и да ли су у исти унесени баш у оноликим износима, колики треба да буду по тим законима. Затим исто тако цени, да ли је буџет уопште састављен по постојећим прописима. Нађе ли надзорна власт, да буџет није састављен како треба, онда га враћа Одбору са образложеним примедбама. У противном случају, тј. ако је буџет састављен како треба као и онда кад општински одбор не усвоји примедбе надзорне власти, надзорна власт шаље буџет са својим примедбама Бану у законском року.

Буџет одобрава бан или Министар финансија. Бан, ако по буџету општински прирез на државне непосредне порезе не прелази 200%. Министар финансија, буџете преко тога процента.

Према изложеном види се, да је за састављање буџета надлежан општински одбор, за контролисање да ли је све унесено у буџет што се по законским одредбама морало унети и да ли је састављен у прописаној форми — надзорна власт, а Бан, односно Министар финансија одобрава буџет.

По закону све три функције једна другу искључују, и за сваку од њих закон је одредио посебну надлежну власт. Према томе, бан односно Министар овлаштен је по закону само, да буџет одобри или не одобри. Стога он не може буџет претходно изменити по своме нахођењу, па га затим одобрити. Јер свака измена буџета претпоставља и претставља власт која је овлашћена за доношење буџета, тј. општински одбор (§ 96). Дакле власт Бана, односно Министра финансија, да буџет одобри или не одобри, не садржава у себи и овлашћење, да у предложеном буџету претходно чини измене по свом нахођењу, па да га онда одобри.

Па како је у конкретном случају Бан, као власт надлежна само за одобрење буџета тужилачке општине, прекорачио своју власт из § 98 Закона о општинама, јер је буџет претходно према своме нахођењу изменио, односно смањио па га онда одлуком одобрио, то је ова одлука, па према томе и оспорено решење којим је она оснажена, из наведених разлога незаконита. Стога оно не може опстати, те се тужба морала уважити а оспорено решење поништити.”

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Држ. савета

† Исидор Николић

— Бив. столар, одборник, кмет и вршилац дужности претседника Општине београдске —

Стари Београд изгубио је једног ретко честитог човека и одличног свог члана. Исидор Николић, „чика Иса“, како су га сви звали, умро је 8 јуна о. г. у Београду и сутрадан сахрањен на Новом Гробљу.

† Исидор Николић

Пок. Исидор рођен је у Београду 28 марта 1855 и у њему непрекидно живео пуних 84 г. Цео његов живот био је испуњен плодним радом за опште добро. Безгранично честит, социјалан, у сваком погледу исправан и дружељубив, уживао је опште поштовање и повераване су му најважније дужности у занатлиским организацијама и Општини. Први пут је изабран за општинског одборника 1909 г. и на том положају био све до 1926 год. У 1914 и 1915, пред оку-

пацију Београда, вршио је дужност претседника општине; у 1918, 1919 и 1920 вршио је дужност кмета. У тим најтежим данима умео се је врло добро снаћи и помагати грађане београдске. Био је истрајан, куражан и способан да пружи утеху у тадањим несрећним данима и наду у скоре боље дане.

Због своје смелости мало је требало па да као вршилац дужности претседника општине буде обешен. Аустријанци су обесили двојицу наших комита, а неко је потказао да их је чика Иса скривао. Да их је он скривао то је било истина, али није било доказа. Пок. Исидор ту се показао врло вешт у одбрани и спасао своју главу.

Ретко је било видети човека толико радљивог као што је био пок. Иса. До саме смрти интересовао се је за опште послове. Редовно сваког дана долазио је у Занатски дом и распитивао како послови иду. Имао је ванредно памћење и за многе ствари које су у „Београдским општинским новинама“ објављене има се њему захвалити. Он је био жива историја, али нажалост не и потпуно иско-

ришћена. Много шта је неповратно његовом смрћу изгубљено.

Из доба када је пок. Исидор вршио дужност претседника општине има неколико аката чији се оригинали сада налазе у његовој породици. Та акта су следећа:

I

Београдски месни одбор
за помоћ невољника у рату
Бр. 2750
14-VIII-1915
Београд

Објава

Г. Исидор Николић путује у Ниш ради споразума Београд. месног одбора са г. Мин. ун. дела и средишњим одбором народних посланика о кредиту за продавнице у Београду и кредиту о набавци 10.000 метра дрва за сиротне војне породице.

Секретар,
М. Јовановић

За претседника,
(нечитко)

II

Краљ. Срп.
Општина града Београда
Админ. одељење
АБр. Службено
17- новем. 1914
Београд

Команданту одбране Београда

Синоћна канонада око Београда изазвала је велику панику, тако да је општ. управа са благајном и заосталим одборницима, сем двојице г. г. Исидора Николића, столара и Димитрија Ј. Јанковића, новинара, напустила Београд. У исто време полицијске власти учиниле су то исто.

Приликом напуштања, општинска благајна остала је сву општинску сиротињу без икаквих средстава за издржавање.

Ова два одборника који су остали у Београду, сматрали су за дужност да узму у заштиту сиротно београдско грађанство и зато су позвали виђене грађане београдске на конференцију на којој је решавано

како да се помогне напуштеном Београду; то грађанство донело је одлуку да свим могућим средствима настане на томе да се заостали грађани Београда заштите и да им се живот одржи.

Но без ваше генералне наредбе ово је немогуће извршити, јер се са Владом и Г. мин. ун. дела не може општити услед прекида воза; за то вас најучтивije молимо за упут шта у овим тешким приликама треба да радимо.

Деловођа,
Добр. Белотић,

привремени претседник
и одборник општине
Исидор Николић

Овај акт упућен је команданту у затвореном коверту који је враћен од стране општине кумодрашке са овом констатацијом на полеђини коверта:

„Команда одбране Београда отпутовала јутрос рано и нема се коме предати писмо.

17 нов. 1914. Деловођа општине кумодрашке
Љуба Тодоровић

Општина града Београда
Админ. одељење
АБр. 8911
24 септембра 1915.
Београд

Да не би рад у општини београдској застао услед евакуације председника и кметова због непријатељске најезде, а имајући сазнања да ће кметови г. г. Младен Боторић и Ђока Јовановић остати и даље у Београду, то потписати умољавају именовану господу кметове да приме отпраљвање општинске дужности уз сарадњу заосталих одборника г. г. Исидора Николића и Димитрија Јанковића; грађана: г. г. Косте Поповића, директора Народне банке, Ђорђа Радојловића, трг. Богдана Богдановића и осталих које они буду изабрали.

Да би именована господа могла првих дана прихватити сиротињу и остале општ. трошкове, Суд је предао одборнику г. Исидору Николићу 10.000 дин. у сребру, а тако исто и све брашно које се у

два магацина налази, као и по општ. продавницама. Тако исто оставља се извесна количина соли, а у подруму I руске кујне око 700 кгр. масти и нешто алеве паприке с кухињским прибором, што ће предати г-ђи Мор за новац, ако она хтедне одржавати исте кујне.

Кметови:
Крста Љ. Милетић
Добр. П. Митровић
М. Марковић

Претседник,
Ђ. Б. Несторовић

Општина града Београда
Администр. одељење
АБр. 8912
25 септембра 1915
Београд

Користећи се решењем Суда од 24 о. мес. АБр. 8911 и његовим овлашћењем, а да би се колико толико задовољила прешна потреба грађанства, потписати одређује за магационера брашна и соли г. Милутина Милановића, чиновника општине.

Брашно и со г. Милановић ће давати грађанству по упутницама потписатог, или кога од часника општинских; новац да предаје потписатом.

Врши дужност
претседника општине одборник,
Исидор Николић

*

Пок. Исидор остаће у светлој успомени код својих многобројних пријатеља и познаника. Одлазак његов из наше средине жале сви, а нарочито његов стаљ, јер свима и свуда био је одличан друг, пријатељ и сарадник у пословима за опште добро.

Са пок. Исидором легао је у гроб један од остатака оног старог, честитог, родољубивог и патријархалног Београда.

Бог да прости чика Ису и вечан му помен!

Драг. Ранковић

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЈУЛИ — АВГУСТ

Бр. 7—8

1940

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

UNIVERSITY OF NOVI SAD
LIBRARY